

Rapport

Rechtvaardigheid bij klimaatbeleid

Colofon

Uitgave

I&O Research
Piet Heinkade 55
1019 GM Amsterdam

Rapportnummer

2022/120

Datum

juli 2022

Opdrachtgever

Wetenschappelijke Raad voor het Regeringsbeleid (WRR)

Auteurs

Nathalie Theelen
Peter Kanne

Het overnemen uit deze publicatie is toegestaan, mits de bron duidelijk wordt vermeld.

Inhoudsopgave

1	Managementsamenvatting	5
2	Inleiding	13
2.1	Achtergrond bij dit onderzoek	13
2.2	Doel van het onderzoek	13
2.3	Onderzoeksverantwoording	13
2.3.1	Fase 1. Kwalitatief: interviews	13
2.3.2	Fase 2. Kwantitatief: survey	14
2.4	Leeswijzer	15
2.4.1	Hoofdstukindeling	15
2.4.2	Significante verschillen	15
2.4.3	Antwoordcategorieën	15
3	Algemene houding	16
3.1	Inleiding	16
3.2	Ruime meerderheid: er is sprake van klimaatverandering	16
3.3	Acht op tien vinden klimaatverandering ernstig	18
3.4	Driekwart maakt zich zorgen over klimaatverandering	20
3.5	Mens veroorzaker van klimaatverandering?	22
3.6	Rechtvaardig klimaatbeleid belangrijk	24
3.7	Huidige beleid overwegend niet als erg rechtvaardig ervaren	26
3.8	Wat is rechtvaardig bij kosten klimaatbeleid?	27
3.9	Rechtvaardigheid en betaalbaarheid versus effectiviteit	31
4	Persoonlijke situatie	33
4.1	Inleiding	33
4.2	Eigen gedrag wordt optimistisch ingeschat	33
4.3	Eigen financiële positie licht overschat	35
4.4	Zes op tien verwachten zelf last van klimaatverandering	36
4.5	Zes op tien voorzien last voor hun kinderen	37
5	Verdelingsprincipes	39
5.1	Inleiding	39
5.2	De tien verdelingsprincipes, algemeen geformuleerd	39
5.3	Welke principes krijgen steun, welke niet?	40
5.3.1	Verdelingsprincipes naar leeftijdsgroepen	41
5.3.2	Verdelingsprincipes naar opleiding	41
5.3.3	Verdelingsprincipes naar inkomen	42
5.3.4	Verdelingsprincipes naar overige achtergrondkenmerken	43
5.4	Het effect van de casussen op de verdelingsprincipes	44
5.5	Casus 1: reductieopgave, sectoren	45
5.5.1	Casus sectoren	45
5.5.2	Steun verdelingsprincipes bij casus sectoren	46
5.5.3	Tegenstellingen bij sectoren	49
5.6	Casus 2: mitigatie, energietransitie	50

5.6.1	Casus energietransitie _____	50
5.6.2	Steun verdelingsprincipes bij casus energietransitie _____	51
5.6.3	Tegenstellingen binnen de energietransitie _____	54
5.7	Casus 3: adaptatie, waterveiligheid _____	56
5.7.1	Casus waterveiligheid _____	56
5.7.2	Steun verdelingsprincipes bij casus waterveiligheid _____	57
5.7.3	Tegenstellingen bij waterveiligheid _____	60
5.8	Casus 4: klimaatschade, extreem weer _____	62
5.8.1	Casus extreem weer _____	62
5.8.2	Steun verdelingsprincipes bij casus extreem weer _____	63
5.8.3	Tegenstellingen bij extreem weer _____	66
6	Samenhang met klimaatrechtvaardigheid _____	67
6.1	Inleiding _____	67
6.2	Clustering volgens de WRR _____	67
6.3	Verdelingsprincipes zijn te herleiden tot drie clusters _____	68
6.4	Samenhang verdelingsprincipes met klimaatrechtvaardigheid _____	69
A	Vragenlijst _____	72
B	I&O Research Panel _____	86

1 Managementsamenvatting

Achtergrond en doel

De Wetenschappelijke Raad voor het Regeringsbeleid (WRR) doet onderzoek naar klimaatrechtvaardigheid, waarbij de vraag wordt gesteld hoe de lasten van het klimaatbeleid verdeeld kunnen worden. Uit de politieke filosofie en ethiek zijn tien verdelingsprincipes gedestilleerd¹.

I&O Research voerde in opdracht van de WRR – als onderdeel van dit bredere WRR-onderzoek – een survey uit onder 2.313 personen om de houding van burgers tegenover klimaatverandering, -rechtvaardigheid en de verdelingsprincipes te achterhalen.

In dit onderzoek zijn de tien² verdelingsprincipes voorgelegd, niet alleen over het klimaatbeleid in algemene zin, maar ook toegespitst op vier casussen. Deze casussen hebben betrekking op mitigatie (energietransitie), adaptatie (waterveiligheid), klimaatschade (extreem weer) en de reductieopgave voor sectoren. Zodoende konden we achterhalen hoeveel steun er is voor elk van de verdelingsprincipes in het algemeen én bij enkele praktijksituaties.

Nederlanders zien ernst van klimaatverandering in

Negen op tien Nederlanders (89%) zijn van mening dat er op dit moment sprake is van klimaatverandering. Ruim acht op tien vinden deze klimaatverandering ernstig tot uitermate ernstig (84%) en driekwart (76%) maakt zich er zorgen om. Het merendeel van de Nederlanders (84%) ziet de mens in meer of mindere mate als oorzaak van de klimaatverandering.

Vooral jongeren verwachten voor zichzelf en voor hun kinderen last van klimaatverandering

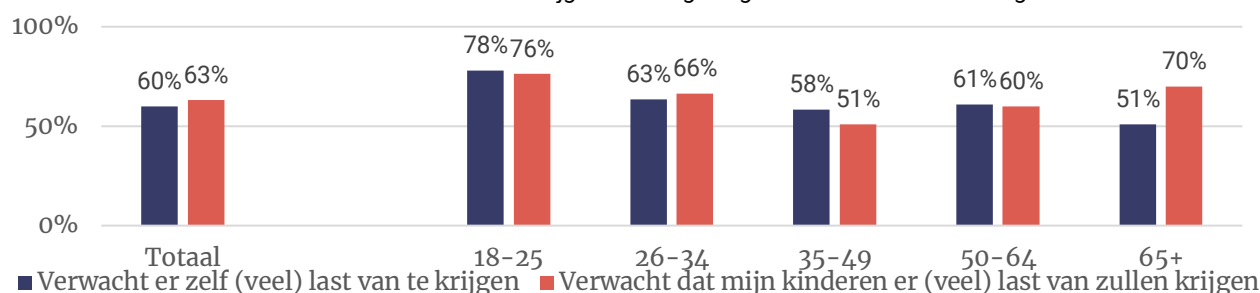
Zes op de tien Nederlanders (60%) verwachten zelf enige tot veel last te gaan ervaren van klimaatverandering. Een zelfde aandeel (63%) verwacht dat hun (eventuele, toekomstige) kinderen er veel of enige last van gaan ondervinden.

Jongeren tot en met 25 jaar vrezen dit het meest, niet alleen voor zichzelf (78%), maar ook voor hun (toekomstige) kinderen (76%).

Figuur 1.1 – Gevolgen eigen leven of voor kinderen, naar leeftijd (% veel tot enige last)

Hoeveel last verwacht u zelf de rest van uw leven te gaan krijgen van de gevolgen van klimaatverandering?

Hoeveel last verwacht u dan dat uw kinderen zullen krijgen van de gevolgen van klimaatverandering?

¹ Davidson, M., 2021, *Verdelende rechtvaardigheid in het klimaatbeleid*. Den Haag, Wetenschappelijke Raad voor het Regeringsbeleid. <https://www.wrr.nl/publicaties/working-papers/2021/11/04/verdelende-rechtvaardigheid-in-het-klimaatbeleid>

² Uiteindelijk hebben we elf stellingen voorgelegd: het principe “Maximale opbrengst” in twee varianten, met en zonder de toevoeging “ook als dit betekent dat sommige mensen veel meer moeten betalen dan andere mensen”. De stelling met toevoeging wordt aangeduid met “Maximale opbrengst” en zonder de toevoeging als “Maximale opbrengst (doelmatigheid)”.

Nederlanders willen rechtvaardig klimaatbeleid, maar zien dat overwegend (nog) niet

Ruim driekwart (77%) vindt dat de kosten voor klimaatbeleid zo rechtvaardig mogelijk moeten worden verdeeld. Maar dat is nu niet het geval, vindt de helft van de Nederlanders (49%). Eén op zes denkt dat deze kosten nu wel rechtvaardig worden verdeeld (16%). Er is een relatief grote groep die het niet weet (17%) of de neutrale middenpositie (19%) kiest (samen 36%).

Wat is klimaatrechtvaardigheid? (spontaan)

We vroegen deelnemers aan dit onderzoek – middels een open vraag – “Kunt u in uw eigen woorden zeggen wat volgens u rechtvaardig of onrechtvaardig is als het gaat om de verdeling van kosten van klimaatverandering en klimaatbeleid?” Hierop komen vier soorten antwoorden het meest naar voren:

- degenen die het meest vervuilen moeten het meest meebetalen aan klimaatbeleid;
- bedrijven vervuilen het meest en zouden dus ook meer moeten betalen aan klimaatbeleid;
- minder draagkrachtigen zouden minder hoeven meebetalen aan klimaatbeleid;
- klimaatbeleid is noodzakelijk en kost nu eenmaal geld, we moeten allemaal meebetalen.

Opvallend is dat mensen bij deze vraag spontaan wel beginnen over energie, gas, duurzaamheid (energietransitie), over bedrijven, industrie, woningbouw (sectoren), maar nauwelijks tot niet over zeespiegelstijging, dijken (waterveiligheid), regenval, orkanen, wind of droogte (extreem weer).

Verdelingsprincipes: klimaatbeleid moet effectief zijn, minima ontzien en door vervuilers betaald

Als we deelnemers vragen in hoeverre men elk verdelingsprincipe onderschrijft en daarna – via een correlatieanalyse – achterhalen welke verdelingsprincipes het sterkst samenhangen met het principe dat klimaatbeleid rechtvaardig dient te zijn, kunnen we concluderen dat Nederlanders het overwegend rechtvaardig vinden als klimaatverandering zo effectief mogelijk wordt tegengegaan, als mensen naar draagkracht bijdragen, ze zeker niet door een ondergrens mogen zakken en als degenen die het meest vervuilen ook het meest betalen.

De volgende principes krijgen de meeste steun: “Minimale ondergrens” (*Kosten van het klimaatbeleid moeten zo worden verdeeld dat niemand onder het bestaansminimum komt; 86% steunt dit principe*), “Maximale opbrengst (doelmatigheid)” (*De kosten van het klimaatbeleid moeten zo worden verdeeld dat klimaatverandering zo effectief mogelijk wordt tegengegaan; 73%*) en “Vervuiler betaalt” (*Nederlanders die meer CO₂ uitstoten moeten meer meebetalen aan klimaatbeleid dan degenen die minder CO₂ uitstoten; 75%*).

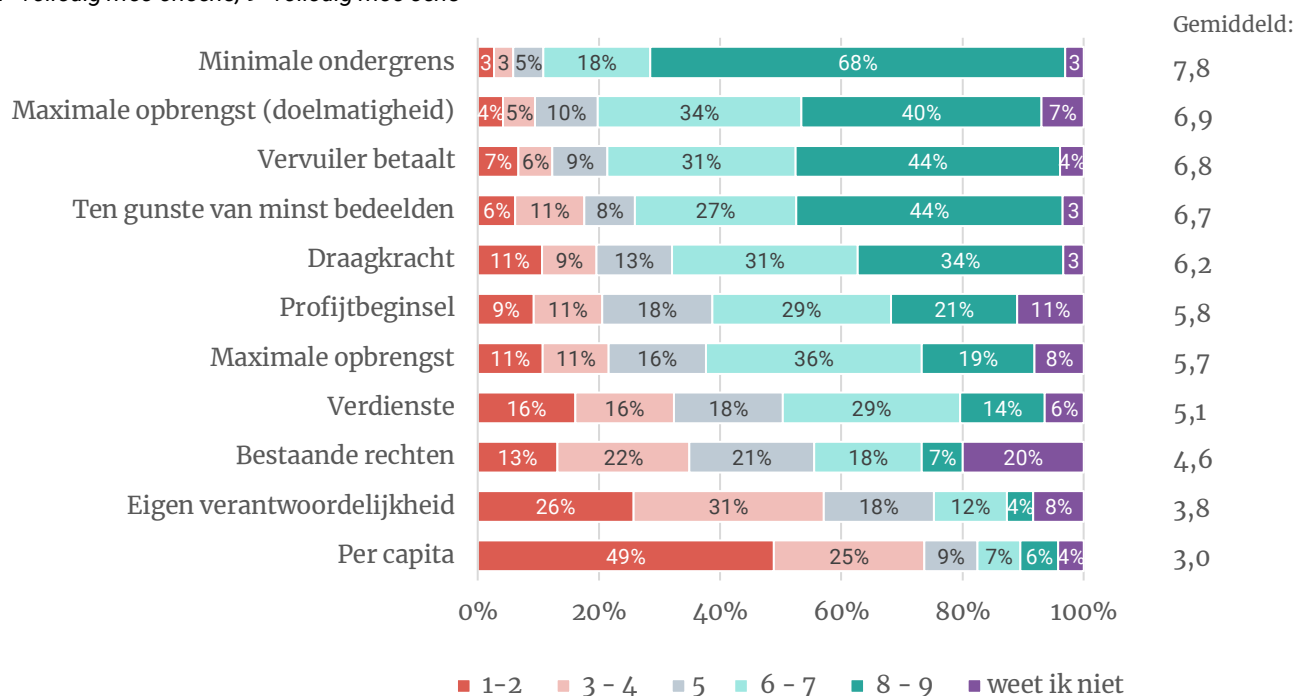
Met drie verdelingsprincipes is men het vaker oneens dan eens: “Bestaande rechten”, “Eigen verantwoordelijkheid” en “Per capita”, waarvan de laatste twee zelfs een meerderheid aan tegenstanders kennen. Bijna de helft van de Nederlanders is het zelfs sterk oneens met het principe “Per capita” (*Kosten van het klimaatbeleid moeten gelijk worden verdeeld over alle Nederlanders: iedere Nederlander betaalt precies hetzelfde bedrag*).

Figuur 1.2 – Steun voor verdelingsprincipes bij klimaatbeleid

Hieronder een aantal stellingen die gaan over de verdeling van de kosten van klimaatbeleid onder burgers. Kunt u aangeven in hoeverre u het met elke stelling eens of oneens bent? (schaal 1-9 + weet niet)

1=volledig mee oneens, 9=volledig mee eens

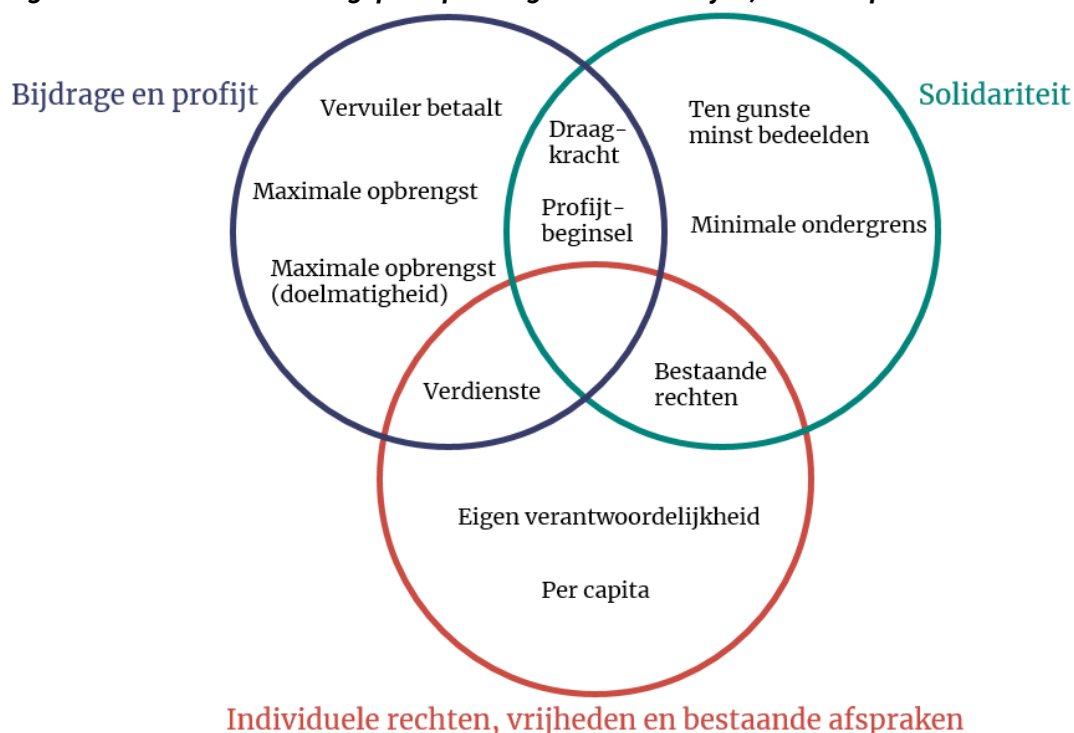
Drie clusters van verdelingsprincipes

De WRR ziet drie clusters van verdelingsbeginselen die kunnen bijdragen aan rechtvaardige verdelingen van de lasten en lasten van klimaatbeleid. De drie clusters zijn onder te brengen onder de noemers *Solidariteit* (“Draagkracht”, “Minimale ondergrens”, en “Ten gunste van de minst bevoordeelden”), *Bijdrage en profijt* (“Vervuiler betaalt”, “Verdienste” en “Profijt”) en *Individuele rechten, vrijheden en bestaande afspraken* (“Bestaande rechten”, “Per capita” en “Eigen verantwoordelijkheid”).

Met behulp van een factoranalyse³ heeft I&O Research getoetst of en tot hoeveel onderliggende clusters de verdelingsprincipes te groeperen zijn. Hieruit bleek dat er drie clusters te onderscheiden zijn die grotendeels overeenkomen met de WRR-clustering. Het principe “Maximale opbrengst” wordt door de WRR niet in een van de clusters ingedeeld omdat hij ervan uitgaat dat *maximale opbrengst* het startpunt dient te zijn: publieke middelen moeten zó ingezet worden dat ze maximaal effect hebben. De I&O-factoranalyse deelt dit principe in bij het cluster “Bijdrage en profijt”.

³ Een multivariate analyse, zie paragrafen 6.2 en 6.3.

Figuur 1.3 - Clusters verdelingsprincipes volgens factoranalyse, met interpretatie WRR⁴

Samenhang verdelingsprincipes met klimaatrechtvaardigheid

Om de samenhang tussen de verdelingsprincipes en klimaatrechtvaardigheid te achterhalen hebben we een correlatieanalyse⁵ uitgevoerd. Klimaatrechtvaardigheid is gemeten met de volgende vraag: “Kosten voor klimaatbeleid in Nederland moeten zo rechtvaardig mogelijk worden verdeeld⁶.”

Het principe dat het sterkste samenhangt met klimaatrechtvaardigheid is “Maximale opbrengst (doelmatigheid)” (*De kosten van het klimaatbeleid moeten zo worden verdeeld dat klimaatverandering zo effectief mogelijk wordt tegengegaan*). Daarna volgen “Vervuiler betaalt”, “Draagkracht” en “Minimale ondergrens”. Het principe “Per capita” heeft als enige een negatieve samenhang, wat wil zeggen dat naarmate men vaker vindt dat kosten van klimaatbeleid gelijk moeten worden verdeeld, men *minder* vaak vindt dat kosten voor klimaatbeleid zo rechtvaardig mogelijk moeten worden verdeeld (en andersom).

Met behulp van de correlatieanalyse is tevens te zien dat ook de eerdergenoemde clusters redelijk gegroepeerd zijn. De clusters “Solidariteit” en “Bijdrage en profijt” hebben een sterker verband met klimaatrechtvaardigheid (en krijgen meer steun) dan het cluster “Individuele rechten, vrijheden en bestaande afspraken” (zie paragraaf 6.4).

Effect casussen op verdelingsprincipes

⁴ Soms hangt een principe samen met meer dan één cluster, zie paragraaf 6.3.

⁵ Een correlatieanalyse toetst de samenhang tussen twee variabelen. De uitkomst ligt altijd tussen de -1 en 1. Een hoge correlatie (>0,3) betekent een sterke samenhang. Een getal rond de 0 geeft aan dat er geen of weinig samenhang is, en een negatief getal betekent dat er een tegengestelde samenhang is (een hogere score op de ene variabele gaat samen met een lagere score op de andere variabele). Correlaties tonen een verband aan en geen oorzaak-gevolg.

⁶ Op een schaal van 1-9 + “weet ik niet”, zie paragraaf 3.6, figuur 3.9.

Als we vervolgens een casus voorleggen en de verdelingsprincipes nog eens - hergeformuleerd⁷ naar de betreffende casus – voorleggen, verandert er in de rangorde van de principes weinig, maar sommige principes krijgen bij sommige casussen wel (veel) meer steun dan bij de algemene formuleringen het geval was en andere principes juist (veel) minder. Dit impliceert dat veel principes redelijk stabiel en universeel zijn over meerdere situaties (binnen klimaatbeleid).

Zo krijgt het principe “Minimale ondergrens” bij drie van de vier casussen de meeste steun (steeds zo rond de 85%, gemiddelde score 7,6 tot 7,7 op een 9-puntsschaal), maar bij de casus Sectoren⁸ daalt deze steun naar 59 procent (gemiddelde score 6,0).

Het “Profijtbeginsel” wordt bij drie van de vier casussen door ongeveer de helft gesteund (gemiddeld 5,5 tot 5,8), maar niet bij de casus Waterveiligheid, hier is de steun maar 20 procent (gemiddeld 3,7).

Het principe “Bestaande rechten” krijgt *overall* weinig steun (slechts 24% steunt het in algemene zin, gemiddeld een 4,6), maar wel bij de casus Extreem weer⁹: hier wordt het gesteund door 57 procent (gemiddeld 6,2). Bij de casus Waterveiligheid¹⁰ is deze steun juist veel lager: slechts 16 procent (3,7) en bij de casus Sectoren nog lager met 10 procent steun, gemiddeld 2,8. Het verschil tussen het laagste (2,8) en hoogste gemiddelde (6,2) is maar liefst 3,4.

En “Per capita” tot slot, het principe met de minste steun bij de algemene formulering (13%, 3,0), krijgt bij alle casussen significant meer steun (van 17 tot 26%, scores 3,4 tot 4,0), bij de casus Sectoren stijgt dit zelfs naar 38 procent (5,0 gemiddeld).

Tabel 1.1 – Gemiddelde steun verdelingsprincipes (op schaal van 1 tot 9), naar casus

Principe	Algemeen	Casus 1 Energie- transitie	Casus 2 Water- veiligheid	Casus 3 Extreem weer	Casus 4 Sectoren	Maximaal onderling verschil
Minimale ondergrens	7,8	7,7	7,7	7,6 *	6,0 *	1,7
Maximale opbrengst (doelmatigheid)	6,9	6,5 *	7,5 *	6,3 *	6,9	1,2
Vervuiler betaalt	6,8	5,4 *	5,9 *	6,1 *	6,9	1,5
Ten gunste van minst bedeeden	6,7	6,8	6,8 *	6,8	5,9 *	0,9
Draagkracht	6,2	6,2	6,1	5,7 *	5,7 *	0,5
Profijtbeginsel	5,8	5,7 *	3,7 *	5,5 *	5,8	2,1
Maximale opbrengst	5,7	5,6	5,5 *	5,4	6,3 *	0,9
Verdienste	5,1	5,5 *	4,5 *	5,3	5,2	1,0
Bestaande rechten	4,6	4,6 *	3,7 *	6,2 *	2,8 *	3,4
Eigen verantwoordelijkheid	3,8	4,1 *	4,7 *	5,4 *	5,1 *	1,3
Per capita	3,0	3,4 *	4,0 *	3,8 *	5,0 *	1,6

* Significant verschil met klimaatbeleid algemeen ($p < 0,05$)¹¹

⁷ Bij deze herformuleringen is ervoor gekozen het te hebben over financiële kosten, niet bijvoorbeeld over risico's.

⁸ Sectoren industrie, elektriciteit, landbouw, mobiliteit en gebouwde omgeving moeten meewerken aan CO₂-reductie.

⁹ Als voorbeeld is de extreme regenval in Zuid-Limburg in de zomer van 2021 gegeven. Zie bijlage 6.4AA.

¹⁰ Een groot deel van de Nederlanders leeft onder de zeespiegel. Dijken en keringen zorgen ervoor dat we veilig zijn.

¹¹ Verschillen zijn getoetst met een repeated measures analyse, waarbij telkens alleen de respondenten meegenomen zijn die beide vragen ingevuld hebben. De gemiddelden op het algemeen kunnen voor deze subgroep afwijken, waardoor er significante verschillen gevonden kunnen worden, terwijl de getoonde gemiddelden op het geheel weinig lijken af te wijken.

Verschillen naar doelgroepen

In de analyses hebben we steeds gekeken naar verschillen in antwoorden tussen bepaalde doelgroepen. We hebben de verschillen naar leeftijd, opleiding en inkomen bekeken. Daarnaast ook naar de verschillen naar sekse, politieke voorkeur, regio en woonsituatie.¹²

We zien verschillen naar leeftijd (met name qua houding, nauwelijks m.b.t. de verdelingsprincipes) en opleiding (zowel qua houding als verdelingsprincipes). De verschillen naar inkomen zijn klein. Verder zien we enkele gender en regio-effecten.

Leeftijd

We zien grote verschillen naar leeftijd voor wat betreft de houding ten aanzien van klimaatverandering en enige verschillen met betrekking tot de verdelingsprincipes.

Jongeren (tot en met 25 jaar) vinden vaker dan andere leeftijdsgroepen dat er sprake is van klimaatverandering (77% in sterke mate). Ze maken zich er ook het meest zorgen over en verwachten – beduidend meer dan de andere leeftijdscategorieën – zelf veel of enige last te gaan krijgen van de gevolgen van klimaatverandering (78%).

Zowel jong als oud pleit voor klimaatrechtvaardigheid. Alleen de ruime middengroep (35-64 jaar) is het vaker sterk oneens dan de jongere leeftijdsgroepen. En ouderen (65+) zijn het vaker sterk eens dan de ruime middengroep. Bij de vraag of het huidige klimaatbeleid rechtvaardig is (gemiddeld antwoordt 49% negatief en 16% positief) zijn de verschillen naar leeftijd verwaarloosbaar.

Als we jongeren vragen wat ze verstaan onder klimaatrechtvaardigheid valt op dat ze niet spontaan beginnen over jong versus oud. Wel over de verhouding tussen bedrijven en burgers, over grote vervuilers versus kleine vervuilers en arm versus rijk.

De verschillen in steun voor de verdelingsprincipes (algemeen geformuleerd) zijn naar leeftijd niet groot. Van jong tot oud wordt het principe “Minimale ondergrens” het meest gesteund en “Per capita” het minst. Wel wijken 65-plussers soms licht af door meer steun voor principes “Ten gunste minst bededen”, “Profijtbeginnsel” en “Minimale ondergrens”.

Opleiding

Hoger opgeleiden kijken anders naar klimaatverandering en -beleid dan middelbaar en lager opgeleiden. Hoger opgeleiden zijn vaker de mening toegedaan dat er sprake is van klimaatverandering (78% in sterke mate) dan middelbaar (57%) en lager opgeleiden (54%). Hoger opgeleiden vinden dit ook beduidend vaker zeer ernstig (68%) dan middelbaar (44%) en lager opgeleiden (48%).

Hoger opgeleiden denken bovendien vaker dat klimaatverandering door mensen wordt veroorzaakt (74%, 55% en 53%). Hoger opgeleiden verwachten zelf vaker last te gaan ervaren van klimaatverandering (72%) dan mensen met een lagere (50%) of middelbare opleiding (54%).

Hoger opgeleiden zijn vaker (85%) van mening dat de kosten voor klimaatbeleid in Nederland zo rechtvaardig mogelijk moeten worden verdeeld dan lager (68%) en middelbaar opgeleiden (73%). Alle opleidingsniveaus vinden in gelijke mate dat de kosten van klimaatbeleid momenteel niet rechtvaardig verdeeld zijn (gemiddeld antwoordt 49% negatief en 16% positief).

¹² Logischerwijs (i.v.m. lagere aantallen) komen er bij de casussen minder significante resultaten uit.

Op de vraag wat men verstaat onder klimaatrechtvaardigheid, zien we vooral in de open antwoorden van lager opgeleiden veel verontwaardiging en onbegrip. Men vindt vaak dat bedrijven te makkelijk weggelopen met de vervuiling die ze veroorzaken, terwijl zij er zelf – hoewel ze minder vervuilen – wel voor moeten opdraaien. Er is weinig vertrouwen dat dit gaat veranderen.

Wat betreft de verdelingsprincipes zien we enkele verschillen naar opleiding. Lager opgeleiden steunen (even vaak als hoger opgeleiden) “Minimale ondergrens” het vaakst, maar daarna is dat “Ten gunste van de minst bedeelden” (duidelijk vaker dan hoger opgeleiden). Hoger opgeleiden hechten minder aan “Bestaande rechten”, “Ten gunste van de minst bedeelden” en “Per capita” dan lager en middelbaar opgeleiden. Daarnaast vinden zij de principes “Vervuiler betaalt”, “Maximale opbrengst” en “Maximale opbrengst (doelmatigheid)” belangrijker dan lager en middelbaar opgeleiden.

Inkomen

De verschillen naar inkomen zijn niet heel groot. Mensen met een bovenmodaal inkomen vinden vaker dat er sprake is van klimaatverandering (73% in sterke mate) dan gemiddeld (64%), maar de ernst wordt naar inkomen niet veel anders ingeschat, de zorgen zijn gelijk verdeeld over de inkomensklassen en de mate waarin klimaatverandering wordt toegeschreven aan de mens eveneens.

Dat de kosten voor klimaatbeleid zo rechtvaardig mogelijk moeten worden verdeeld, vinden zowel lagere als hogere inkomens. En ze vinden ook in gelijke mate dat dit nu niet het geval is (circa de helft vindt van niet, circa een op zes vindt van wel). Als we (open) vragen wat rechtvaardig is als het gaat om de verdeling van kosten van klimaatverandering en klimaatbeleid, noemen mensen met een lager inkomen vooral varianten van het draagkrachtprincipe en dat de vervuiler moet betalen.

Ook als de tien verdelingsprincipes worden voorgelegd, zien we vooral verschillen bij de verdelingsprincipes met een financiële component: mensen met de laagste inkomens steunen (nog) vaker de principes “Minimale ondergrens”, “Ten gunste van de minst bedeelden”, “Draagkracht” en het “Profijtbeginsel”.

Mensen met een bovenmodaal inkomen staan beduidend *minder* vaak achter de principes “Ten gunste van de minst bedeelden” en “Draagkracht”. Wel onderschrijven mensen met hogere (en modale) inkomens het principe “Minimale ondergrens” het meest, al is dat minder vaak dan mensen met een beneden modaal inkomen.

Regio

Ook de verschillen naar regio zijn klein, zeker als het gaat om de houding ten aanzien van klimaatverandering. De zorgen en de inschatting van de ernst zijn in alle windstreken ongeveer gelijk. In de regio Noord wonen (met 9%) naar verhouding iets meer mensen die denken dat de mens niet de oorzaak is. Nederlanders uit stedelijk gebieden zien juist vaker de mens als oorzaak. De algemeen geformuleerde verdelingsprincipes worden in de vier windstreken niet verschillend gesteund, met uitzondering van “Maximale opbrengst (doelmatigheid)” (De kosten van klimaatschade moeten zo worden verdeeld over Nederlanders dat schade door extreem weer zo effectief mogelijk wordt voorkomen). In regio Noord is minder steun voor dit principe. Wel zien we bij de casus “Extreem weer” dat het principe “Bestaande rechten” vaker wordt gesteund (67%) in Zuid-Nederland dan in de andere regio’s (West: 56%, Oost: 54%, Noord: 45%).

Politieke voorkeur

De verschillen naar politieke voorkeur zijn op alle fronten vrij groot.

Huidige kiezers van de meeste partijen denken in 90 procent of meer gevallen dat er sprake is van klimaatverandering (GroenLinks, D66, PvdA, Volt, PvdD, VVD, CDA, CU). Kiezers van FvD¹³ (50%), BBB (72%) en PVV (67%) scoren hier het laagst. Hetzelfde beeld zien we bij 'zorgen om klimaatverandering': het meest zorgen maken kiezers van GroenLinks, PvdD, D66, PvdA en Volt zich (meer dan 90%). VVD-, CDA- en CU-kiezers scoren gemiddeld. FvD-, BBB- en PVV-kiezers maken zich veel minder zorgen: minstens 30 procent maakt zich helemaal geen zorgen (resp. 70%, 30% en 42%).

Kiezers van alle politieke partijen vinden in ruime meerderheid dat klimaatbeleid rechtvaardig moet zijn, met uitzondering van de kiezers van Forum voor Democratie¹⁴ en BBB (al is bij beide kiezersgroepen nog wel minstens een even groot deel het eens dan oneens). De verklaring voor dit verschil zou kunnen zijn dat ze veel wat met klimaatbeleid te maken heeft afwijzen. Kiezers van FvD, BBB, JA21 en PVV vinden het huidige beleid in ruim 60 procent van de gevallen onrechtvaardig.

In hun (open) antwoorden op de vraag wat klimaatrechtvaardigheid dan is zien we eveneens veel boosheid, oplopend tot wantrouwen. Ze zijn er voorstander van dat de vervuiler betaalt en dat armere burgers ontzien worden. Ze hebben er echter weinig vertrouwen in dat dat ook echt gaat gebeuren. Vooral FvD-kiezers zien klimaatverandering vaak niet als een probleem of als iets waar de mens weinig of geen invloed op heeft.

¹³ Indicatief want kleine aantallen (n=51, stemgedrag TK21, n=29 voorkeur nu)

¹⁴ Indicatief want kleine aantallen (n=51, stemgedrag TK21, n=29 voorkeur nu)

2 Inleiding

2.1 Achtergrond bij dit onderzoek

De Wetenschappelijke Raad voor het Regeringsbeleid (WRR) doet onderzoek naar klimaatrechtvaardigheid, waarbij de vraag wordt gesteld hoe de lasten van het klimaatbeleid verdeeld kunnen worden. Uit de politieke filosofie en ethiek zijn er voor dit onderzoek tien verdelingsprincipes gedestilleerd¹⁵. De verdelingsprincipes komen voort uit de wetenschappelijke literatuur en geven aan hoe er verschillende benaderingen bestaan over hoe een verdeling op een rechtvaardige manier kan plaatsvinden.

I&O Research voerde in opdracht van de WRR – als onderdeel van dit bredere WRR-onderzoek – een survey uit onder 2.313 personen om de houding van burgers tegenover klimaatrechtvaardigheid en de verdelingsprincipes te achterhalen.

In dit onderzoek zijn deze tien¹⁶ verdelingsprincipes niet alleen over het klimaatbeleid in algemene zin uitgevraagd, maar ook toegespitst op vier casussen (met betrekking tot mitigatie, adaptatie, klimaatschade en reductieopgave voor sectoren). Zodoende konden we achterhalen hoeveel steun er is voor elk van de verdelingsprincipes als de praktijksituatie wijzigt.

2.2 Doel van het onderzoek

Dit onderzoek heeft als doel te achterhalen:

- Hoe leeft het onderwerp klimaatrechtvaardigheid onder Nederlanders?
- Hoeveel steun is er voor elk van de verdelingsprincipes in het algemeen?
- Wat is de zwaarte ('weging') van de verschillende verdelingsprincipes als de praktijksituatie anders is.

2.3 Onderzoeksverantwoording

Het onderzoek kende twee fasen: een kwalitatieve en een kwantitatieve fase.

De kwalitatieve fase (cognitieve interviews) bestond uit acht interviews ter voorbereiding en perfectionering van de vragenlijst in de kwantitatieve fase (survey).

De kwantitatieve fase bestond uit een uitgebreide survey onder 2.313 personen, waarbij iedereen alle verdelingsprincipes in algemene zin kreeg voorgelegd en steeds een kwart van de steekproef (at random) één van de casussen voorgelegd kreeg.

2.3.1 Fase 1. Kwalitatief: interviews

De interviews hadden als doel de conceptvragenlijst te toetsen op begrijpelijkheid, volledigheid, validiteit, etc. Eerst is in nauw overleg met WRR een conceptvragenlijst ontwikkeld. In de cognitieve interviews vulden respondenten de geprogrammeerde vragenlijst in, waarbij ze per vraag hardop uitspraken wat ze lazen en dachten. Zodoende kregen we een goed beeld hoe vragen, stellingen en antwoorden werden begrepen. Onderzoekers van de WRR en onderzoekers van I&O Research keken op afstand mee, zowel op het scherm als met de respondent.

¹⁵ Davidson, M., 2021, *Verdelende rechtvaardigheid in het klimaatbeleid*. Den Haag, Wetenschappelijke Raad voor het Regeringsbeleid. <https://www.wrr.nl/publicaties/working-papers/2021/11/04/verdelende-rechtvaardigheid-in-het-klimaatbeleid>

¹⁶ Uiteindelijk hebben we elf stellingen voorgelegd: het principe "Maximale opbrengst" in twee varianten, met en zonder de toevoeging "ook als dit betekent dat sommige mensen veel meer moeten betalen dan andere mensen". De stelling met toevoeging wordt aangeduid met "Maximale opbrengst" en zonder de toevoeging als "Maximale opbrengst (doelmatigheid)".

Na drie interviews is de vragenlijst aangepast, waarna nog vijf interviews zijn afgenomen en de vragenlijst nogmaals is aangepast en definitief gemaakt.

2.3.2 Fase 2. Kwantitatief: survey

In deze fase is de ontwikkelde en getoetste vragenlijst uitgezet onder een representatieve steekproef van Nederlanders (18+) van 2.313 personen.

Doelgroep

De doelgroep van dit onderzoek bestond uit de volwassen Nederlandse bevolking.

Steekproefbasis en respons

Er is een proportionele steekproef naar geslacht, leeftijd, regio en opleidingsniveau uit het I&O Research Panel getrokken. Het I&O Research Panel is ISO 20252-Annex A-gecertificeerd en is een bewezen betrouwbaar panel voor survey onderzoek. Panelleden zijn, via aselecte steekproeven, actief geworven, doorgaans via (gemeentelijke) bevolkingsregisters. Zelfaanmelding is niet mogelijk, omdat dit kan leiden tot een selectiebias.

In totaal namen 2.313 respondenten deel aan dit onderzoek.

Via het I&O Research Panel zijn 4.200 respondenten uitgenodigd (incl. kwantitatieve pilot), waarvan 2101 respondenten deelnamen waardoor we uitkomen op een responspercentage van 50 procent.

Van de 2313 respondenten zijn er 212 geworven via het panel van Panelclix. Dit om voldoende respondenten met een niet-westerse migratieachtergrond aan de steekproef toe te kunnen voegen. Er hebben in totaal 262 respondenten met een niet-westerse migratieachtergrond deelgenomen en 121 met een westerse migratieachtergrond.

Om elke casus zo goed mogelijk tot zijn recht te laten komen, hebben we ervoor gekozen om elke respondent na de algemene vragen één willekeurig gekozen casus voor te leggen. Hierdoor ontstaan de verschillen per casus ten opzichte van de algemeen geformuleerde verdelingsprincipes zo eerlijk mogelijk (zie paragraaf 5.1). Daarmee komen we per casus op de volgende responsaantallen:

Tabel 2.1 – Respons, aantallen per casus¹⁷

Casus	Respons
Totale enquête	2313
Casus : reductieopgave / sectoren	590
Casus: mitigatie / energietransitie	578
Casus : adaptatie / waterveiligheid	634
Casus : klimaatschade / extreem weer	556

Veldwerkperiode

Het onderzoek vond plaats in de periode 10 tot en met 17 mei 2022. Er is één herinnering gestuurd.

¹⁷ De responsaantallen van de casussen tellen op tot meer dan het totaal (2.313). Dit komt omdat bij de kwantitatieve pilot (n=45), respondenten de vragen van twee casussen beantwoord hebben.

Hieraan voorafgaand (3 t/m 9 mei) voerden we een kwantitatieve pilot uit onder 45 respondenten met als doel de lengte van de vragenlijst, de belasting en (nogmaals) de begrijpelijkheid te toetsen. Deze deelnemers hebben allen de vragen voor twee casussen beantwoord.

Weging

De data zijn gewogen op geslacht, leeftijd, opleidingsniveau en stemgedrag bij de Tweede Kamerverkiezingen van 2021. De netto steekproef is zodoende representatief voor de Nederlandse bevolking van 18 jaar en ouder op deze achtergrondkenmerken. De wegefficiëntie is 95 procent.

2.4 Leeswijzer

2.4.1 Hoofdstukindeling

Dit rapport bestaat uit de volgende hoofdstukken:

- In hoofdstuk 1 vindt u de management samenvatting.
- In hoofdstuk 2 de inleiding, de achtergrond, doel van het onderzoek en onderzoeksverantwoording.
- In hoofdstuk 3 beschrijven we de algemene houding van Nederlanders met betrekking tot klimaatverandering en klimaatrechtvaardigheid.
- In hoofdstuk 4 behandelen we de persoonlijke situatie van Nederlanders: hoe schatten ze hun eigen gedrag met betrekking tot CO₂-uitstoot, financiële positie, last van klimaatverandering in.
- In hoofdstuk 5 behandelen we de vraag hoeveel steun er is voor elk van de verdelingsprincipes en hoe dit verandert als de praktijksituatie anders is (casussen).
- In hoofdstuk 6 gaan we in op de samenhang tussen de verdelingsprincipes en (de noodzaak tot) klimaatrechtvaardigheid.
- In de bijlagen treft u:
 - de vragenlijst bij de survey;
 - informatie over het I&O Research Panel.

2.4.2 Significante verschillen

In dit rapport worden verschillen naar achtergrondkenmerken alleen benoemd indien deze statistisch significant zijn ($p < 0.05$).

In tabellen worden significante verschillen aangegeven sterretjes.

2.4.3 Antwoordcategorieën

Veel vragen konden beantwoord worden door middel van een 9-puntsschaal. Deze zijn voor de rapportage samengevoegd naar 1+2; 3+4; 5; 6+7; 8+9; Weet ik niet.

In de grafieken, tabellen en tekst worden ze als volgt omschreven:

- 1+2: sterk mee oneens of zeer weinig steun;
- 3+4: oneens of weinig steun;
- 5: neutraal of middenoptie;
- 6+7: mee eens of steun;
- 8+9: sterk mee eens of veel steun.

Sommige vragen konden beantwoord worden op basis van een 10-puntsschaal. De antwoorden zijn voor de rapportage gegroepeerd naar 1+2+3; 4+5; 6+7; 8+9+10; Weet ik niet. Boven de figuren staat steeds benoemd op basis van welke schaal men antwoord kon geven.

3 Algemene houding

3.1 Inleiding

In dit hoofdstuk beschrijven we de algemene houding van Nederlanders met betrekking tot klimaatverandering en klimaatrechtvaardigheid. Verder behandelen we hoe ernstig men klimaatverandering vindt, of men van mening is dat klimaatverandering wordt veroorzaakt door de mens en hoe rechtvaardig men het huidige klimaatbeleid vindt.

3.2 Ruime meerderheid: er is sprake van klimaatverandering

Een ruime meerderheid van 89 procent van de Nederlanders is van mening dat er op dit moment sprake is van klimaatverandering. Hierbij zijn alle antwoorden boven het midden (6 of hoger) samengenomen (zie hoofdstuk 2.4 voor meer informatie over de schalen). Bijna twee derde (64%) is het hier zelfs sterk mee eens (score 8, 9 of 10).

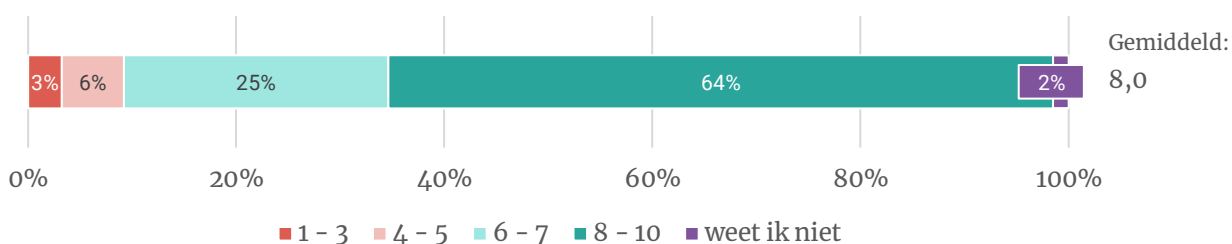
Eén op de tien Nederlanders (9%: score 1 tot 5) denkt dat er op dit moment geen of weinig sprake is van klimaatverandering. Eén procent van Nederland is er zeker van dat er helemaal geen sprake is van klimaatverandering (antwoordoptie 1).

Figuur 3.1 – Klimaatverandering

Is er op dit moment volgens u sprake van klimaatverandering? (schaal 1-10 + weet ik niet)

1 = helemaal niet

10 = in zeer sterke mate

Jongeren, hoger opgeleiden en bovenmodaal zien vaker klimaatverandering

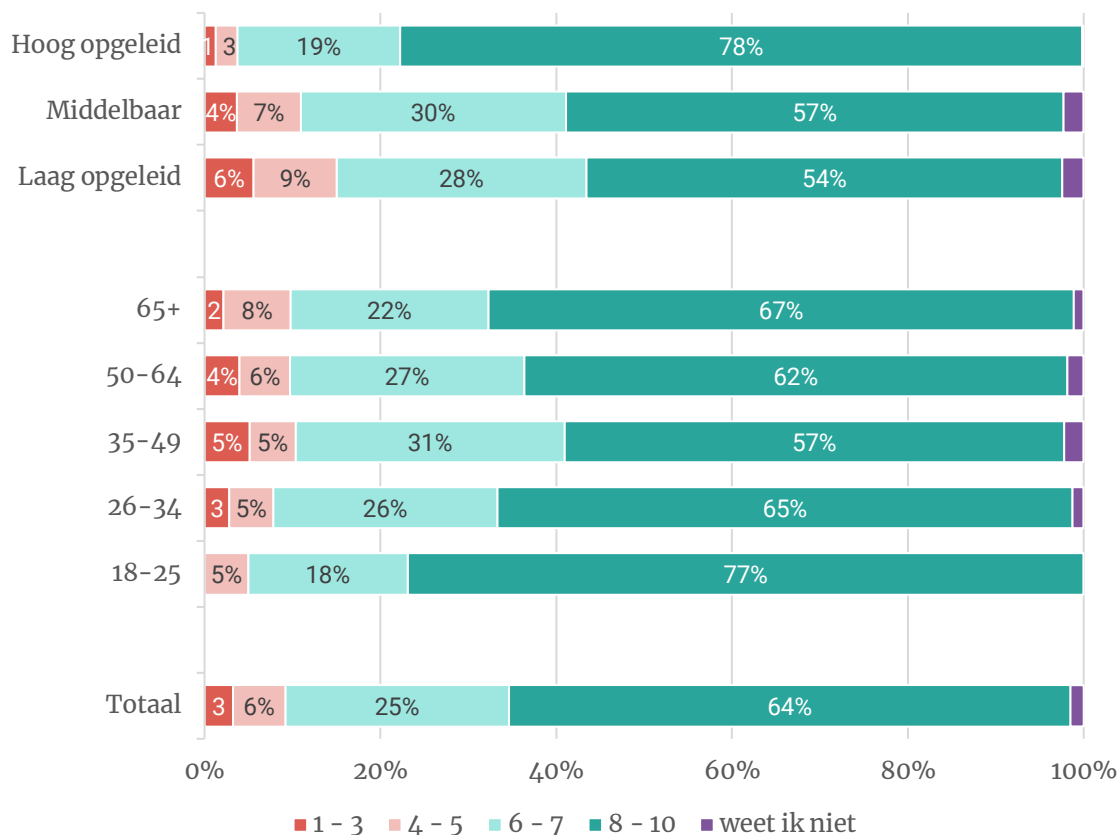
Jongeren tot en met 25 jaar vinden relatief vaak dat er sprake is van klimaatverandering (77% in sterke mate). Ook hoger opgeleiden (78%) vinden dit vaker in sterke mate.

Figuur 3.2 – Klimaatverandering – naar achtergrondkenmerken

Is er op dit moment volgens u sprake van klimaatverandering? (schaal 1-10 + weet ik niet)

1 = helemaal niet

10= in zeer sterke mate

Mensen met een bovenmodaal inkomen (73%) vinden vaker in sterke mate dat er sprake is van klimaatverandering.

Vrouwen zijn deze mening ook vaker sterk toegedaan dan mannen (respectievelijk 67% en 61%). Huidige kiezers van de meeste partijen denken in 90 procent of meer gevallen dat er sprake is van klimaatverandering (GroenLinks, D66, PvdA, Volt, PvdD, VVD, CDA, CU). Kiezers en FvD¹⁸ (50%), BBB (72%) en PVV (67%) scoren hier het laagst. Van de FvD-kiezers (bij Tweede Kamerverkiezingen 2021) zegt 27 procent dat er geen sprake is van klimaatverandering (score 1-3).

Naar regio, stedelijkheid en woning zijn geen opvallende verschillen gevonden.

¹⁸ Indicatief want kleine aantallen (n=51, stemgedrag TK21, n=29 voorkeur nu)

3.3 Acht op tien vinden klimaatverandering ernstig

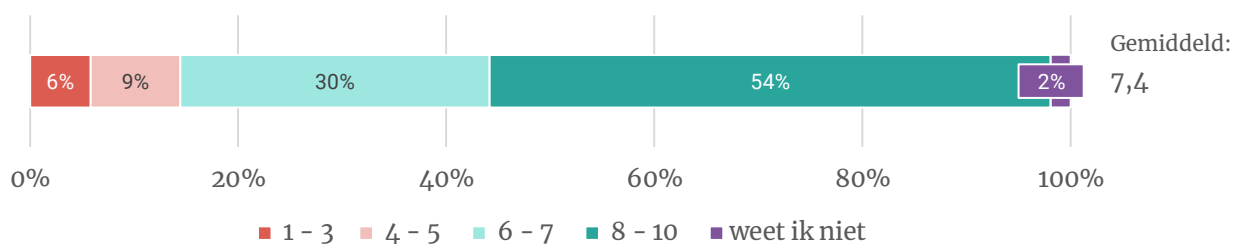
De meeste Nederlandse burgers vinden de klimaatverandering ernstig tot uitermate ernstig (84%). Meer dan de helft vindt dit zelfs zeer ernstig (54%). Eén op de zeven burgers (14%) is van mening dat de klimaatverandering niet tot weinig ernstig is (score 1-5).

Figuur 3.3 – Ernst klimaatverandering

Hoe ernstig is de klimaatverandering op dit moment volgens u? (schaal 1-10 + weet ik niet)

1 = helemaal niet ernstig

10 = uitermate ernstig

Jongeren en hoger opgeleiden vinden klimaatverandering het ernstigst

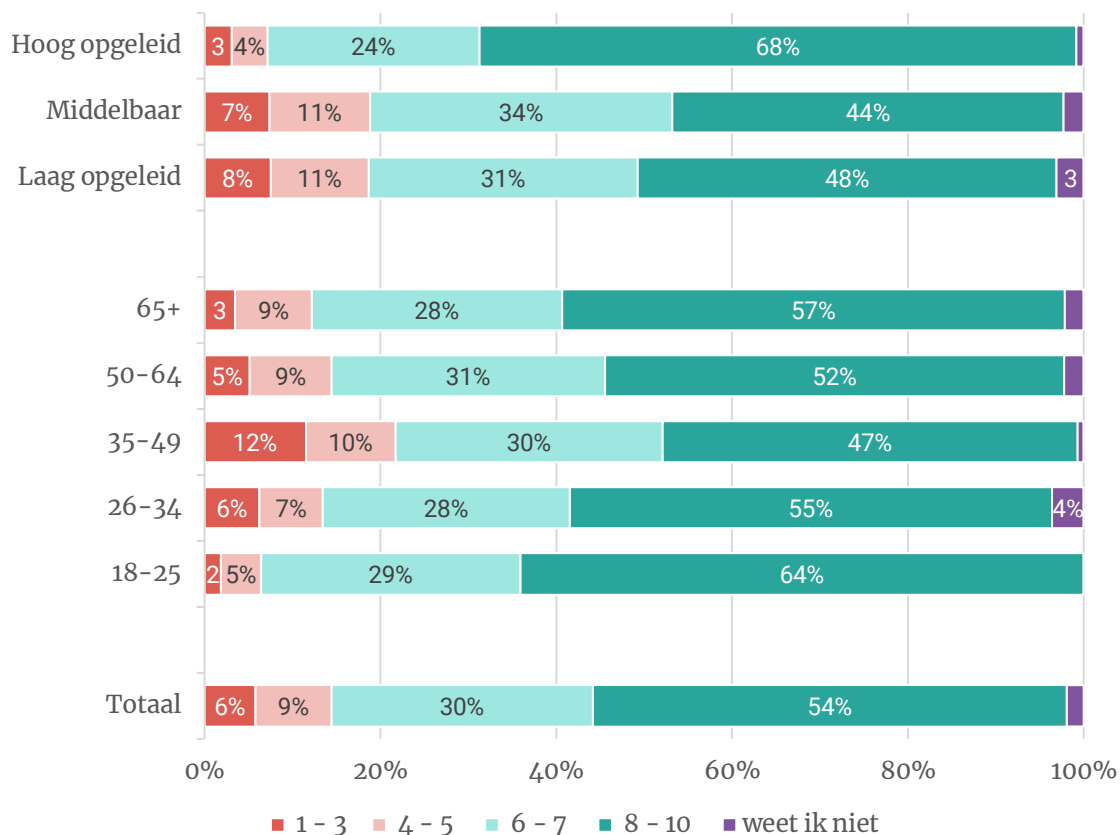
In alle groepen is het aandeel mensen dat klimaatverandering ernstig vindt (score 8-10) veel groter dan de groep die het niet of niet zo ernstig vindt (score 1-5). Mensen met een hogere opleiding (68%) en jongeren (t/m 25 jaar: 64%) vinden dit het sterkst.

Figuur 3.4 – Ernst klimaatverandering – naar achtergrondkenmerken

Hoe ernstig is de klimaatverandering op dit moment volgens u? (schaal 1-10 + weet ik niet)

1 = helemaal niet ernstig

10 = uitermate ernstig

Naar inkomen is er geen verschil gevonden. In (zeer) sterk stedelijke gebieden ligt het aandeel dat klimaatverandering ernstig vindt wat hoger (58%) dan in de weinig tot niet stedelijke (plattelands-)gebieden (50%). Vrouwen (57%) zien het probleem iets vaker als ernstig dan mannen (51%).

3.4 Driekwart maakt zich zorgen over klimaatverandering

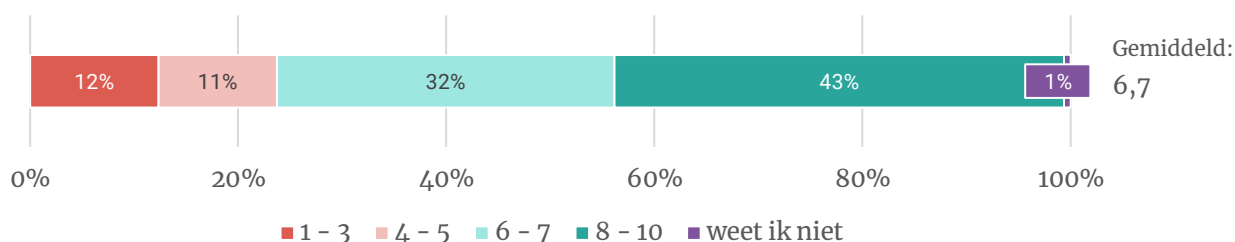
Driekwart van de Nederlanders (76%) maakt zich zorgen over klimaatverandering. Meer dan vier op de tien (43%) zelfs veel zorgen. Een kwart van Nederland maakt zich hier geen of weinig zorgen over (24%). Eén op de acht (12%) (bijna) helemaal niet.

Figuur 3.5 – Zorgen over klimaatverandering

In welke mate maakt u zich zorgen over klimaatverandering? (schaal 1-10 + weet ik niet)

1 = helemaal geen zorgen

10 = uitermate veel zorgen

Deze uitkomst – hoewel op een andere manier uitgevraagd – is in lijn met ander onderzoek dat I&O Research frequent uitvoert. In april 2022 maakte 72 procent van de Nederlanders zich veel (29%) of enige zorgen (43%) over klimaatverandering. Een kwart (26%) zei zich geen of niet zoveel zorgen te maken. Dit was in lijn met de meting uit november 2021.¹⁹

¹⁹ I&O Research, april 2022: <https://www.ioresearch.nl/actueel/klimaatzorgen-blijven-hoog-maar-roep-om-extra-actie-neemt-af/>

Jongeren en hoger opgeleiden maken zich meest zorgen

Jongeren (t/m 25 jaar; 52% score 8-10) maken zich het meest zorgen, gevolgd door 65-plussers (48%). Nederlanders van 35-49 jaar maken zich vaker geen tot weinig zorgen over klimaatverandering (22% score 1-3).

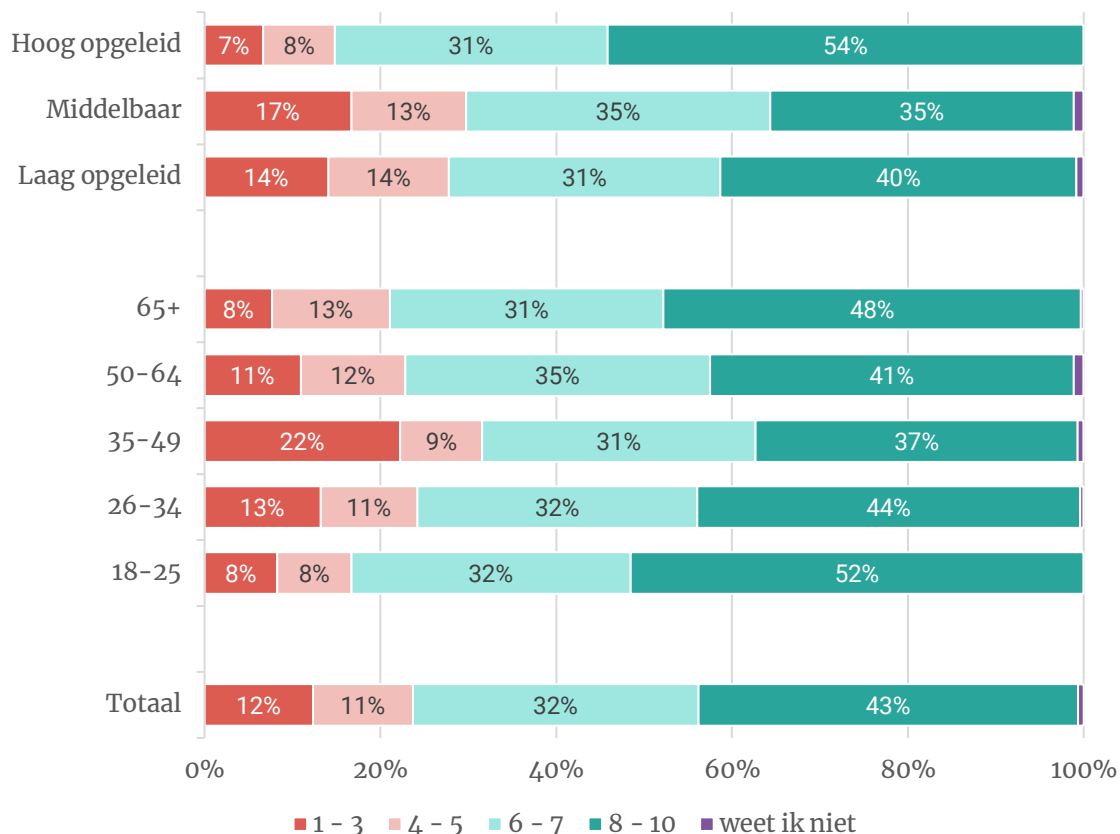
Hoger opgeleiden maken zich vaker veel zorgen (54% score 8-10) dan middelbaar (35%) of lager opgeleiden (40%).

Figuur 3.6 – Zorgen over klimaatverandering – naar achtergrondkenmerken

In welke mate maakt u zich zorgen over klimaatverandering? (schaal 1-10 + weet ik niet)

1 = helemaal geen zorgen

10 = uitermate veel zorgen

Vrouwen maken zich vaker veel zorgen over klimaatverandering dan mannen (resp. 46% en 40%).

Huidige kiezers van bijna alle partijen maken zich in ruime meerderheid zorgen, het meest de kiezers van GroenLinks, PvdD, D66, PvdA en Volt (meer dan 90%). Van de FvD²⁰, BBB en PVV-stemmers maakt minstens 30 procent zich helemaal geen zorgen (resp. 70%, 30% en 42%). Naar inkomen, regio en stedelijkheid zijn geen verschillen gevonden.

²⁰ Indicatief want kleine aantallen (n=51, stemgedrag TK21, n=29 voorkeur nu)

3.5 Mens veroorzaker van klimaatverandering?

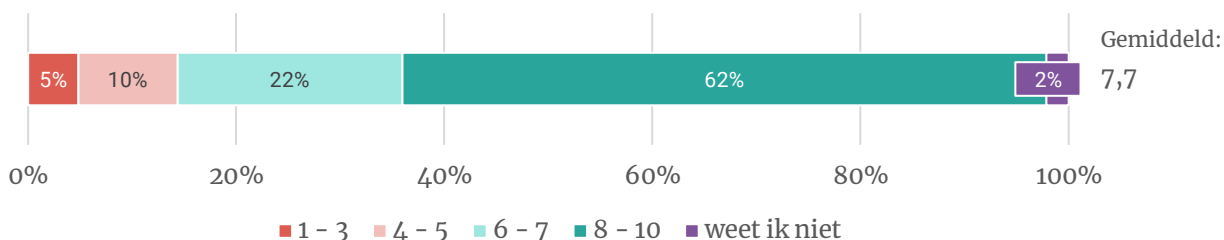
Het merendeel van de Nederlanders ziet de mens in meer of mindere mate als oorzaak van de klimaatverandering (84%). De meesten daarvan (62%) denken dat dit (vrijwel) volledig door mensen komt (score 8-10). Veertien procent denkt dat dit niet (helemaal) door mensen is veroorzaakt (score 1-5).

Figuur 3.7 – Mens oorzaak klimaatverandering?

In hoeverre is de klimaatverandering volgens u veroorzaakt door mensen? (schaal 1-10 + weet ik niet)

1 = helemaal niet door mensen

10 = volledig door mensen

Ook deze uitkomst is in lijn met eerder onderzoek van I&O Research. In april 2022 was 13 procent van mening dat de mens *niet* verantwoordelijk is voor de opwarming van de aarde. Dit was een lichte afname ten opzichte van oktober 2019 toen nog 16 procent deze mening was toegedaan.²¹

Jongeren en hoger opgeleiden meest overtuigd van mens als veroorzaker

Jongeren tot en met 25 jaar denken vaker dat klimaatverandering volledig door mensen is ontstaan (score 8-10: 74%). Nederlanders van 35-49 jaar denken relatief vaak dat dit helemaal niet door mensen is veroorzaakt (score 1-3: 10%).

Hoger opgeleiden denken, net als jongeren, in driekwart van de gevallen dat het volledig door mensen wordt veroorzaakt (74% score 8-10).

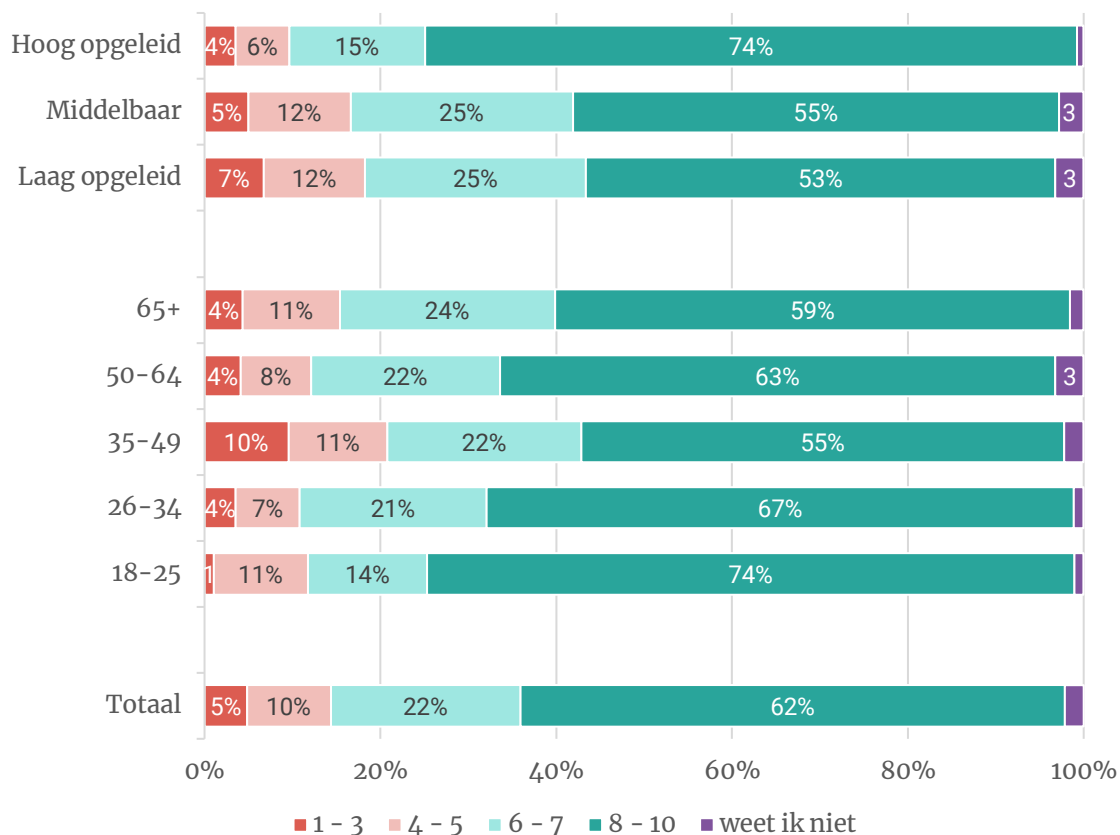
²¹ I&O Research, april 2022.

Figuur 3.8 – Mens oorzaak klimaatverandering – naar achtergrondkenmerken

In hoeverre is de klimaatverandering volgens u veroorzaakt door mensen? (schaal 1-10 + weet ik niet)

1 = helemaal niet door mensen

10 = volledig door mensen

Naar inkomen zijn er geen verschillen te zien.

FvD-stemmers (bij Tweede Kamerverkiezingen 2021) denken relatief vaak dat klimaatverandering helemaal niet door mensen is ontstaan (37% score 1-3).

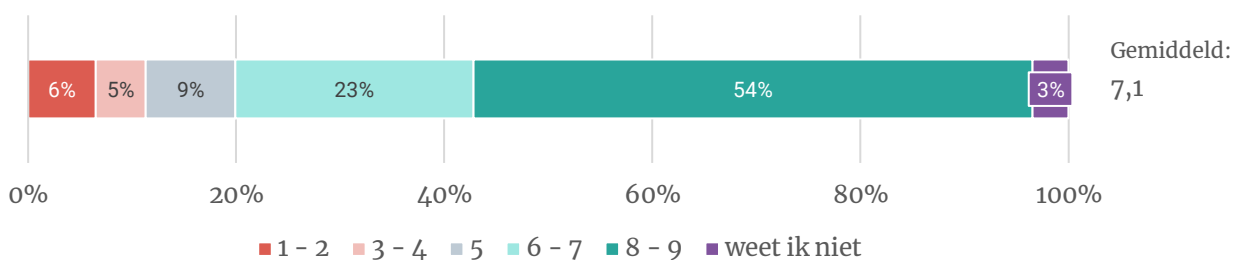
In de regio Noord wonen – met 9 procent – bovengemiddeld veel mensen die denken dat de mens niet de oorzaak is. Nederlanders uit stedelijk gebieden zien juist vaker de mens als oorzaak (66% score 8-10).

3.6 Rechtvaardig klimaatbeleid belangrijk

“Kosten voor klimaatbeleid in Nederland moeten zo rechtvaardig mogelijk worden verdeeld”, vindt 77 procent van de Nederlanders. Ruim de helft van Nederland is deze mening in sterke mate toegedaan. Ongeveer één op de tien Nederlanders is niet eens met deze stelling.

Figuur 3.9 – Stelling klimaatrechtvaardigheid

Kosten voor klimaatbeleid in Nederland moeten zo rechtvaardig mogelijk worden verdeeld (schaal 1-9 + weet ik niet)
 1 = volledig mee oneens
 9 = volledig mee eens

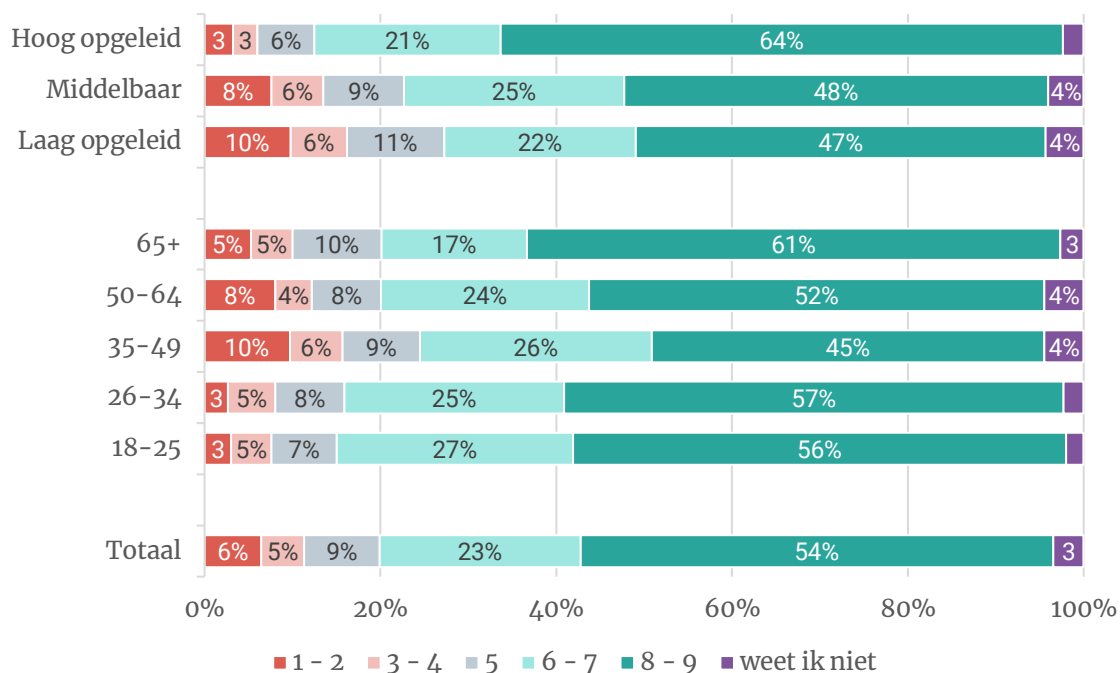

Net als bij de ernst van de zaak (paragraaf 3.3) zien we dat hoger opgeleiden (64% score 8-9) in sterkere mate vinden dat de kosten voor klimaatbeleid zo rechtvaardig mogelijk moeten worden verdeeld, dan lager (47%) en middelbaar opgeleiden (48%).

Dit verschil is minder groot naar leeftijd: zowel jong als oud pleit voor klimaatrechtvaardigheid. Alleen de ruime middengroep (35-64 jaar) is het vaker sterk oneens dan de jongere leeftijdsgroepen. En ouderen (65+) zijn het vaker sterk eens dan de ruime middengroep.

Figuur 3.10 – Stelling klimaatrechtvaardigheid – naar achtergrondkenmerken

Kosten voor klimaatbeleid in Nederland moeten zo rechtvaardig mogelijk worden verdeeld (schaal 1-9 + weet ik niet)
 1 = volledig mee oneens
 9 = volledig mee eens

Naar inkomen zijn geen significante verschillen gevonden.

Mannen vinden wat vaker dan vrouwen dat de kosten níet rechtvaardig verdeeld hoeven te worden (8% versus 5%).

Nederlanders uit (zeer) sterk stedelijk gebied vinden vaker dat de kosten rechtvaardig verdeeld moeten worden dan mensen in weinig tot niet stedelijk gebied (respectievelijk 57% en 49%).

Naar regio (windstreken) zijn de verschillen verwaarloosbaar.

Kiezers van alle politieke partijen zijn het in ruime meerderheid eens met deze stelling, met uitzondering van de kiezers van Forum voor Democratie²² en BBB (al is bij beide kiezersgroepen nog wel minstens een even groot deel het eens dan oneens).

²² *Indicatief want kleine aantallen (n=51, stemgedrag TK21, n=29 voorkeur nu)*

3.7 Huidige beleid overwegend niet als erg rechtvaardig ervaren

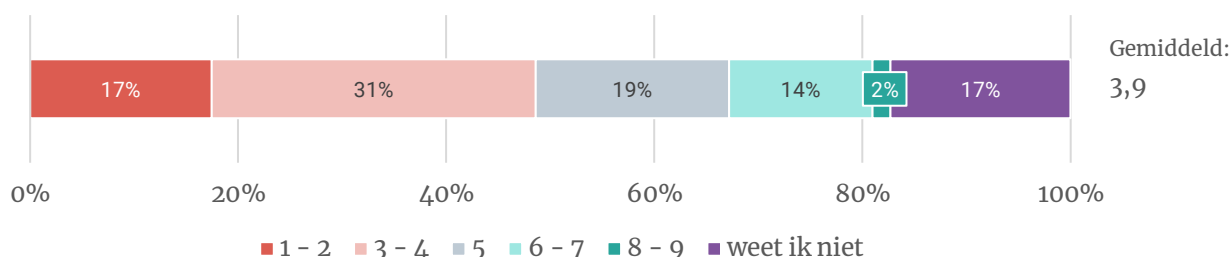
Er zijn meer Nederlanders die het klimaatbeleid als onrechtvaardig ervaren (score 1-4: 49%) dan als rechtvaardig (score 6-9: 16%). Ook is er een relatief grote groep die “weet ik niet” (17%) of de neutrale middenoptie (19%) kiest (samen 36%).

Figuur 3.11 – Rechtvaardigheid huidige klimaatbeleid

In welke mate worden de kosten van klimaatbeleid in Nederland momenteel rechtvaardig verdeeld, volgens u? (schaal 1-9 + weet ik niet)

1 = zeer onrechtvaardig

9 = zeer rechtvaardig

Gevoel van onrechtvaardigheid gelijkmatig over bevolkingsgroepen verdeeld

Opvallend genoeg is de mening dat de kosten voor het klimaatbeleid momenteel niet rechtvaardig worden verdeeld zeer gelijkmatig verdeeld over verschillende bevolkingsgroepen. Zowel onder jongeren als ouderen is de groep die het onrechtvaardig vindt circa drie keer groter dan de groep die het rechtvaardig vindt. De verschillen naar leeftijdsgroepen zijn marginaal. Ook naar opleiding en inkomen zijn de verschillen verwaarloosbaar klein.

Wel zien we verschillen naar sekse en politieke voorkeur.

Mannen (54%) vinden het vaker onrechtvaardig dan vrouwen (43%).

En huidige kiezers van FvD²³, BBB, JA21 en PVV vinden het in meer dan 60 procent van de gevallen onrechtvaardig.

²³ Indicatief want kleine aantallen (n=51, stemgedrag TK21, n=29 voorkeur nu)

3.8 Wat is rechtvaardig bij kosten klimaatbeleid?

Respondenten konden via een open vraag aangeven wat zij zelf als rechtvaardig of onrechtvaardig ervaren als het gaat om de verdeling van de kosten van klimaatverandering en klimaatbeleid. Het antwoord dat bedrijven meer moeten bijdragen komt verreweg het meest naar voren. Ook dat de vervuiler (het meest) moet betalen komt vrij vaak naar voren. In veel van de antwoorden klinkt door dat mensen met een lager inkomen niet (te veel) voor de kosten moeten opdraaien, maar ook: het is nodig dat we iets aan klimaatverandering doen en dat kost nu eenmaal geld.

Onderstaande quotes geven de meningen weer die vaker naar voren komen:

Kunt u in uw eigen woorden zeggen wat volgens u rechtvaardig of onrechtvaardig is als het gaat om de verdeling van kosten van klimaatverandering en klimaatbeleid?

“Bedrijven betalen te weinig voor energie en klimaat doelen, de burger (belastingbetaler) krijgt dit op zijn bordje, rekening”

“Hoe meer je bijdraagt aan vervuiling, hoe meer je zou moeten betalen.”

“Mensen met weinig geld worden op torenhoge kosten gejaagd.”

“We moeten allemaal ons steentje bijdragen, en niet zo zeuren daar hebben we geen tijd meer voor, het water staat ons al tot de lippen.”

Opvallend is dat mensen bij deze vraag spontaan wel beginnen over energie, gas, duurzaamheid (energietransitie), over bedrijven, industrie, woningbouw (sectoren), maar nauwelijks tot niet over de zeespiegel, dijken (waterveiligheid) of regenval, orkanen, wind, droogte (extreem weer).

We geven citaten voor doelgroepen die klimaatverandering het meest ernstig vinden, die verwachten veel last te hebben van klimaatverandering en/of het beleid nu niet rechtvaardig vinden.

Jongeren (tot en met 25 jaar)

Het valt op dat jongeren het wel hebben over de verhouding tussen bedrijven en burgers, over grote vervuilers versus kleine vervuilers en arm versus rijk, maar geen enkele keer over jong versus oud.

“De kosten komen te liggen bij de armste landen, die disproportioneel getroffen worden door de gevolgen van klimaatverandering. Op NL schaal gebeurt dit ook, arme mensen kunnen huizen niet isoleren en dure energieprijzen blijven voor hen zo duur.”

“Op het moment worden inwoners gestimuleerd om allerlei kleinere of grotere aanpassingen te doen (wat op zich goed is), maar de grootste vervuilers zoals industrie en landbouw krijgen meer vrijheid en vrijblijvendheid.”

“Dat de veehouders en de consumenten van de producten van de veehouders meer mogen betalen voor de uitstoot die zij (laten) produceren.”

“Rijkere zijn overwegend grotere vervuilers, die mogen dus meer betalen. Op het moment raken maatregelen vooral armeren, denk aan bepaalde dingen duurder maken om ze te destimuleren.”

“De mensen die het meeste uitstoten en die veel extra besteedbaar geld hebben moeten voor het meeste betalen. De kosten leggen bij arme mensen die hun huis niet kunnen isoleren is niet rechtvaardig”

“De grootste uitstoters van CO2 bijvoorbeeld de vliegmaatschappijen en fabrieken worden niet genoeg belast, terwijl de normale burger wel belast wordt.”

“Grote vervuilers verantwoordelijk houden voor hun daden, mensen die geen andere opties hebben dan vervuilen helpen andere keuzes te bieden maar niet straffen.”

Lager opgeleiden

In de antwoorden van lager opgeleide Nederlanders is veel verontwaardiging te lezen. Soms wordt de noodzaak van klimaatbeleid betwist, maar even goed zeggen mensen: er is geen ontkomen aan, we moeten nu eenmaal iets doen aan de klimaatverandering.

Men vindt vaak dat bedrijven te makkelijk weggelaten worden met de vervuiling die ze veroorzaken, terwijl zij zelf – degenen die minder vervuilen – ervoor opdraaien. En er is weinig vertrouwen dat dit gaat veranderen. Ook zegt men soms dat we als Nederland meer voor de kosten opdraaien dan andere (grotere) landen. Relatief vaak worden boeren in een adem met de burgers genoemd (er is veel compassie met de boeren, al zijn er ook die juist vinden dat de boeren mee moeten werken).

“De grote bedrijven en industrieën zijn voor een deel verantwoordelijk. Maar vooral de ontbossing in de Amazone. Dit moet meer op een diplomatieke en politieke acties worden besproken.”

“De bedrijven blijken toch de grootste energie nodig te hebben. Die moeten evenredig mee betalen aan het klimaat.”

“Heb de indruk dat er veel druk wordt gelegd bij de “gewone burger” en niet bij de industrie. Iedereen extra isoleren en het liefst morgen aan de warmtepomp. (Dat is weer een ander verhaal, maar toch) zonnepanelen, elektrisch rijden etc.”

“De grootste vervuiler moet ook betalen en dat wordt nu dus niet gedaan. Steeds meer winst wordt door hen gemaakt helaas.”

“De agrariërs op kosten jagen, dat is onrechtvaardig. Die zijn niet alleen de boosdoener.”

“De industrie moet de kosten dragen, de grootste vervuilers voorop, inclusief de boeren. Zonnepanelen voor ‘Jan met de Pet’ moeten heel goedkoop worden.”

“Nu zijn het vooral de grote bedrijven en de boeren die om moeten schakelen.”

“We moeten allemaal ons steentje bijdragen, en niet zo zeuren daar hebben we geen tijd meer voor, het water staat ons al tot de lippen.”

“Ik vraag me af of en hoe klimaatverandering wordt vastgesteld en of de juiste mensen en/of bedrijven daarvan de kosten dragen. Ik heb de indruk dat er onhaalbare doelen worden gesteld.”

“De verdeling van de kosten worden niet gevraagd aan de burgers. Burgers zijn dom, milieu organisaties bepalen wat er moet gebeuren, ontvangen vaak subsidies en gebruiken deze middelen om hun visie door te drukken (klimaatdrammers). De weerstand van burgers neemt toe.”

“Als je ziet hoe klein Nederland op de wereldkaart is, vind ik dat de verdeling van “de pijn” onevenredig zwaar bij landen als Nederland komt te liggen. Kijk maar eens goed om je heen.”

“Nou als wij veel geld investeren en bijvoorbeeld China niet, dan is dat onrechtvaardig”

Nederlanders met een laag inkomen

Mensen met een benedenmodaal inkomen noemen vooral varianten van het draagkrachtprincipe en dat de vervuiler moet betalen.

“Burgers die te weinig verdienen, daar wordt geen rekening mee gehouden. Subsidiepot is vaak leeg.”

“Om het klimaatprobleem op te lossen, moeten we naar de oorzaak kijken: de ongelijke verdeling van geld en macht in de wereld. Rijke mensen veroorzaken de meeste schade, terwijl arme mensen de gevolgen voelen. Als we de klimaatcrisis willen stoppen, moeten we deze cirkel doorbreken.”

“Dat grote bedrijven naar verhouding moeten bijdragen aan de kosten en niet alleen de burgers, boeren en tuinders er voor op laten draaien.”

“Momenteel wordt er gedaan alsof de klimaatverandering vooral de oorzaak is van burgers, terwijl het grotendeels veroorzaakt is door ondernemingen die gekozen hebben om het milieu te vervuilen, omdat ze op de goedkoopste manier konden produceren, waardoor ze maximale winst konden maken. Nu willen die bedrijven de schuld afschuiven op de consument, terwijl ze jarenlang hun aandeelhouders rijk hebben gemaakt over de rug van alle bewoners van de planeet.”

“De veroorzaker betaalt lijkt mij een goed plan. Dus de grote vervuilers betalen dan het meest. Helaas wordt dat dan weer doorberekend zodat we hoe dan ook allemaal de rekening gepresenteerd krijgen. Waarschijnlijk betalen consumenten straks de rekening doordat alles duurder wordt en omdat er ook nog door ons allen geïnvesteerd moet worden voor een beter milieu.”

Kiezers van PVV, JA21, BBB of FvD

Nederlanders die bij de Tweede Kamerverkiezingen van maart 2021 stemden op PVV, JA21, BBB of FvD laten in hun antwoorden ook veel boosheid zien, olopemd tot wantrouwen. Net als veel anderen zijn zij vaak voorstander van “de vervuiler betaalt” en dat armere burgers ontzien worden. Ook hier weinig vertrouwen dat dat ook echt gaat gebeuren. Vooral onder FvD-kiezers zien we dat zij klimaatverandering niet als probleem zien of als iets waar de mens weinig of geen invloed op heeft. Ook hier relatief veel antwoorden van mensen die vinden dat de boeren er teveel de dupe van worden.

“Kan dit niet omschrijven, vind dit erg moeilijk. Woon dicht bij TATA Steel. Dan word je wel even met je neus op de feiten gedrukt. Wonen we zo gezond? Werkplek is belangrijk, maar onder wat voor omstandigheden... Om angstig van te worden.”

“Als grote bedrijven meer moeten investeren in klimaat zal dit altijd worden door berekend naar de prijs die de consument betaalt. Subsidies voor bijv. elektrische auto's zijn leuk voor de mensen die dat geld sowieso al hebben want de meeste mensen kunnen niet een nieuwe elektrische auto betalen.”

“Onrechtvaardig zoals er met de boeren wordt omgegaan.”

“Alle kosten gaan uiteindelijk toch op het bordje terecht komen van de burger en niet bij de bedrijven waar het zou moeten starten.”

“Dat de grote bedrijven gewoon door kunnen gaan met de uitstoot en dat de boeren de schuld krijgen. Hoe meer huizen er komen hoe groter het probleem wordt, meer auto's enz.”

“De grote dikke rijke megabedrijven, Shell, Schiphol, grote multinationals die moeten mijns inziens het meeste geld betalen voor klimaatverandering, en de kleine man moet rechtvaardig er aan meebetalen. Dus bv megatoeslagen vragen voor mensen die perse willen vliegen, denk aan kerosineheffing, en een grote geen kleine.”

“Er wordt veel gezegd maar niets gedaan.”

“Er is momenteel nog teveel onduidelijkheid m.b.t. klimaatverandering wetenschappers spreken elkaar tegen, landen die het gewoon negeren en Nederland vindt dit volgens mij een verdienmodel. Een ieder wil hiervan rijk worden, maar ook in de politiek is men hier erg uit op, een politiek gewin.”

“De rijken betalen minder dan de arme, zo is het altijd al...”

“Wordt op de landbouw gedropt.”

“Wij kunnen als klein landje de wereld niet redden”

“Rijke mensen krijgen allerlei subsidies voor zonnepanelen, verduurzaming en elektrische auto's. Mensen zonder eigen huis of geld voor een dure auto zien alleen maar alles duurder worden.”

“Ik weet het niet. Klimaat verandering is een natuurlijk iets.”

3.9 Rechtvaardigheid en betaalbaarheid versus effectiviteit

Als we respondenten twee tegengestelde uitspraken voorleggen en hen vragen op een 9-puntsschaal een voorkeur aan te geven, kiest men vaker voor rechtvaardigheid dan voor effectiviteit. Vier op de tien Nederlanders (42%) vinden rechtvaardigheid belangrijker dan zo min mogelijk CO₂-uitstoot, indien men gedwongen wordt te kiezen tussen beiden. Drie op tien (29%) vinden zo min mogelijk CO₂-uitstoot juist belangrijker. Bijna drie op de tien weten het niet (8%) of kiezen de middenweg (20%).

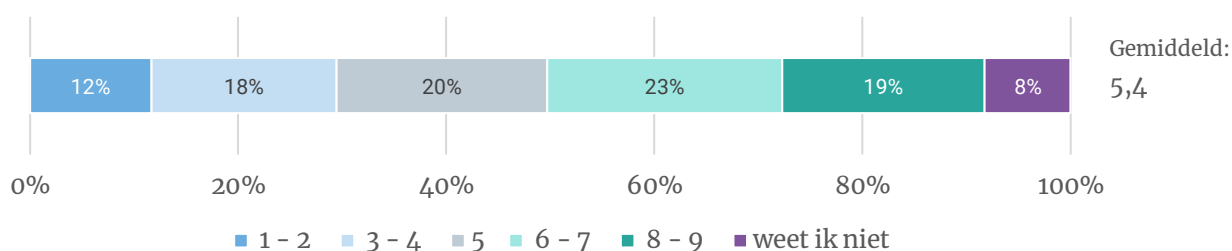
Figuur 3.12 – Tegenstelling rechtvaardigheid versus zo min mogelijk CO₂-uitstoot

Hierna ziet u steeds twee stellingen over de verdeling van kosten van klimaatbeleid tegenover elkaar.

Welke vindt u het belangrijkste? (schaal 1-9 + weet niet)

1 = Zo min mogelijk CO₂-uitstoot is het belangrijkste

9 = Een zo rechtvaardig mogelijke verdeling van kosten van klimaatbeleid is het belangrijkste

Een nagenoeg zelfde beeld zien we als betaalbaarheid tegenover zo min mogelijk CO₂-uitstoot wordt gezet. Er is een lichte voorkeur voor betaalbaarheid boven effectiviteit. Vier op de tien Nederlanders (43%) vinden betaalbaarheid belangrijker dan zo min mogelijk CO₂-uitstoot. Drie op de tien (32%) vinden zo min mogelijk CO₂-uitstoot juist belangrijker. Een kwart van de Nederlanders weet het niet (8%) of kiest de middenpositie (17%).

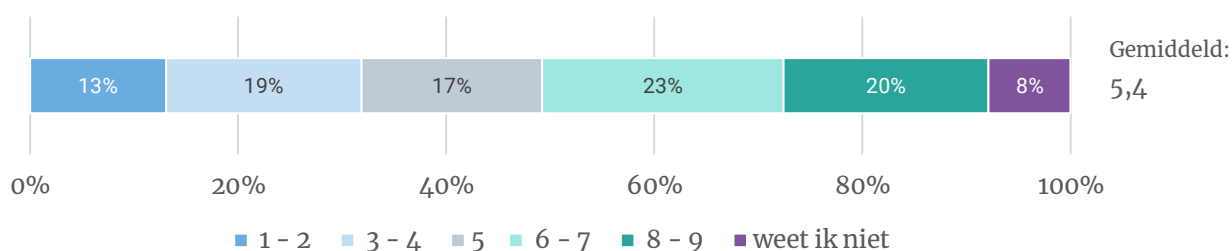
Figuur 3.13 – Tegenstelling betaalbaarheid versus zo min mogelijk CO₂-uitstoot

Hierna ziet u steeds twee stellingen over de verdeling van kosten van klimaatbeleid tegenover elkaar.

Welke vindt u het belangrijkste? (schaal 1-9 + weet niet)

1 = Zo min mogelijk CO₂-uitstoot is het belangrijkste

9 = Een voor iedereen betaalbaar klimaatbeleid is het belangrijkste

Jongeren en hoger opgeleiden kiezen voor zo min mogelijk CO₂-uitstoot

Jongeren (t/m 25 jaar) kiezen bij beide stellingen vaker voor zo min mogelijk CO₂-uitstoot boven rechtvaardigheid (51% versus 33%) en betaalbaarheid (51% versus 32%). De groep daarna (26-35 jaar) kiest iets vaker voor rechtvaardigheid of betaalbaarheid boven maximale CO₂-reductie, 65-plussers kiezen grofweg twee keer vaker voor rechtvaardigheid (48% versus 22%) en betaalbaarheid (46% versus 25%) dan maximale CO₂-reductie.

Hoger opgeleiden neigen relatief meer naar zo min mogelijk CO₂-uitstoot boven betaalbaarheid (44% versus 37%), terwijl middelbaar en lager opgeleiden duidelijk vaker de voorkeur geven aan betaalbaarheid (46% versus 24%).

Mensen met een minimuminkomen neigen ongeveer even vaak naar rechtvaardigheid en betaalbaarheid als naar maximale CO₂-reductie. Bij de inkomens beneden modaal tot en met twee keer modaal gaat de voorkeur vaker uit naar rechtvaardigheid (ruim 40% versus circa 24% - 31%) en betaalbaarheid (ruim 40% versus 28 tot 30%), terwijl de hoogste inkomensklasse (meer dan twee keer modaal) weer iets meer neigt naar zo min mogelijk CO₂-uitstoot (42% versus 33% rechtvaardigheid en 42% versus 39% betaalbaarheid).

4 Persoonlijke situatie

4.1 Inleiding

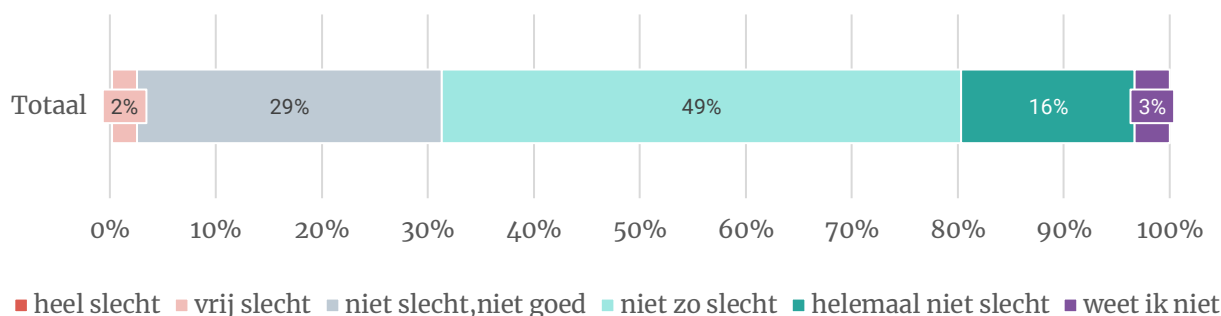
In dit hoofdstuk behandelen we de persoonlijke situatie van Nederlanders: hoe schatten ze hun eigen gedrag met betrekking tot CO₂-uitstoot in, hoe schatten ze hun financiële positie in vergelijking met anderen in, hoeveel last verwachten ze te hebben van klimaatverandering, etc.

4.2 Eigen gedrag wordt optimistisch ingeschat

Een meerderheid (65%) van Nederland schat zijn eigen gedrag in als minder slecht voor het klimaat dan het gedrag van andere Nederlanders. Afgerond 3 procent denkt aan dat hun eigen gedrag slechter is dan gemiddeld. Zo'n drie op de tien Nederlanders geven aan rond het gemiddelde te zitten. Nederlanders schatten hun gedrag dus optimistischer in dan de praktijk.

Figuur 4.1 – Eigen gedrag

*Hoe slecht is uw gedrag voor het klimaat (bijvoorbeeld door CO₂-uitstoot) in vergelijking met de meeste anderen in Nederland, schat u?
In vergelijking met andere Nederlanders, is mijn gedrag...voor het klimaat.*

Ouderen (65+) zien hun gedrag vaker als minder slecht voor het milieu (76%) dan de andere leeftijdsgroepen. Dit geldt ook voor lager opgeleiden (26%) en mensen met een benedenmodaal inkomen geven vaker aan het niet te weten (10%). Hoewel mensen met een bovenmodaal inkomen gemiddeld een grote CO₂-voetprint hebben²⁴, geeft slechts 5 procent aan dat hun gedrag slechter dan gemiddeld is voor het klimaat.

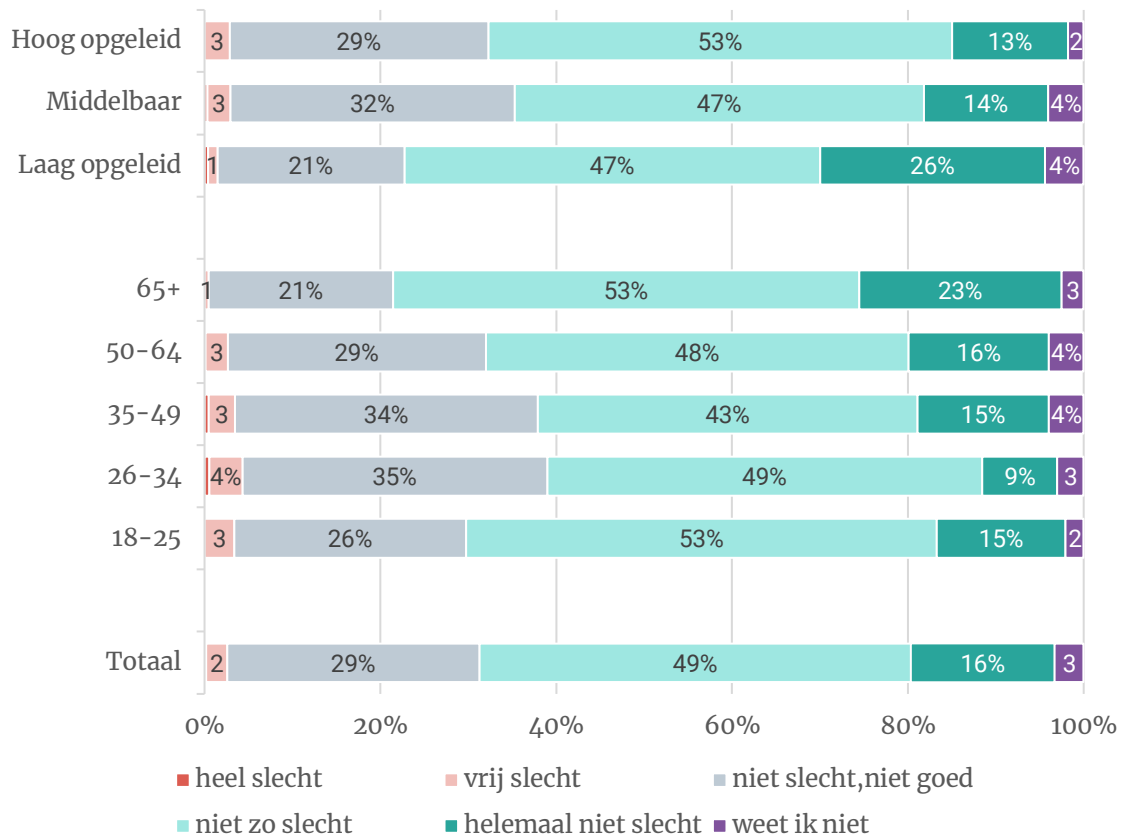
Mannen geven vaker dan vrouwen aan dat hun gedrag bovengemiddeld *slecht* is voor het klimaat (resp. 4% en 1%). Naar regio, stedelijkheid en woning zijn geen duidelijke verschillen gevonden.

²⁴ <https://www.ioeresearch.nl/actueel/duurzaam-denken-is-nog-niet-duurzaam-doen/>

Figuur 4.2 – Eigen gedrag – naar achtergrondkenmerken

Hoe slecht is uw gedrag voor het klimaat (bijvoorbeeld door CO2-uitstoot) in vergelijking met de meeste anderen in Nederland, schat u?

In vergelijking met andere Nederlanders, is mijn gedrag...voor het klimaat.

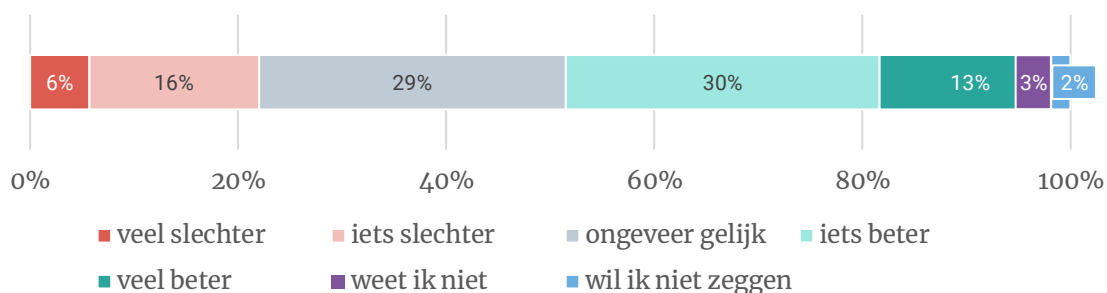

4.3 Eigen financiële positie licht overschat

Er zijn meer Nederlanders die hun financiële positie boven het gemiddelde inschatten dan eronder (43% versus 22%). Drie op de tien Nederlanders denken gemiddeld te zitten financieel. Er is dus sprake van een licht te optimistische inschatting.

Figuur 4.3 – Eigen financiële positie

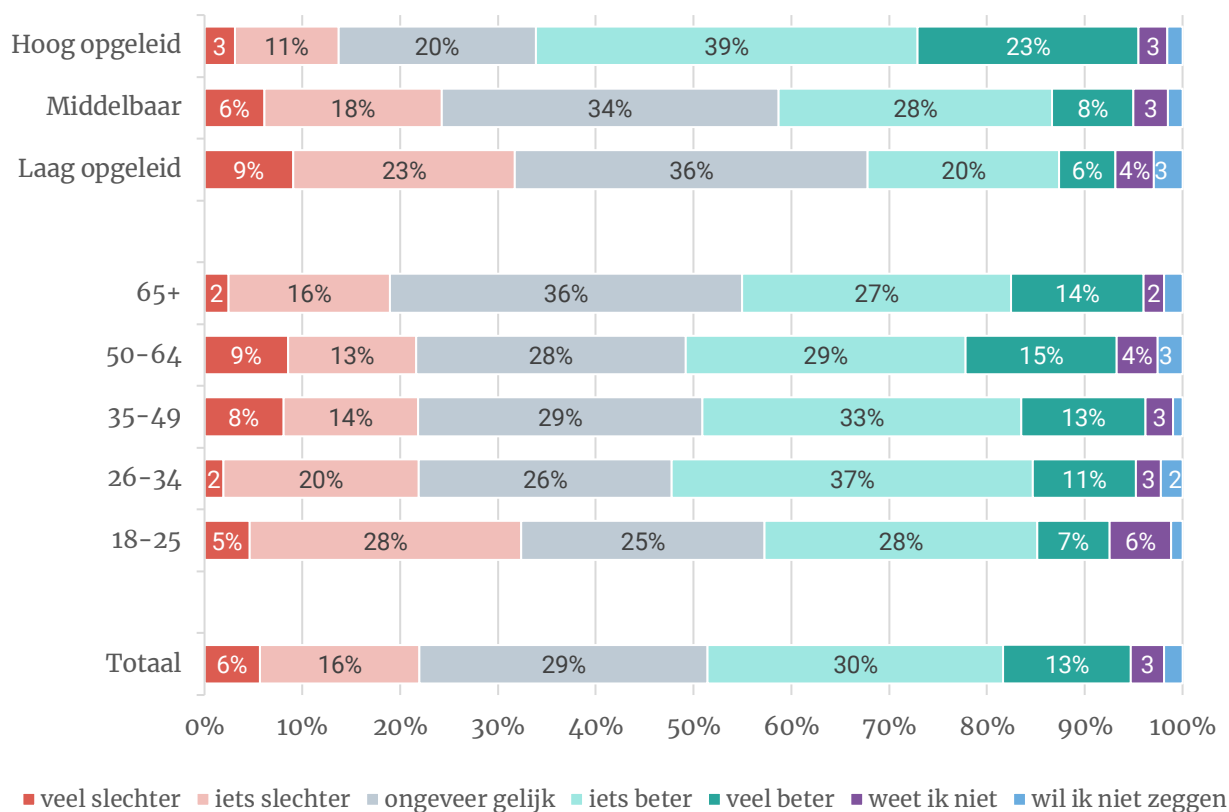
Hoe schat u uw eigen financiële positie in, in vergelijking met die van de meeste anderen in Nederland?
In vergelijking met anderen is mijn financiële positie...

Ouderen (65+) geven vaker dan andere leeftijdsgroepen aan dat hun financiële positie vergelijkbaar is met andere Nederlanders (36%). Jongeren tot en met 25 geven juist vaker aan dat hun positie slechter is (32%). Dit gaat ook op voor mensen met een lager opleidingsniveau (32%) en een benedenmodaal inkomen (51%).

Figuur 4.4 – Eigen financiële positie – naar achtergrondkenmerken

Hoe schat u uw eigen financiële positie in, in vergelijking met die van de meeste anderen in Nederland?
In vergelijking met anderen is mijn financiële positie...

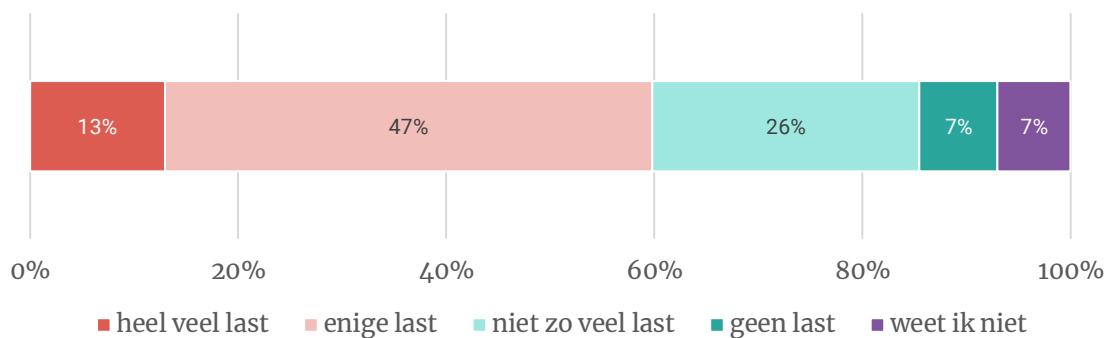
Opvallend geeft 17 procent van de mensen met een benedenmodaal inkomen aan in een bovengemiddelde betere financiële positie te zitten en 4 procent met een bovenmodaal inkomen dat ze een slechtere financiële positie hebben dan gemiddeld. Dit kan een verkeerde inschatting zijn, of er kan sprake zijn van andere zaken die los van inkomen staan (bijvoorbeeld schulden of erfenissen).

4.4 Zes op tien verwachten zelf last van klimaatverandering

Zes op de tien Nederlanders verwachten zelf enige last tot veel last te gaan ervaren van klimaatverandering. Eén op de acht verwacht zelfs heel veel last. Eén op de drie Nederlanders verwacht niet zo veel of helemaal geen last te gaan ervaren van klimaatverandering.

Figuur 4.5 – Gevolgen eigen leven

Hoeveel last verwacht u zelf de rest van uw leven te gaan krijgen van de gevolgen van klimaatverandering?

Jongeren tot en met 25 jaar verwachten vaker last van de gevolgen van klimaatverandering (78% heel veel/enige last) dan andere leeftijdsgroepen. Ouderen vaker niet zo veel tot geen last (65+ 42%). Toch verwacht de helft van de ouderen (51%) nog in hun eigen leven last te gaan ervaren van klimaatverandering. (Zie ook figuur 4.5).

Hoger opgeleiden verwachten vaker last te gaan ervaren (72% heel veel/enige last) dan mensen met een lagere (54%) of middelbare opleiding (50%).

Naar inkomen vallen er geen verschillen op.

Vrouwen verwachten vaker last dan mannen (65% versus 55%).

Huidige kiezers van FvD²⁵, PVV, JA21 en BBB geven bovengemiddeld vaak aan dat zij niet zo veel tot geen last verwachten te ervaren. Naar regio, stedelijkheid en woning lijken geen verschillen te zijn.

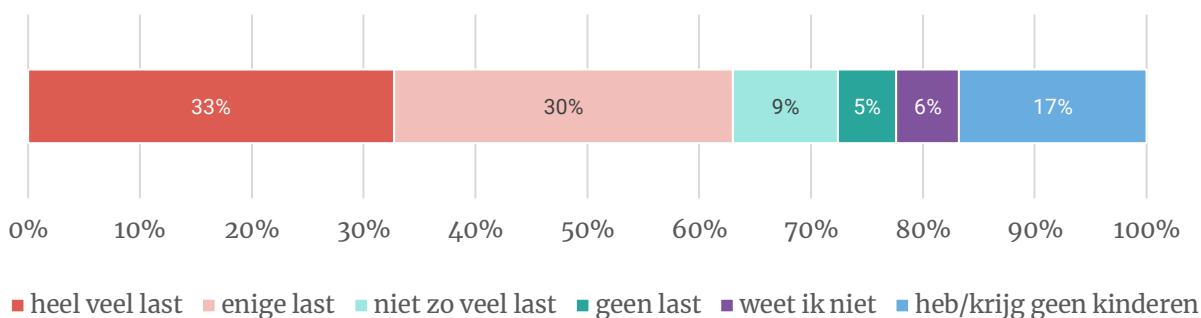
²⁵ Indicatief want kleine aantallen (n=51, stemgedrag TK21, n=29 voorkeur nu)

4.5 Zes op tien voorzien last voor hun kinderen

Zes op de tien burgers verwachten dat hun (eventuele, toekomstige) kinderen minstens enige last gaan ervaren van klimaatverandering. Eén op de zeven verwacht dat hun kinderen weinig tot geen last hiervan gaan ervaren. Ook geeft 17 procent aan geen kinderen te hebben of ooit te gaan krijgen (minstens 47%).

Figuur 4.6 – Gevolgen eigen kinderen

Indien u kinderen heeft of hoopt te krijgen, hoeveel last verwacht u dan dat uw kinderen zullen krijgen van de gevolgen van klimaatverandering?

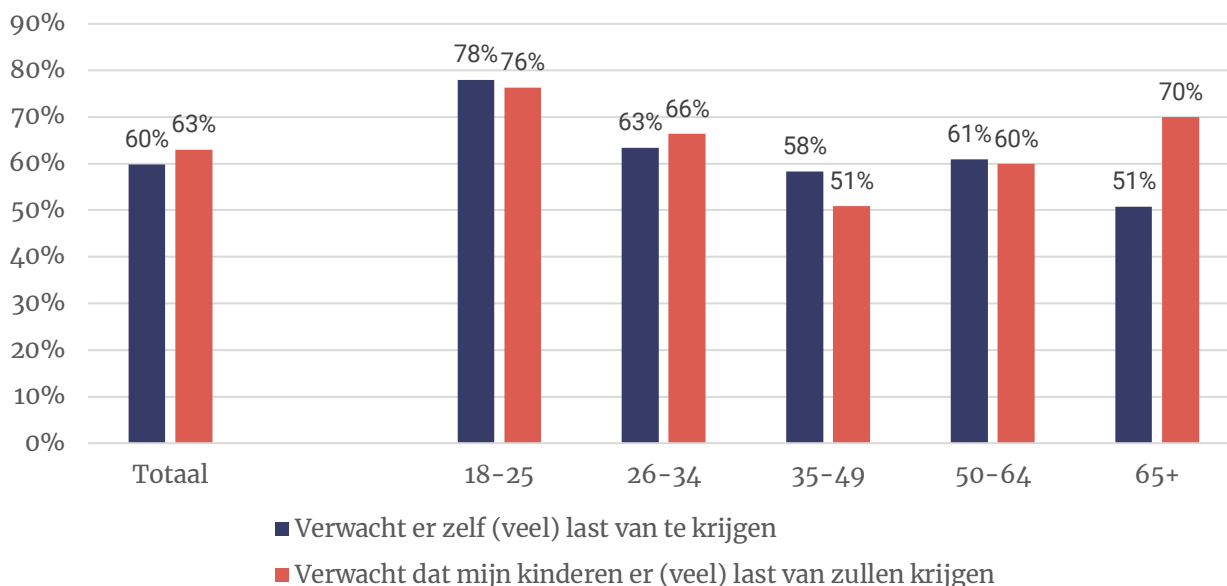

Jongeren tot en met 25 jaar voorzien niet alleen in ruim driekwart van de gevallen vaker last voor zichzelf, maar ook voor hun (toekomstige) kinderen (78% en 76%). Mensen in de leeftijd 35-49 verwachten veel minder vaak dat hun kinderen er last van gaan ondervinden. 65-plussers verwachten juist weer relatief veel last voor hun kinderen.

Figuur 4.7 – Gevolgen eigen leven of voor kinderen, naar leeftijd (% veel tot enige last)

Hoeveel last verwacht u zelf de rest van uw leven te gaan krijgen van de gevolgen van klimaatverandering?

Indien u kinderen heeft of hoopt te krijgen, hoeveel last verwacht u dan dat uw kinderen zullen krijgen van de gevolgen van klimaatverandering?

Hoger opgeleiden verwachten vaker last voor hun nageslacht (70%) dan mensen met een lagere of middelbare opleiding.

Mensen met een benedenmodaal inkomen geven minder dan gemiddeld aan dat ze last verwachten voor hun kinderen (57%) dan mensen met een modaal (65%) of bovenmodaal (71%) inkomen.

Vrouwen verwachten vaker dan mannen last van de gevolgen van klimaatverandering voor hun kinderen. Van de FvD²⁶ stemmers (bij Tweede Kamerverkiezingen 2021) verwacht 56 procent dat hun kinderen weinig tot geen last gaan krijgen van de gevolgen. Naar regio en stedelijkheid zijn geen verschillen gevonden.

²⁶ *Indicatief want kleine aantallen (n=51, stemgedrag TK21, n=29 voorkeur nu)*

5 Verdelingsprincipes

5.1 Inleiding

In dit hoofdstuk behandelen we de vraag hoeveel steun er is voor elk van de verdelingsprincipes en hoe dit verandert als de praktijksituatie anders is (casussen). In paragraaf 5.2 behandelen we de houding tegenover de verdelingsprincipes in het algemeen, in de volgende paragrafen elke casus apart.

5.2 De tien verdelingsprincipes, algemeen geformuleerd

We hebben elf stellingen²⁷ voorgelegd, die de verschillende verdelingsprincipes weergeven. Hieronder een overzicht van de verdelingsprincipes en de letterlijke stellingen zoals voorgelegd aan de respondent. Met het oog op de leesbaarheid worden de principes per cluster gepresenteerd. De clustering staat beschreven in paragraaf 6.2. De principes zijn gerandomiseerd aangeboden aan de respondenten.

Tabel 5.1 – Verdelingsprincipe en bijbehorende stelling

Verdelingsprincipe	Stelling
Startpunt	
Maximale opbrengst (doelmatigheid)*	De kosten van het klimaatbeleid moeten zo worden verdeeld dat klimaatverandering zo effectief mogelijk wordt tegengegaan
Maximale opbrengst*	De kosten van het klimaatbeleid moeten zo worden verdeeld dat klimaatverandering zo effectief mogelijk wordt tegengegaan, ook als dit betekent dat sommige mensen veel meer moeten betalen dan andere mensen
Individuele rechten en vrijheden	
Bestaande rechten	Nederlanders die vanwege eerdere aankopen in een situatie zitten waardoor verduurzaming duurder wordt, hoeven minder mee te betalen aan het klimaatbeleid
Eigen verantwoordelijkheid	Nederlanders die te maken krijgen met schade als gevolg van klimaatverandering moeten daar zelf de kosten van dragen
Per capita	Kosten van het klimaatbeleid moeten gelijk worden verdeeld over alle Nederlanders: iedere Nederlander betaalt precies hetzelfde bedrag
Herverdeling en solidariteit	
Draagkracht	Nederlanders met hogere inkomens moeten meer betalen aan klimaatbeleid dan Nederlanders met lagere inkomens
Ten gunste van minst bedeelden	Kosten van het klimaatbeleid moeten zo worden verdeeld dat Nederlanders met lagere inkomens er financieel in ieder geval niet op achteruit gaan
Minimale ondergrens	Kosten van het klimaatbeleid moeten zo worden verdeeld dat niemand onder het bestaansminimum komt
Bijdrage en profijt	
Vervuiler betaalt	Nederlanders die meer CO ₂ uitstoten moeten meer meebetalen aan klimaatbeleid dan degenen die minder CO ₂ uitstoten
Verdienste	Nederlanders die nu al zoveel mogelijk hun best doen om klimaatverandering tegen te gaan, hoeven minder te betalen aan klimaatbeleid dan degenen die dat nog niet doen of hebben gedaan
Profijtbeginsel	Klimaatbeleid levert ook iets op. Nederlanders voor wie het veel oplevert moeten het meest meebetalen aan het klimaatbeleid

*Om methodologische redenen is het beginsel maximale opbrengst in twee versies aan respondenten aangeboden.

²⁷ De WRR hanteert 10 verdelingsprincipes, maar na de kwalitatieve fase is besloten elf stellingen voor te leggen: het principe "Maximale opbrengst" in twee varianten, met en zonder de toevoeging "ook als dit betekent dat sommige mensen veel meer moeten betalen dan andere mensen".

5.3 Welke principes krijgen steun, welke niet?

Het verdelingsprincipe dat (ruim) het meeste steun krijgt is “Minimale ondergrens” (Kosten van het klimaatbeleid moeten zo worden verdeeld dat niemand onder het bestaansminimum komt). Dit principe krijgt de steun van 86 procent van de Nederlandse bevolking. Bijna zeven op de tien Nederlanders steunen dit principe in sterke mate.

Ook de verdelingsprincipes “Maximale opbrengst (doelmatigheid)”, “Vervuiler betaalt”, “Ten gunste van de minst bedeelden” en “Draagkracht” kunnen rekenen op veel steun: tweederde of meer onderschrijft deze principes, maximaal 20 procent (draagkracht) is het ermee oneens.

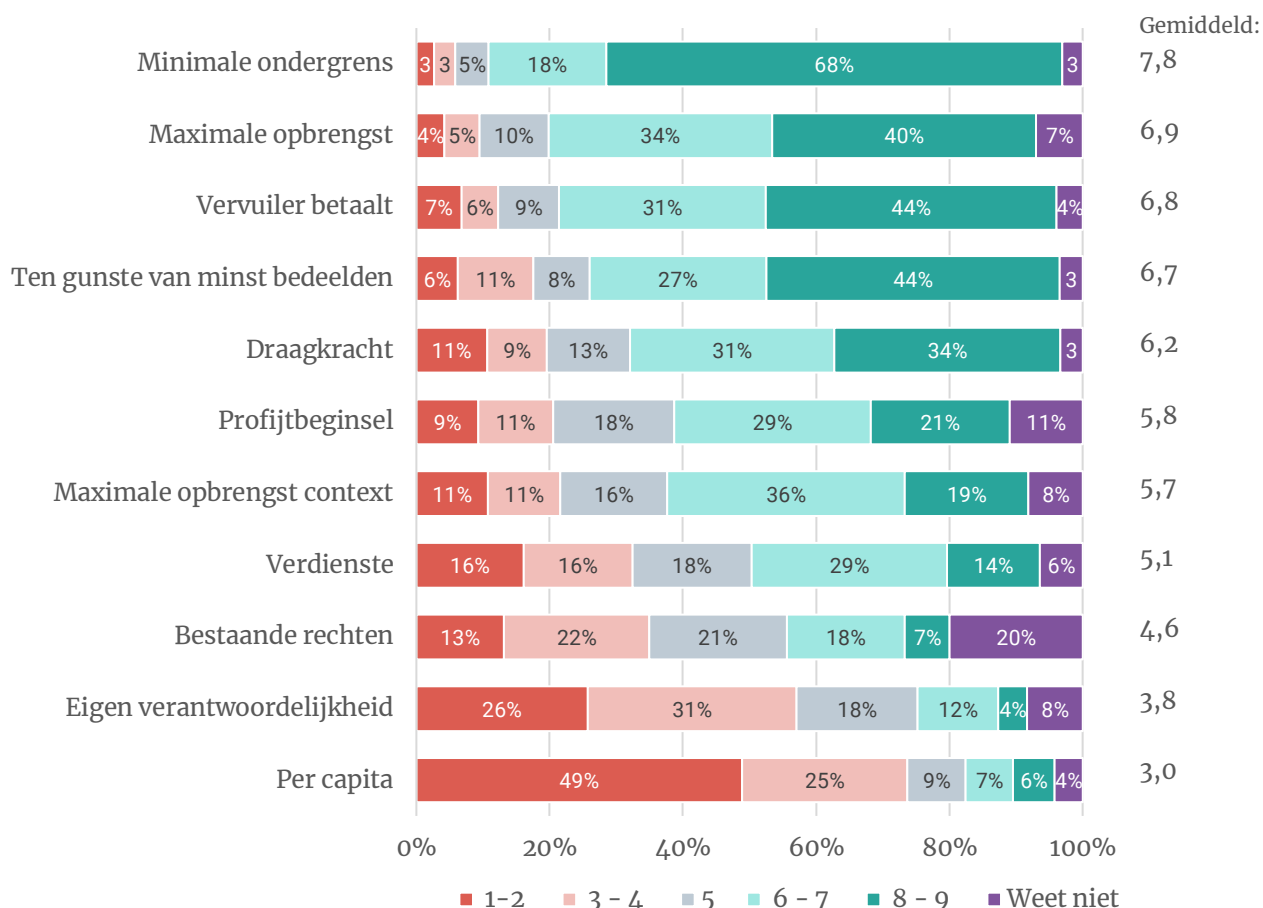
Met drie verdelingsprincipes is men het vaker oneens dan eens: “Bestaande rechten”, “Eigen verantwoordelijkheid” en “Per capita”, waarvan de laatste twee zelfs een meerderheid aan tegenstanders kennen. Bijna de helft van de Nederlanders is het sterk oneens met het principe “Per capita” (Kosten van het klimaatbeleid moeten gelijk worden verdeeld over alle Nederlanders: iedere Nederlander betaalt precies hetzelfde bedrag).

Figuur 5.1 – Steun voor verdelingsprincipes bij klimaatbeleid

Hieronder een aantal stellingen die gaan over de verdeling van de kosten van klimaatbeleid onder burgers. Kunt u aangeven in hoeverre u het met elke stelling eens of oneens bent? (schaal 1-9 + weet niet)

1=volledig mee oneens

9=volledig mee eens

Aandeel “Weet niet”

Bij het verdelingsprincipe “Bestaande rechten” valt op dat het aandeel “weet niet” met 20 procent relatief groot is. De stelling “Nederlanders die vanwege eerdere aankopen in een situatie zitten waardoor verduurzaming duurder wordt, hoeven minder mee te betalen aan het klimaatbeleid” – zo bleek ook uit de cognitieve interviews – is voor een deel van de respondenten te moeilijk om er goed antwoord te kunnen geven. We zien dit ook bij casus 1 (energietransitie: 17% ‘weet niet’), maar bij de andere casussen is het aandeel ‘weet niet’ beduidend lager.

Bij de andere verdelingsprincipes is het aandeel “weet niet” lager.

5.3.1 Verdelingsprincipes naar leeftijdsgroepen

De verschillen naar leeftijd zijn niet groot. Van jong tot oud wordt het principe “Minimale ondergrens” het meest gesteund en “Per capita” het minst. De leeftijdsgroep 65+ lijkt “Minimale ondergrens”, “Ten gunste van minst bedeelden” en “Profijtbeginsel” meer te steunen, maar de verschillen zijn klein.

Tabel 5.2 – Verdelingsprincipes naar leeftijdsgroepen

Principe	Totaal	18-25 (n=223)	26-34 (n=311)	35-49 (n=409)	50-64 (n=776)	65+ (n=594)
Minimale ondergrens	7,8	7,6	7,8	7,6	7,8	8,1
Maximale opbrengst (doelmatigheid)	6,9	7,0	6,8	6,4	6,9	7,2
Vervuiler betaalt	6,8	6,9	6,8	6,5	6,8	7,0
Ten gunste van minst bedeelden	6,7	6,6	6,6	6,4	6,6	7,2
Draagkracht	6,2	6,5	6,5	5,9	6,0	6,5
Profijtbeginsel	5,8	5,4	5,7	5,4	5,6	6,4
Maximale opbrengst	5,7	6,0	5,8	5,4	5,6	5,9
Verdiensite	5,1	5,0	5,1	4,9	5,2	5,1
Bestaande rechten	4,6	4,4	4,6	4,5	4,4	4,9
Eigen verantwoordelijkheid	3,8	3,7	3,9	3,8	3,8	3,8
Per capita	3,0	3,1	2,8	3,2	3,1	2,9

5.3.2 Verdelingsprincipes naar opleiding

Naar opleiding zien we grotere verschillen. Ook lager en middelbaar opgeleiden steunen “Minimale ondergrens” het vaakst, maar daarna is dat “Ten gunste van de minst bedeelden”.

Hoger opgeleiden hechten *minder* aan “Bestaande rechten”, “Ten gunste van de minst bedeelden” en “Per capita” dan lager en middelbaar opgeleiden. Daarnaast vinden zij de principes “Vervuiler betaalt” “Maximale opbrengst” en “Maximale opbrengst (doelmatigheid)” belangrijker dan lager en middelbaar opgeleiden.

Tabel 5.3 – Verdelingsprincipes naar opleidingsniveau

Principe	Totaal	Laag (n=541)	Middel (n=875)	Hoog (n=896)
Minimale ondergrens	7,8	7,9	7,8	7,9
Maximale opbrengst (doelmatigheid)	6,9	6,9	6,6	7,1
Vervuiler betaalt	6,8	6,7	6,5	7,1
Ten gunste van minst bedeeden	6,7	7,1	6,9	6,3
Draagkracht	6,2	6,2	6,2	6,3
Profijtbeginsel	5,8	6,0	5,8	5,6
Maximale opbrengst	5,7	5,6	5,5	6,0
Verdienste	5,1	5,1	5,1	5,1
Bestaande rechten	4,6	4,9	4,8	4,2
Eigen verantwoordelijkheid	3,8	3,8	3,8	3,8
Per capita	3,0	3,2	3,3	2,7

5.3.3 Verdelingsprincipes naar inkomen

Naar inkomen zien we vooral verschillen als het gaat om financiële verdelingsprincipes: mensen met de laagste inkomens steunen (nog) vaker de principes “Minimale ondergrens”, “Ten gunste van de minst bedeeden”, “Draagkracht” en het “Profijtbeginsel”. Zij steunen principe “Per capita” minder vaak.

Mensen met een bovenmodaal inkomen staan beduidend minder vaak achter het principe “Ten gunste van de minst bedeeden” en “Draagkracht”. Wel onderschrijven mensen met hogere (en modale) inkomens het principe “Minimale ondergrens” het meest, al is dat minder vaak dan mensen met een beneden modaal inkomen.

Tabel 5.4 – Verdelingsprincipes naar inkomen

Principe	Totaal	Beneden modaal (n=510)	Rond modaal (n=1172)	Boven modaal (n=326)
Minimale ondergrens	7,8	8,1	7,8	7,7
Maximale opbrengst (doelmatigheid)	6,9	6,8	6,8	7,1
Vervuiler betaalt	6,8	6,9	6,7	7,0
Ten gunste van minst bedeeden	6,7	7,4	6,7	5,7
Draagkracht	6,2	6,9	6,2	5,5
Profijtbeginsel	5,8	6,1	5,7	5,4
Maximale opbrengst	5,7	5,9	5,6	5,9
Verdienste	5,1	4,9	5,1	5,2
Bestaande rechten	4,6	4,9	4,6	4,2
Eigen verantwoordelijkheid	3,8	3,8	3,7	4,2
Per capita	3,0	2,7	3,1	3,0

5.3.4 Verdelingsprincipes naar overige achtergrondkenmerken

Mensen uit Noord-Nederland staan minder achter het principe “Maximale opbrengst (doelmatigheid)”, met gemiddeld 6,5. Naar stedelijkheid zijn geen verschillen gevonden. De principes “Ten gunste van minst bedeelden”, “Profijtbeginsel”, “Draagkracht”, “Bestaande rechten” en “Maximale opbrengst” kunnen meer steun verwachten van Nederlanders met een huurwoning dan van diegene met een koopwoning.

Principes waar bijdrage en profijt sterk naar voren komen, ontvangen veel steun van (huidige) kiezers van groene, progressieve en linkse partijen. “De vervuiler betaalt” wordt het meest onderschreven door PvdD kiezers (8,1). Dit geldt ook voor “Maximale opbrengst (doelmatigheid)” (PvdD 7,8) en “Maximale opbrengst” (PvdD 6,9). “Verdienste” krijgt voornamelijk steun van kiezers van PvdD en 50PLUS²⁸ (beide 6,1). Steun voor “Profijtbeginsel” is het meest bij PvdA kiezers te vinden (6,5).

Principes die met name gaan over solidariteit vinden ook de meeste steun bij linkse stemmers, maar ook wat meer bij de sociale, conservatieve linkse stemmer. Zo krijgt “Minimale ondergrens” de meeste steun van SP kiezers (8,5), net als “Ten gunste van minst bedeelden” (SP 7,8). “Draagkracht” ontvangt de meeste steun van kiezers van BIJ1²⁹ (7,6) en PvdA (7,4).

Voor de principes die gaan over individuele rechten en vrijheden is de meeste steun bij rechtse stemmers te vinden. “Eigen verantwoordelijkheid” krijgt de meeste steun bij kiezers van SGP³⁰, DENK³¹ en VVD (resp. 4,4, 4,4 en 4,3). “Per capita” kan onder kiezers van VVD en 50PLUS de meeste steun vinden (beide 3,9).

“Bestaande rechten” worden echter het meest onderschreven door linkse partijen met bovenaan kiezers van DENK, 50PLUS, SP en BIJ1 (resp. 5,4, 5,4, 5,2 en 5,2).

²⁸ *Indicatief want kleine aantallen 50PLUS (n=24, stemgedrag TK21, n=22 voorkeur nu)*

²⁹ *Indicatief want kleine aantallen BIJ1 (n=19, stemgedrag TK21, n=23 voorkeur nu)*

³⁰ *Indicatief want kleine aantallen SGP (n=36, stemgedrag TK21, n=40 voorkeur nu)*

³¹ *Indicatief want kleine aantallen DENK (n=20, stemgedrag TK21, n=22 voorkeur nu)*

5.4 Het effect van de casussen op de verdelingsprincipes

Nadat we de steun voor de verdelingsprincipes in het algemeen uitvroegen, deden we dat opnieuw per casus. We legden steeds een kwart van de respondenten (random toegewezen) één casus voor, waarna we de stellingen met de verdelingsprincipes – hergeformuleerd naar casus – opnieuw voorlegden.

In onderstaande tabel is te zien dat er in de rangorde van de principes weinig verandert, maar dat sommige principes bij sommige casussen (veel) meer steun krijgen dan bij de algemene formuleringen het geval was en andere principes (veel) minder.

Zo krijgt het principe “Minimale ondergrens” bij drie van de vier casussen de meeste steun (steeds zo rond de 85%, gemiddeld 7,6 tot 7,7 op een 9-puntsschaal), maar bij de casus Sectoren³² daalt deze steun naar 59 procent (gemiddeld 6,0).

Het “Profijtbeginsel” wordt bij drie van de vier casussen door ongeveer de helft gesteund (5,5 tot 5,8), maar niet bij de casus Waterveiligheid, hier is de steun maar 20 procent (3,7).

Het principe “Bestaande rechten” krijgt *overall* weinig steun (slechts 24% steunt het in algemene zin, gemiddeld een 4,6), maar wel bij de casus Extreem weer³³: hier wordt het gesteund door 57 procent (6,2). Bij de casus Waterveiligheid³⁴ is deze steun juist veel lager: slechts 16 procent (3,7).

En “Per capita” krijgt slechts 13 procent steun bij de algemene formulering (3,0), maar bij alle casussen is deze steun significant groter, bij de casus Sectoren zelfs 38 procent (5,0).

In de volgende paragrafen wordt elke casus in detail behandeld.

Tabel 5.5 – Gemiddelde steun verdelingsprincipes, naar casus³⁵

Principe	Algemeen	Casus 1 Energie- transitie	Casus 2 Water- veiligheid	Casus 3 Extreem weer	Casus 4 Sectoren	Maximaal onderling verschil
Minimale ondergrens	7,8	7,7	7,7	7,6 *	6,0 *	1,7
Maximale opbrengst (doelmatigheid)	6,9	6,5 *	7,5 *	6,3 *	6,9	1,2
Vervuiler betaalt	6,8	5,4 *	5,9 *	6,1 *	6,9	1,5
Ten gunste van minst bedeeden	6,7	6,8	6,8 *	6,8	5,9 *	0,9
Draagkracht	6,2	6,2	6,1	5,7 *	5,7 *	0,5
Profijtbeginsel	5,8	5,7 *	3,7 *	5,5 *	5,8	2,1
Maximale opbrengst	5,7	5,6	5,5 *	5,4	6,3 *	0,9
Verdienste	5,1	5,5 *	4,5 *	5,3	5,2	1,0
Bestaande rechten	4,6	4,6 *	3,7 *	6,2 *	2,8 *	3,4
Eigen verantwoordelijkheid	3,8	4,1 *	4,7 *	5,4 *	5,1 *	1,3
Per capita	3,0	3,4 *	4,0 *	3,8 *	5,0 *	1,6

* Significant verschil met klimaatbeleid algemeen ($p < 0,05$)

³² Sectoren industrie, elektriciteit, landbouw, mobiliteit en gebouwde omgeving moeten meewerken aan CO₂-reductie.

³³ Als voorbeeld is de extreme regenval in Zuid-Limburg in de zomer van 2021 gegeven. Zie bijlage 6.4AA.

³⁴ Een groot deel van de Nederlanders leeft onder de zeespiegel. Dijken en keringen zorgen ervoor dat we veilig zijn.

³⁵ Verschillen zijn getoetst met een repeated measures analyse, waarbij telkens alleen de respondenten meegenomen zijn die beide vragen ingevuld hebben. De gemiddelden op het algemeen kunnen voor deze subgroep afwijken, waardoor er significante verschillen gevonden kunnen worden, terwijl de getoonde gemiddelden op het geheel weinig lijken af te wijken.

5.5 Casus 1: reductieopgave, sectoren

5.5.1 Casus sectoren

De eerste casus gaat over de reductieopgave voor de sectoren industrie, elektriciteit, landbouw, mobiliteit en gebouwde omgeving: doelstellingen worden opgehoogd, daardoor moeten sectoren steeds meer doen. Deze casus wijkt af van de algemene verdelingsprincipes en de andere casussen omdat het hierin gaat over sectoren in plaats van burgers en over doelstellingen in plaats van kosten.

We legden een kwart van de respondenten (n=590, random toegewezen) de volgende casus voor:

Nederland moet 55 procent minder CO₂ uitstoten in 2030. Alle sectoren moet daaraan meewerken: industrie, elektriciteit, landbouw, mobiliteit en gebouwde omgeving. De totale opgave moet worden verdeeld over deze sectoren.

Vervolgens kregen zij opnieuw de elf stellingen met de tien verdelingsprincipes³⁶ en konden zij aangeven in hoeverre zij het daar mee eens of oneens waren. (Voor een volledige uitwerking van de stellingen, aangepast aan deze casus, zie bijlage A Vragenlijst.)

³⁶ De WRR hanteert 10 verdelingsprincipes, maar na de kwalitatieve fase is besloten elf stellingen voor te leggen: het principe “Maximale opbrengst” in twee varianten. Zie bijlage A voor de precieze formuleringen.

5.5.2 Steun verdelingsprincipes bij casus sectoren

Als we de verdelingsprincipes toepassen op de reductieopgave voor sectoren krijgt het principe de “Vervuiler betaalt” de meeste steun (76% mee eens), op de voet gevolgd door “Maximale opbrengst (doelmatigheid, zonder toevoeging)” met 72 procent. Ook “Maximale opbrengst” (met de toevoeging³⁷) kan rekenen op meer dan 60 procent steun.

Het principe “Minimale ondergrens”, dat in het algemeen en bij de andere drie casussen de meeste steun krijgt, eindigt hier op een vierde positie (weliswaar nog met 60% steun).

Het principe “Bestaande rechten” heeft in deze casus meer tegenstanders dan voorstanders (resp. 76% en 10%), terwijl dit principe in de praktijk voornamelijk in afspraken met het bedrijfsleven wordt toegepast (Sectoren die in het verleden veel CO₂ mochten uitstoten, hoeven in de toekomst hun CO₂-uitstoot minder te beperken).

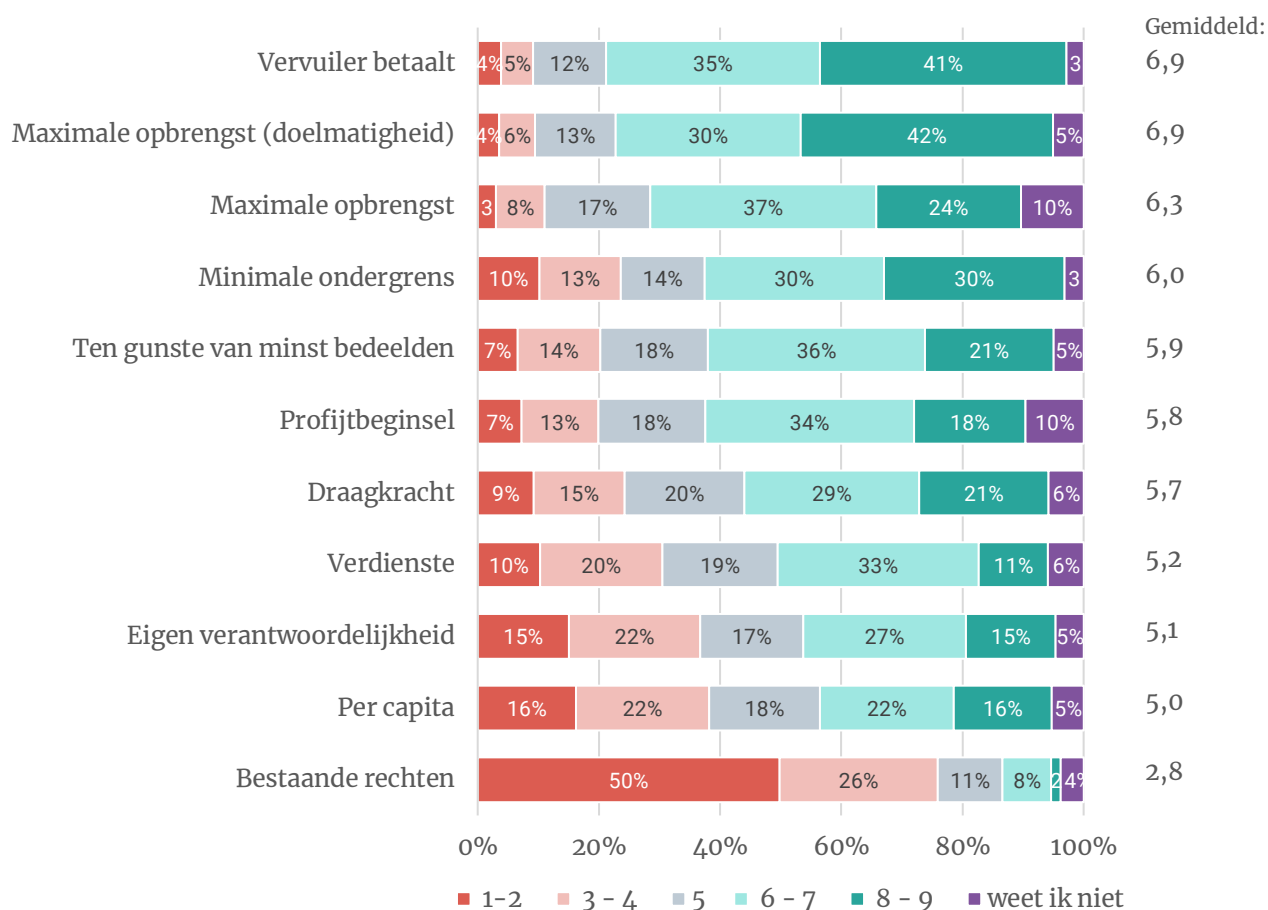
Figuur 5.2 – Steun voor verdelingsprincipes bij sectoren

Hierna volgen ongeveer dezelfde stellingen als net, maar nu over hoe deze drie sectoren de vermindering van CO₂-uitstoot moeten verdelen.

Kunt u aangeven in hoeverre u het met elke stelling eens of oneens bent? (schaal 1-9 + weet niet)

1=volledig mee oneens

9=volledig mee eens

³⁷ “Doelstellingen om CO₂-uitstoot te verminderen moeten zo worden verdeeld dat de CO₂-uitstoot zo effectief mogelijk wordt tegengegaan tegen de laagste kosten, ook als dit betekent dat sommige sectoren veel meer CO₂ moeten besparen dan andere sectoren”

De rangorde is niet voor iedere leeftijdsgroep gelijk. Voor 50-plussers is het meest gesteunde principe “Maximale opbrengst (doelmatigheid)”, terwijl dit voor Nederlanders onder de 50 de “Vervuiler betaalt” is. Verder zijn de verschillen naar leeftijd klein.

Tabel 5.6 - Verdelingsprincipes naar leeftijdsgroepen bij casus sectoren

Principe	Totaal	18-25 (n=68)*	26-34 (n=83)*	35-49 (n=107)	50-64 (n=185)	65+ (n=147)
Vervuiler betaalt	6,9	7,0	7,2	6,7	6,8	6,9
Maximale opbrengst (doelmatigheid)	6,9	6,9	6,7	6,2	6,9	7,5
Maximale opbrengst	6,3	6,4	6,3	6,0	6,2	6,6
Minimale ondergrens	6,0	5,4	5,7	5,7	6,3	6,5
Ten gunste van minst bedeelden	5,9	5,9	6,0	5,5	5,9	6,4
Profijtbeginsel	5,8	5,6	5,5	5,6	5,9	6,2
Draagkracht	5,7	6,1	6,0	5,3	5,4	6,1
Verdienste	5,2	5,1	5,1	4,9	5,3	5,6
Eigen verantwoordelijkheid	5,1	4,4	4,7	4,9	5,3	5,7
Per capita	5,0	4,7	4,1	4,8	5,3	5,5
Bestaande rechten	2,8	2,8	3,2	2,7	2,8	2,7

* indicatief vanwege lage aantallen.

Naar opleiding zien we wat meer verschillen. Het principe met de hoogste steun is voor hoger opgeleiden de “Vervuiler betaalt”, terwijl dit voor laag en middelbaar opgeleiden net uitkomt op “Maximale opbrengst (doelmatigheid)”

Net als bij klimaatbeleid in het algemeen geven hoger opgeleiden *minder* steun aan principes “Per capita” en “Bestaande rechten” (resp. 4,3 en 2,4). Lager opgeleiden steunen principes “Ten gunste van minst bedeelden”, “Minimale ondergrens” en “Maximale opbrengst (doelmatigheid)” meer dan middelbaar en hoog opgeleiden (resp. 6,8, 7,0 en 7,5). Opvallend, omdat dit bij klimaatbeleid in het algemeen (toegespitst op burgers) andersom is.

Tabel 5.7 - Verdelingsprincipes naar opleiding bij casus sectoren

Principe	Totaal	Laag (n=144)	Middel (n=227)	Hoog (n=219)
Vervuiler betaalt	6,9	7,2	6,6	7,0
Maximale opbrengst (doelmatigheid)	6,9	7,5	6,8	6,6
Maximale opbrengst	6,3	6,4	6,1	6,5
Minimale ondergrens	6,0	7,0	6,2	5,2
Ten gunste van minst bedeelden	5,9	6,8	5,9	5,5
Profijtbeginsel	5,8	5,9	5,9	5,7
Draagkracht	5,7	6,0	5,8	5,4
Verdienste	5,2	5,5	5,2	5,1
Eigen verantwoordelijkheid	5,1	5,5	5,1	4,9
Per capita	5,0	5,7	5,2	4,3
Bestaande rechten	2,8	3,2	2,9	2,4

Nederlanders met een benedenmodaal inkomen steunen de principes “Ten gunste van de minst bedeelden” (6,5) en “Draagkracht” (6,3) meer dan Nederlanders met een modaal of bovenmodaal inkomen in de casus over sectoren. Dit komt overeen met het klimaatbeleid in het algemeen (en toegespitst op burgers).

Tabel 5.8 - Verdelingsprincipes naar inkomen bij casus sectoren

Principe	Totaal	Beneden modaal (n=136)	Rond modaal (n=293)	Boven modaal (n=84)*
Vervuiler betaalt	6,9	6,9	6,8	7,0
Maximale opbrengst (doelmatigheid)	6,9	6,8	6,9	7,0
Maximale opbrengst	6,3	6,4	6,2	6,5
Minimale ondergrens	6,0	6,1	6,1	5,4
Ten gunste van minst bedeelden	5,9	6,5	5,9	5,2
Profijtbeginsel	5,8	5,8	5,9	5,7
Draagkracht	5,7	6,3	5,6	5,1
Verdienste	5,2	5,0	5,3	5,2
Eigen verantwoordelijkheid	5,1	4,9	5,2	5,2
Per capita	5,0	4,7	5,2	4,6
Bestaande rechten	2,8	2,6	2,9	2,6

* indicatief vanwege lage aantallen.

Nederlanders in weinig tot niet stedelijke gebieden (ruraal gebied, platteland) steunen principe “Ten gunste van minst bedeelden” vaker dan Nederlanders in (zeer) sterk stedelijk gebied (resp. 6,4 en 5,7). Dit geldt ook voor steun voor het “Profijtbeginsel” (weinig tot niet stedelijk 6,4 en (zeer) sterk stedelijk 5,6). Naar regio en woning zijn geen duidelijke verschillen gevonden. Omdat de aantallen binnen deze casus per politieke partij erg laag zijn, is politieke voorkeur buiten beschouwing gelaten.

5.5.3 Tegenstellingen bij sectoren

Verdeeldheid over goedkoopste CO2-reductie versus per capita principe

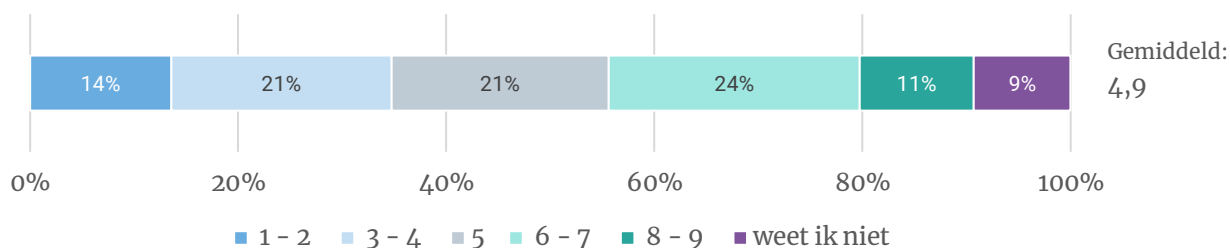
De meningen zijn sterk verdeeld als we de volgende twee stellingen tegenover elkaar zetten. Er is onder 35 procent van de Nederlanders de voorkeur dat alle sectoren hun CO₂-uitstoot procentueel evenveel moeten terugbrengen (het “Per capita” principe). Er is echter ook 35 procent voorkeur voor het idee dat de sector die dat het goedkoopst kan, haar CO₂-uitstoot het meest moet terugbrengen. Ook staat één op de vijf Nederlanders hier neutraal in (21%).

Figuur 5.3 – Tegenstelling gelijke verdeling versus effectiviteit CO2-reductie sectoren

Welke stelling past het best bij uw mening? (schaal 1-9 + weet niet)

1= Alle sectoren moeten hun CO₂-uitstoot procentueel evenveel terugbrengen

9= De sector die dat het goedkoopst kan moet zijn CO₂-uitstoot het meest terugbrengen

5.6 Casus 2: mitigatie, energietransitie

5.6.1 Casus energietransitie

De tweede casus gaat over mitigatie: hoe moet de energietransitie bekostigd worden en hoe worden de verschillende heffingen, belastingen en subsidies ervaren? Om deze casus begrijpelijk te houden voor respondenten en vanwege de vergelijkbaarheid tussen casussen, hebben we de vragen met verdelingsprincipes toegespitst op burgers en worden bedrijven hier buiten beschouwing gelaten. Respondenten kregen na deze casus nog enkele vragen over de verdeling bij bedrijven.

We legden een kwart van de respondenten (n=578, random toegewezen) de volgende casus voor:

Veel woningen in Nederland worden verwarmd met aardgas. Hierdoor stoten huishoudens broeikasgassen uit. In de komende jaren worden veel huizen van het gas afgesloten en worden huishoudens gestimuleerd over te gaan op duurzame alternatieven (bijvoorbeeld zonnepanelen en warmtenet). Deze overgang kost veel geld en is een onderdeel van de energietransitie.

Vervolgens kregen zij opnieuw de elf stellingen met de tien verdelingsprincipes³⁸ voorgelegd en konden zij aangeven in hoeverre zij het daar mee eens of oneens waren. (Voor een volledige uitwerking van de stellingen, aangepast aan deze casus, zie bijlage A Vragenlijst.)

³⁸ De WRR hanteert 10 verdelingsprincipes, maar na de kwalitatieve fase is besloten elf stellingen voor te leggen: het principe “Maximale opbrengst” in twee varianten. Zie bijlage A voor de precieze formuleringen.

5.6.2 Steun verdelingsprincipes bij casus energietransitie

Het principe “Minimale ondergrens” kan in deze situatie, met 83 procent, verreweg op de meeste steun rekenen. Ook is er ruime steun (73%) voor het principe “Ten gunste van de minst bedeelden”. De principes “Draagkracht” en “Maximale opbrengst (doelmatigheid)” kunnen op minstens 60 procent steun rekenen.

De principes “Bestaande rechten”, “Eigen verantwoordelijkheid” en “Per capita” krijgen niet veel steun en komen gemiddeld onder de neutrale antwoordoptie uit (resp. 25%, 28% en 17% mee eens).

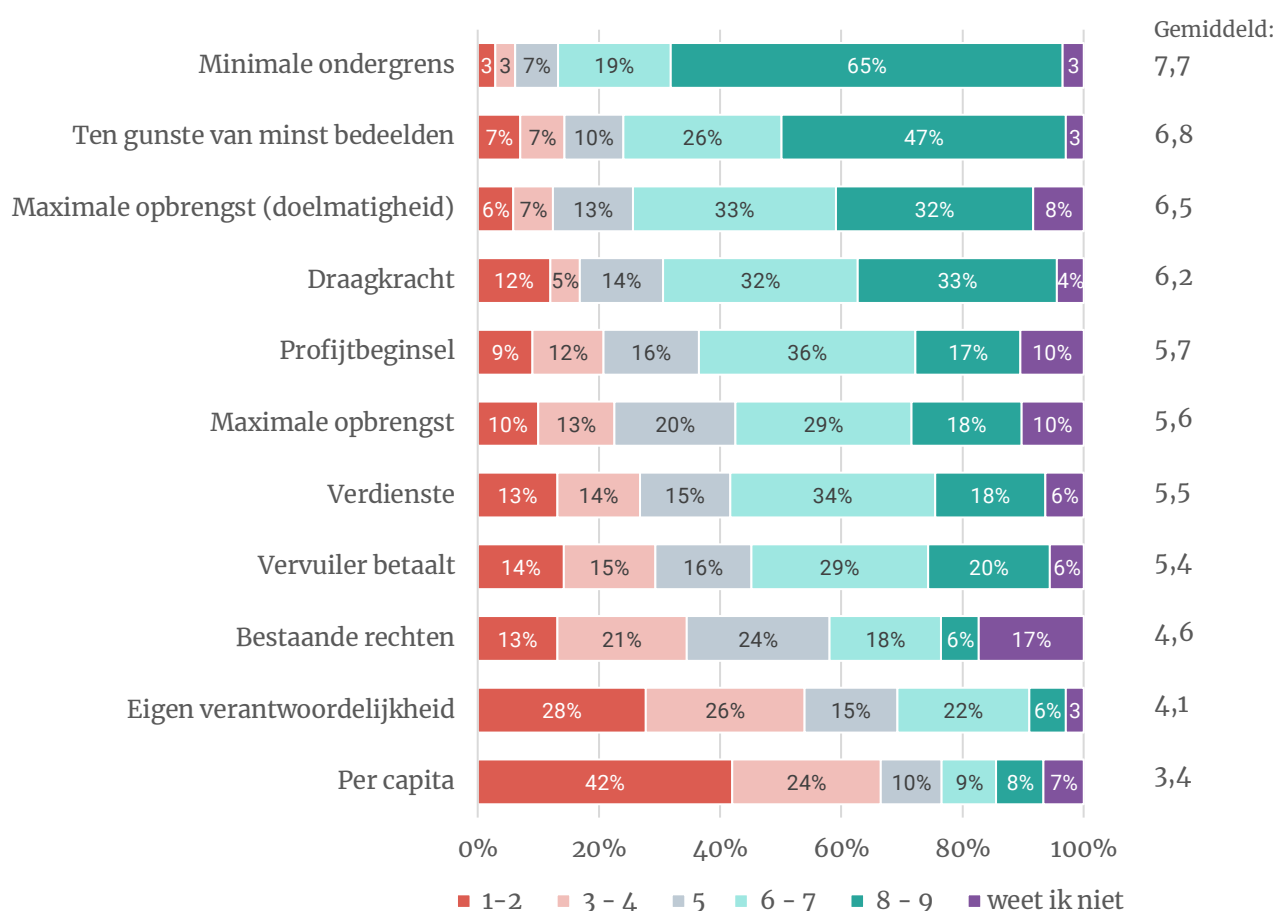
Figuur 5.4 – Steun voor verdelingsprincipes bij energietransitie

Hierna volgen ongeveer dezelfde stellingen als net, maar nu met betrekking tot de energietransitie.

Kunt u aangeven in hoeverre u het met elke stelling eens of oneens bent? (schaal 1-9 + weet niet)

1=volledig mee oneens

9=volledig mee eens

Naar leeftijd zijn er weinig duidelijke verschillen te vinden. Nederlanders van 35 tot en met 49 geven wat minder steun aan principes “Minimale ondergrens”, “Ten gunste van minst bedeelden” en “Draagkracht”.

Tabel 5.9 - Verdelingsprincipes naar leeftijdsgroepen bij casus energietransitie

Principe	Totaal	18-25 (n=49)*	26-34 (n=77)*	35-49 (n=92)*	50-64 (n=208)	65+ (n=152)
Minimale ondergrens	7,7	7,5	7,7	6,7	7,8	8,1
Ten gunste van minst bedeelden	6,8	6,9	6,6	6,1	7,0	7,2
Maximale opbrengst (doelmatigheid)	6,5	6,2	6,7	6,1	6,4	6,8
Draagkracht	6,2	6,6	6,5	5,5	6,1	6,6
Profijtbeginsel	5,7	5,1	5,5	5,5	5,7	6,1
Maximale opbrengst	5,6	5,7	5,6	5,4	5,7	5,5
Verdienste	5,5	5,2	5,1	5,6	5,7	5,5
Vervuiler betaalt	5,4	5,6	5,2	5,2	5,6	5,4
Bestaande rechten	4,6	4,2	4,4	4,9	4,6	4,6
Eigen verantwoordelijkheid	4,1	4,0	4,0	4,1	4,0	4,2
Per capita	3,4	3,1	3,0	3,9	3,3	3,5

* indicatief vanwege lage aantallen.

Iets meer verschil is te vinden als we kijken naar opleidingsniveau. Allen geven de meeste steun aan “Minimale ondergrens”. Vervolgens geven lager en middelbaar opgeleiden de meeste steun aan “Ten gunste van de minst bedeelden” en hoger opgeleiden aan “Maximale opbrengst (doelmatigheid)”.

Hoger opgeleiden geven relatief minder steun aan “Ten gunste van de minst bedeelden” (6,2) en aan “Per capita” (2,6) dan lager en middelbaar opgeleiden. Zij geven juist meer steun aan “Maximale opbrengst” (6,2).

Tabel 5.10 - Verdelingsprincipes naar opleiding bij casus energietransitie

Principe	Totaal	Laag (n=144)	Middel (n=224)	Hoog (n=210)
Minimale ondergrens	7,7	7,7	7,6	7,7
Ten gunste van minst bedeelden	6,8	7,2	7,2	6,2
Maximale opbrengst (doelmatigheid)	6,5	6,2	6,3	6,8
Draagkracht	6,2	5,8	6,3	6,4
Profijtbeginsel	5,7	5,5	5,9	5,6
Maximale opbrengst	5,6	5,1	5,2	6,2
Verdienste	5,5	5,4	5,6	5,5
Vervuiler betaalt	5,4	5,2	5,4	5,6
Bestaande rechten	4,6	4,5	5,1	4,1
Eigen verantwoordelijkheid	4,1	4,0	3,9	4,3
Per capita	3,4	4,2	3,7	2,6

Naar inkomen zien we een vergelijkbare als naar opleiding. “Minimale ondergrens” krijgt de meeste steun, maar voor mensen met een bovenmodaal inkomen komt “Maximale opbrengst (doelmatigheid)” als tweede, terwijl dit voor de andere inkomensgroepen “Ten gunste van de minst bedeelden” is.

Nederlanders met een bovenmodaal inkomen geven minder steun aan “Ten gunste van de minst bedeelden” (5,7) en “Draagkracht” (5,4) en meer aan “Eigen verantwoordelijkheid” (4,8). Deze verschillen zijn echter indicatief vanwege de lagere aantallen voor bovenmodale inkomens.

Tabel 5.11 - Verdelingsprincipes naar inkomen bij casus energietransitie

Principe	Totaal	Beneden modaal (n=122)	Rond modaal (n=300)	Boven modaal (n=82)*
Minimale ondergrens	7,7	7,7	7,8	7,5
Ten gunste van minst bedeelden	6,8	7,1	7,1	5,7
Maximale opbrengst (doelmatigheid)	6,5	6,3	6,6	6,8
Draagkracht	6,2	6,7	6,3	5,4
Profijtbeginsel	5,7	6,0	5,8	5,4
Maximale opbrengst	5,6	5,7	5,6	5,8
Verdienste	5,5	5,3	5,5	6,0
Vervuiler betaalt	5,4	5,2	5,5	6,1
Bestaande rechten	4,6	5,0	4,6	4,1
Eigen verantwoordelijkheid	4,1	3,7	4,0	4,8
Per capita	3,4	3,1	3,4	3,1

* indicatief vanwege lage aantallen.

Nederlanders met een huurwoning steunen “Bestaande rechten” (5,1) en “Draagkracht” (6,9) meer dan diegenen met een koopwoning (resp. 4,4 en 5,9) (“Nederlanders die vanwege eerdere aankopen in een situatie zitten waardoor verduurzaming duurder wordt, hoeven minder mee te betalen aan de energietransitie”). Nederlanders met een koopwoning steunen “Eigen verantwoordelijkheid” meer dan diegenen in een huurwoning (4,3 versus 3,6).

Naar stedelijkheid zijn er geen duidelijke verschillen gevonden. Omdat de aantallen per politieke partij erg laag zijn binnen deze casus, is politieke voorkeur buiten beschouwing gelaten.

5.6.3 Tegenstellingen binnen de energietransitie

Bedrijven moeten betalen

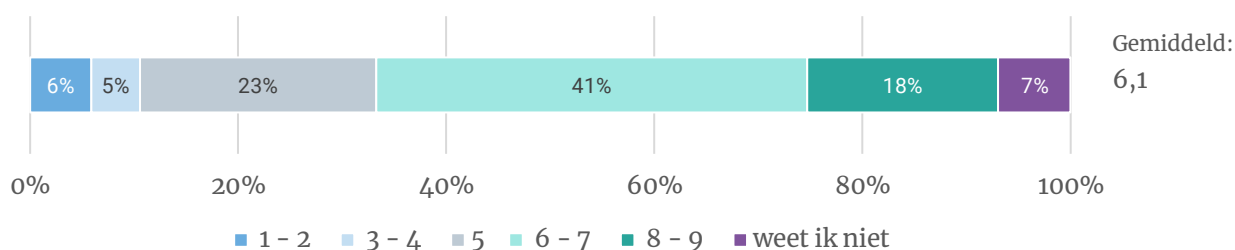
Als we respondenten twee tegengestelde uitspraken voorleggen en ze vragen op een 9-puntsschaal een voorkeur aan te geven, kiest 60 procent er (in meer of mindere mate) voor dat de kosten voor de energietransitie door bedrijven moeten worden betaald. Er zijn meer Nederlanders die hier neutraal op antwoorden of aangeven het niet te weten, dan burgers die vinden dat de kosten voornamelijk bij de burgers moet liggen (respectievelijk 30% en 11%).

Figuur 5.5 – Tegenstelling kosten bij burgers versus bedrijven

Welke stelling past het best bij uw mening? (schaal 1-9 + weet niet)

1= Kosten voor de energietransitie moeten volledig door burgers worden betaald

9= Kosten voor de energietransitie moeten volledig door bedrijven worden betaald

Bedrijven die vervuilen moeten meer betalen

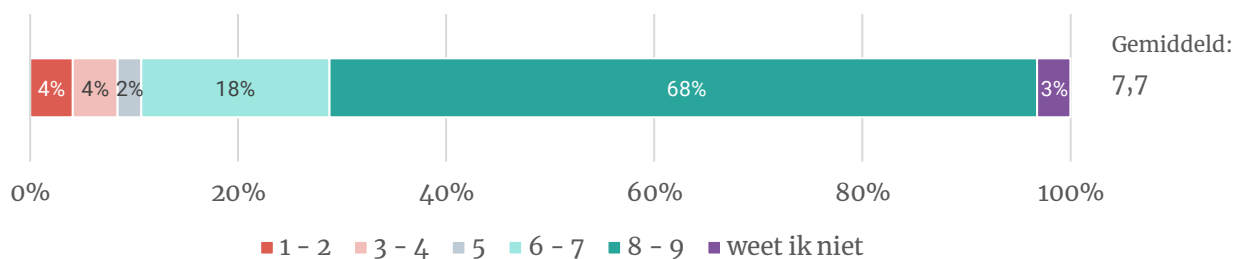
Als we het verdelingsprincipe “Vervuiler betaalt” koppelen aan “bedrijven” krijgen we een tamelijk eenduidig beeld: 86 procent is het eens met de stelling “Bedrijven die de meeste CO2 uitstoten moeten ook het meest meebetalen aan de energietransitie”. Slechts 8 procent is het hier niet mee eens.

Figuur 5.6 – Stelling bedrijven

Bedrijven die de meeste CO2 uitstoten moeten ook het meest meebetalen aan de energietransitie (schaal 1-9 + weet niet)

1= volledig mee oneens

9= volledig mee eens

Deze generatie moet betalen

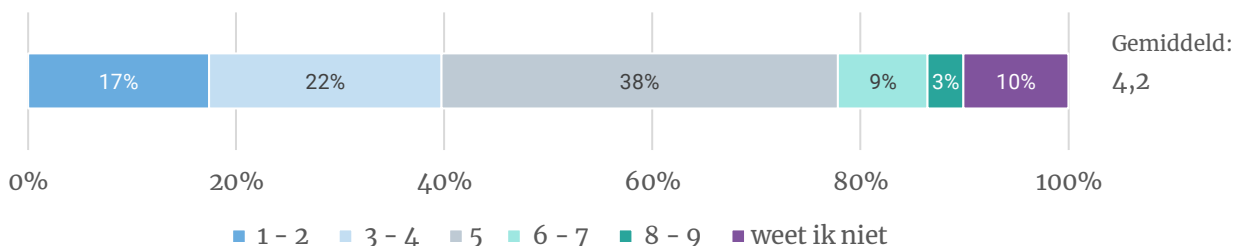
Op de vraag of kosten voor de energietransitie bij de huidige of volgende generatie moeten liggen, zegt 39 procent “huidige generatie”. Eenzelfde percentage (38%) kiest een neutrale optie en 10 procent geeft aan het niet te weten. Slechts 12 procent zegt “volgende generaties”.

Figuur 5.7 – Tegenstelling kosten bij huidige generatie versus toekomstige generatie

Welke stelling past het best bij uw mening? (schaal 1-9 + weet niet)

1= Kosten voor de energietransitie moeten volledig worden betaald door de huidige generatie (mensen die nu volwassen zijn)

9= Kosten voor de energietransitie moeten volledig worden betaald door de volgende generaties (mensen die nog geboren moeten worden)

Lichte voorkeur voor verduurzamingssubsidies voor iedereen

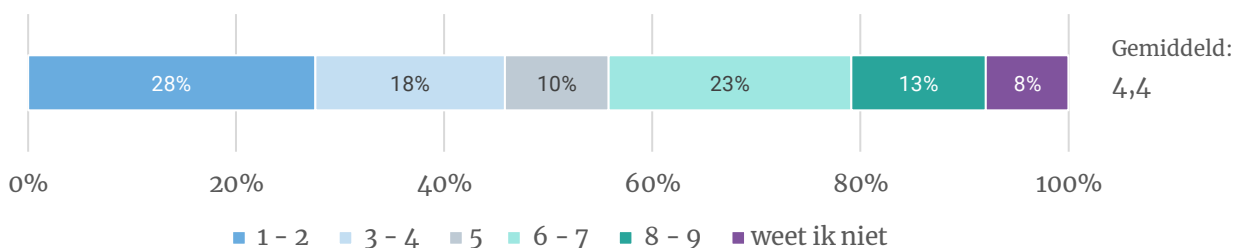
Wie heeft er recht op subsidies voor het verduurzamen van de woning? Iedereen of alleen woningeigenaren met een lager inkomen? Hier zien we sterke verdeeldheid, maar slaat de balans licht door naar “iedereen” (46%). Ruim een derde kiest een positie die dichterbij “alleen woningeigenaren met een lager inkomen” (36%). Tien procent kiest een middenpositie, 8 procent weet het niet.

Figuur 5.8 – Tegenstelling iedereen subsidie versus alleen woningeigenaren met lager inkomen

Welke stelling past het best bij uw mening? (schaal 1-9 + weet niet)

1= Iedereen heeft recht op subsidies voor het verduurzamen van hun woning

9= Alleen woningeigenaren met een lager inkomen mogen nog subsidies ontvangen voor het verduurzamen van hun woning

5.7 Casus 3: adaptatie, waterveiligheid

5.7.1 Casus waterveiligheid

De derde casus gaat over adaptatie: verdeling van de lasten van waterveiligheid. Denk aan waterkeringen, waterschapsbelasting, risico op overstroming. Om casussen zoveel mogelijk vergelijkbaar te maken is hierbij gekozen om de vragen toe te spitsen op de kosten en zijn de risico's bij waterveiligheid buiten beschouwing gelaten.

We legden een kwart van de respondenten (n=634, random toegewezen) de volgende casus voor:

Een groot deel van de inwoners van Nederland leeft onder de zeespiegel. Dijken en keringen zorgen ervoor dat we veilig zijn. Maar door de klimaatverandering stijgt de zeespiegel. Om onze veiligheid te waarborgen, zullen dijken en keringen moeten worden verhoogd en verstevigd. Dit kost veel geld.

Vervolgens kregen zij opnieuw de elf stellingen met de tien verdelingsprincipes³⁹ en konden zij aangeven in hoeverre zij het daar mee eens of oneens waren. (Voor een volledige uitwerking van de stellingen, aangepast aan deze casus, zie bijlage A Vragenlijst.)

³⁹ De WRR hanteert 10 verdelingsprincipes, maar na de kwalitatieve fase is besloten elf stellingen voor te leggen: het principe "Maximale opbrengst" in twee varianten. Zie bijlage A voor de precieze formuleringen.

5.7.2 Steun verdelingsprincipes bij casus waterveiligheid

Het principe “Minimale ondergrens” kan in deze casus, met 85 procent, op de meeste steun rekenen. Ook de principes “Maximale opbrengst (doelmatigheid)”, “Ten gunste van minst bedeelden”, “Draagkracht” krijgen meer dan 60 procent steun.

Er zijn daarnaast vijf principes die meer tegenstand dan steun krijgen: “Profijtbeginsel”, “Bestaande rechten”, “Per capita”, “Verdienste” en “Eigen verantwoordelijkheid”. Toegepast op waterveiligheid zijn Nederlanders gemiddeld geen voorstander van deze verdelingsprincipes. Waar “Profijtbeginsel” bij klimaatbeleid in het algemeen op lichte steun kan rekenen (5,8), ontvangt het principe binnen waterveiligheid de minste steun (3,7), op de voet gevolgd door “Bestaande rechten”.

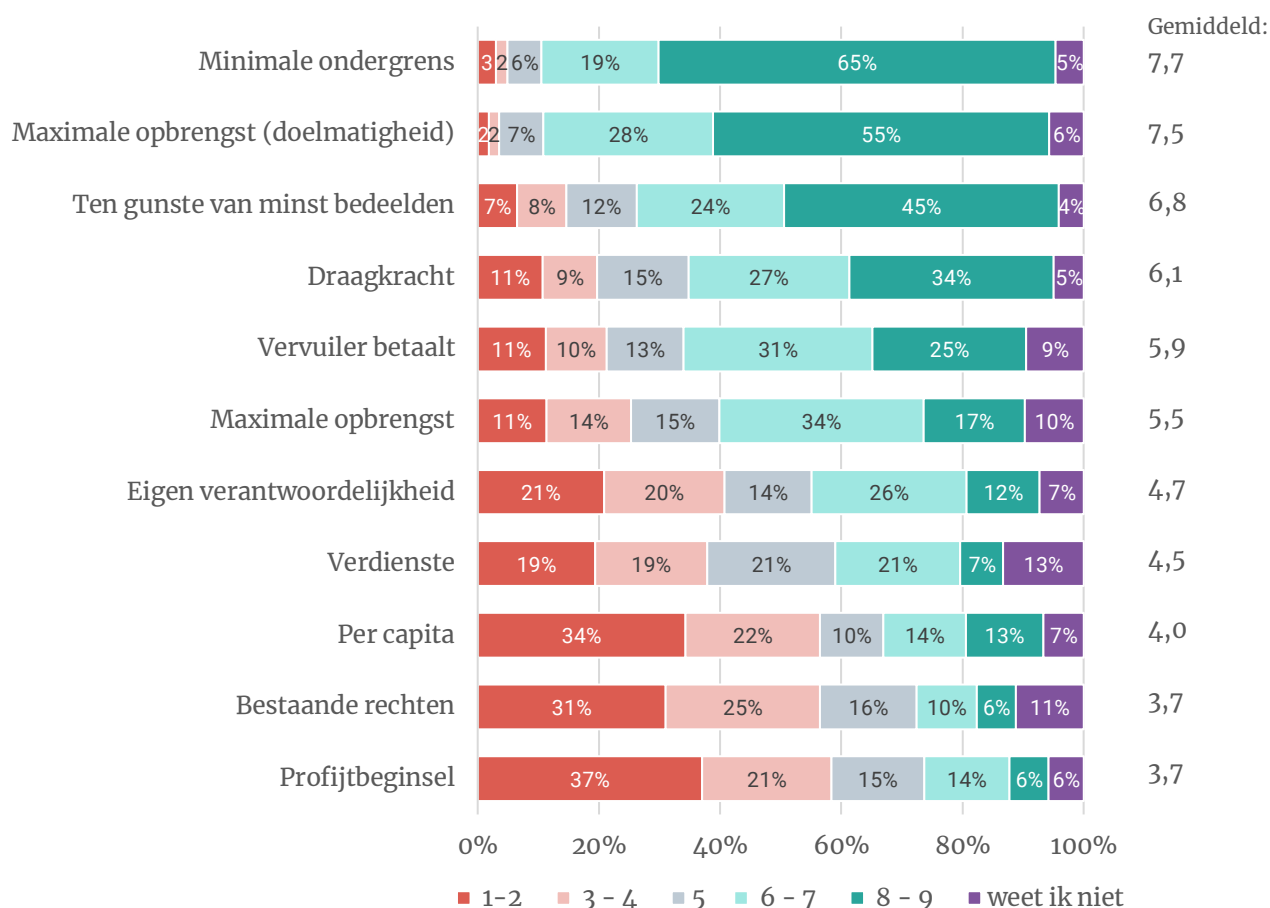
Figuur 5.9 – Steun voor verdelingsprincipes bij waterveiligheid

Hierna volgen ongeveer dezelfde stellingen als net, maar nu met betrekking tot waterveiligheid en overstromingen.

Kunt u aangeven in hoeverre u het met elke stelling eens of oneens bent? (schaal 1-9 + weet niet)

1=volledig mee oneens

9=volledig mee eens

Naar leeftijd zijn er weinig verschillen te vinden. Binnen de casus waterveiligheid wisselt het principe met de minste steun. Tot 49 jaar staat “Bestaande rechten” onderaan, terwijl dit voor 50-plussers “Profijtbeginsel” is. Onder 65-plussers is er bovengemiddeld veel steun voor “Ten gunste van minst bedeelden” (7,3) dan andere leeftijdsgroepen, maar ook meer steun voor “Per capita” (4,3) in vergelijking met jongere Nederlanders tot 35 jaar.

Tabel 5.12 - Verdelingsprincipes naar leeftijdsgroepen bij casus waterveiligheid

Principe	Totaal	18-25 (n=53)*	26-34 (n=84)*	35-49 (n=114)	50-64 (n=208)	65+ (n=175)
Minimale ondergrens	7,7	7,6	7,7	7,6	7,6	8,1
Maximale opbrengst (doelmatigheid)	7,5	7,4	7,4	7,2	7,5	7,8
Ten gunste van minst bedeelden	6,8	6,5	6,5	6,5	6,6	7,3
Draagkracht	6,1	6,5	6,2	5,8	6,1	6,3
Vervuiler betaalt	5,9	6,0	5,8	5,2	6,1	6,1
Maximale opbrengst	5,5	6,0	5,3	5,7	5,5	5,4
Eigen verantwoordelijkheid	4,7	4,9	5,1	4,5	4,6	4,6
Verdienste	4,5	4,6	4,5	4,3	4,5	4,5
Per capita	4,0	3,4	3,4	4,0	4,0	4,3
Bestaande rechten	3,7	3,6	3,8	3,9	3,7	3,5
Profijtbeginsel	3,7	4,4	4,3	4,1	3,4	3,2

* indicatief vanwege lage aantallen.

Ook naar opleiding zijn er niet veel verschillen te zien. Lager opgeleiden geven meer steun aan “Ten gunste van minst bedeelden” (7,3) dan hoger opgeleiden (6,4) en andersom steunen hoger opgeleiden “Maximale opbrengst” (5,8) meer dan lager opgeleiden (5,0). Principes “Bestaande rechten” en “Profijtbeginsel” zitten ook hier dicht op elkaar, waardoor bij middelbaar opgeleiden “Bestaande rechten” net onderaan de lijst komt.

Tabel 5.13 - Verdelingsprincipes naar opleiding bij casus waterveiligheid

Principe	Totaal	Laag (n=142)	Middel (n=249)	Hoog (n=243)
Minimale ondergrens	7,7	7,8	7,7	7,7
Maximale opbrengst (doelmatigheid)	7,5	7,4	7,4	7,6
Ten gunste van minst bedeelden	6,8	7,3	6,9	6,4
Draagkracht	6,1	6,3	6,1	6,1
Vervuiler betaalt	5,9	5,8	5,5	6,4
Maximale opbrengst	5,5	5,0	5,6	5,8
Eigen verantwoordelijkheid	4,7	4,6	4,9	4,5
Verdienste	4,5	4,6	4,4	4,5
Per capita	4,0	4,3	4,0	3,7
Bestaande rechten	3,7	4,1	3,7	3,5
Profijtbeginsel	3,7	3,7	3,8	3,5

Nederlanders met een benedenmodaal inkomen steunen in vergelijking met Nederlanders met een bovenmodaal inkomen meer de sociale principes “Minimale ondergrens”, “Ten gunste van de minst bedeelden” en “Draagkracht”.

Tabel 5.14 - Verdelingsprincipes naar inkomen bij casus waterveiligheid

Principe	Totaal	Beneden modaal (n=142)	Rond modaal (n=332)	Boven modaal (n=76)*
Minimale ondergrens	7,7	8,1	7,7	7,3
Maximale opbrengst (doelmatigheid)	7,5	7,3	7,5	7,7
Ten gunste van minst bedeelden	6,8	7,5	6,8	5,7
Draagkracht	6,1	6,9	6,1	5,6
Vervuiler betaalt	5,9	6,4	5,6	6,0
Maximale opbrengst	5,5	5,6	5,4	5,5
Eigen verantwoordelijkheid	4,7	4,7	4,6	5,0
Verdienste	4,5	4,8	4,4	4,6
Per capita	4,0	3,5	4,0	4,3
Bestaande rechten	3,7	4,2	3,5	3,7
Profijtbeginsel	3,7	3,8	3,5	4,1

* indicatief vanwege lage aantallen.

Nederlanders met een huurwoning steunen “Draagkracht” meer dan Nederlanders met een koopwoning (6,6 versus 6,0).

Naar regio en stedelijkheid zijn geen duidelijke verschillen gevonden. Omdat de aantallen binnen deze casus per politieke partij erg laag zijn, is politieke voorkeur buiten beschouwing gelaten.

5.7.3 Tegenstellingen bij waterveiligheid

Lichte voorkeur naar 'iedereen even goed beschermen'

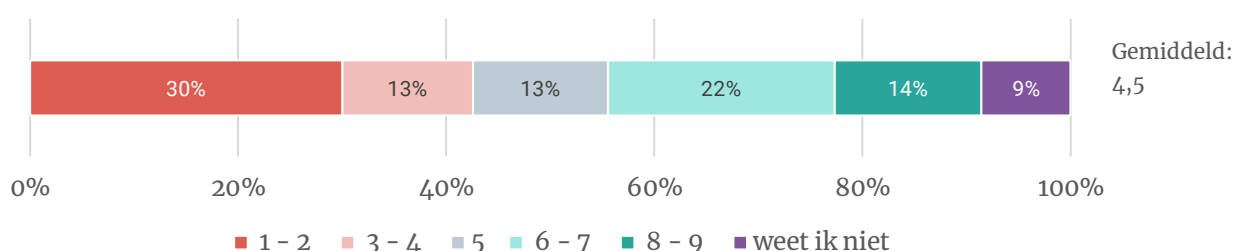
We legden respondenten twee tegengestelde uitspraken voor en vroegen hen op een 9-puntsschaal een voorkeur aan te geven. Met 43 procent van de Nederlanders is er een lichte voorkeur voor de stelling dat alle Nederlanders even goed beschermd moeten worden tegen overstromingen tegenover de stelling dat niet iedere Nederlander even goed beschermd hoeft te worden, zolang er wel een minimaal beschermingsniveau gegarandeerd is (36%).

Figuur 5.10 – Tegenstelling iedereen even goed beschermd versus niet iedereen even goed beschermd

Welke stelling past het best bij uw mening? (schaal 1-9 + weet niet)

1= Alle Nederlanders moeten precies even goed beschermd worden tegen overstromingen

9= Nederlanders hoeven niet allemaal even goed beschermd te worden tegen overstromingen, zolang een minimaal beschermingsniveau gegarandeerd is

Iedereen moet evenveel meebetalen aan bescherming door dijken

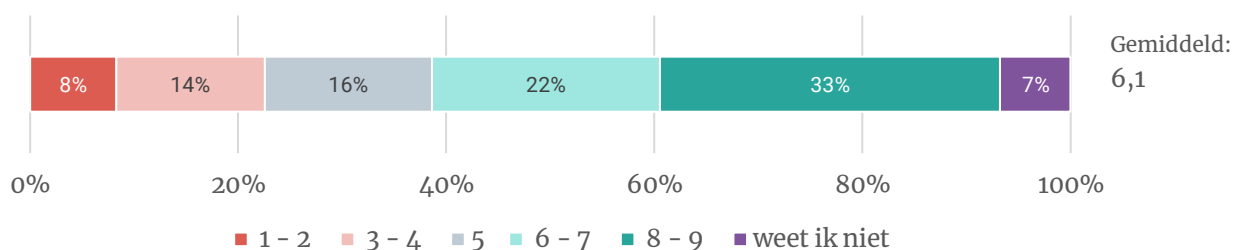
Ruim de helft (55%) van Nederland vindt dat alle Nederlanders hetzelfde moeten betalen voor dijken, ongeacht waar ze wonen. Bijna een kwart (23%) van de bevolking is van mening dat mensen in risicogebieden meer moeten betalen voor de dijken, waar zij bovengemiddeld veel profijt van hebben.

Figuur 5.11 – Tegenstelling in risicogebied meer betalen versus iedereen gelijk

Welke stelling past het best bij uw mening? (schaal 1-9 + weet niet)

1= Mensen die wonen in gebieden met meer gevaar voor overstromingen (bijvoorbeeld lager gelegen gebieden) moeten meer betalen voor dijken

9= Alle Nederlanders moeten hetzelfde betalen voor dijken, het maakt niet uit waar ze wonen

Ook meebetalen aan dijken als je er zelf buiten woont

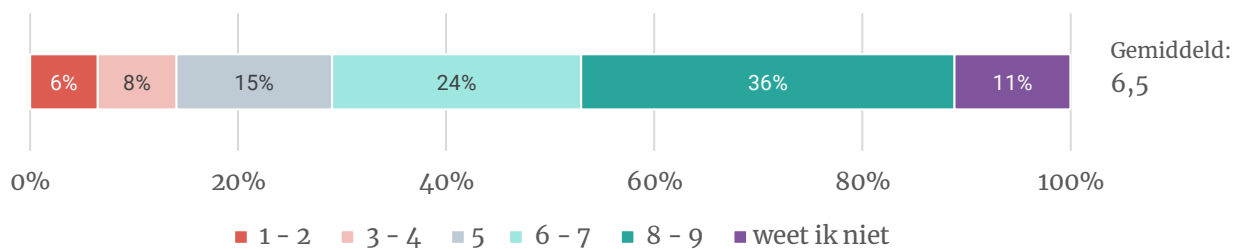
Zes op de tien Nederlanders zijn van mening dat ook mensen die bewust buiten de dijken wonen moeten meebetalen aan de dijken. Eén op de zeven Nederlanders (14%) vindt dat deze mensen niet hoeven mee te betalen aan de dijken.

Figuur 5.12 – Tegenstelling mensen buiten dijken hoeven niet mee te betalen versus wel meebetalen

Welke stelling past het best bij uw mening? (schaal 1-9 + weet niet)

1= Mensen die er bewust voor kiezen buiten de dijken te gaan wonen hoeven niet mee te betalen aan dijken

9= Mensen die er bewust voor kiezen buiten de dijken te gaan wonen moeten wel meebetalen aan dijken

5.8 Casus 4: klimaatschade, extreem weer

5.8.1 Casus extreem weer

De vierde casus gaat over klimaatschade: bijvoorbeeld de extreme regenval in Limburg dit jaar. Het werd gekenmerkt als rampgebied en daardoor vergoedde de overheid een stuk meer.

We legden een kwart van de respondenten (n=556, random toegewezen) de volgende casus voor:

Naarmate de aarde verder opwarmt wordt de kans op extreem weer, zoals veel regen, wind of droogte, groter. Dit kan schade veroorzaken. Denk bijvoorbeeld aan de schade na de extreme regenval in Zuid-Limburg in de zomer van 2021, die honderden miljoenen euro's aan schade veroorzaakte. Veel van deze kosten worden door verzekeringen gedekt, andere door speciale rampfondsen of door de rijksoverheid.

Vervolgens kregen zij opnieuw de elf stellingen met de tien verdelingsprincipes⁴⁰ en konden zij aangeven in hoeverre zij het daar mee eens of oneens waren. (Voor een volledige uitwerking van de stellingen, aangepast aan deze casus, zie bijlage A Vragenlijst.)

⁴⁰ De WRR hanteert 10 verdelingsprincipes, maar na de kwalitatieve fase is besloten elf stellingen voor te leggen: het principe "Maximale opbrengst" in twee varianten. Zie bijlage A voor de precieze formuleringen.

5.8.2 Steun verdelingsprincipes bij casus extreem weer

Het principe “Minimale ondergrens kan ook hier op de meeste steun rekenen, met 85 procent. Ook principes “Ten gunste van de minst bedeelden” en “Maximale opbrengst (doelmatigheid)” krijgen minstens 60 procent steun bij schade door extreem weer.

“Per capita” heeft als enige verdelingsprincipe een meerderheid die het niet eens is met deze stelling in deze context (24% mee eens, 58% mee oneens).

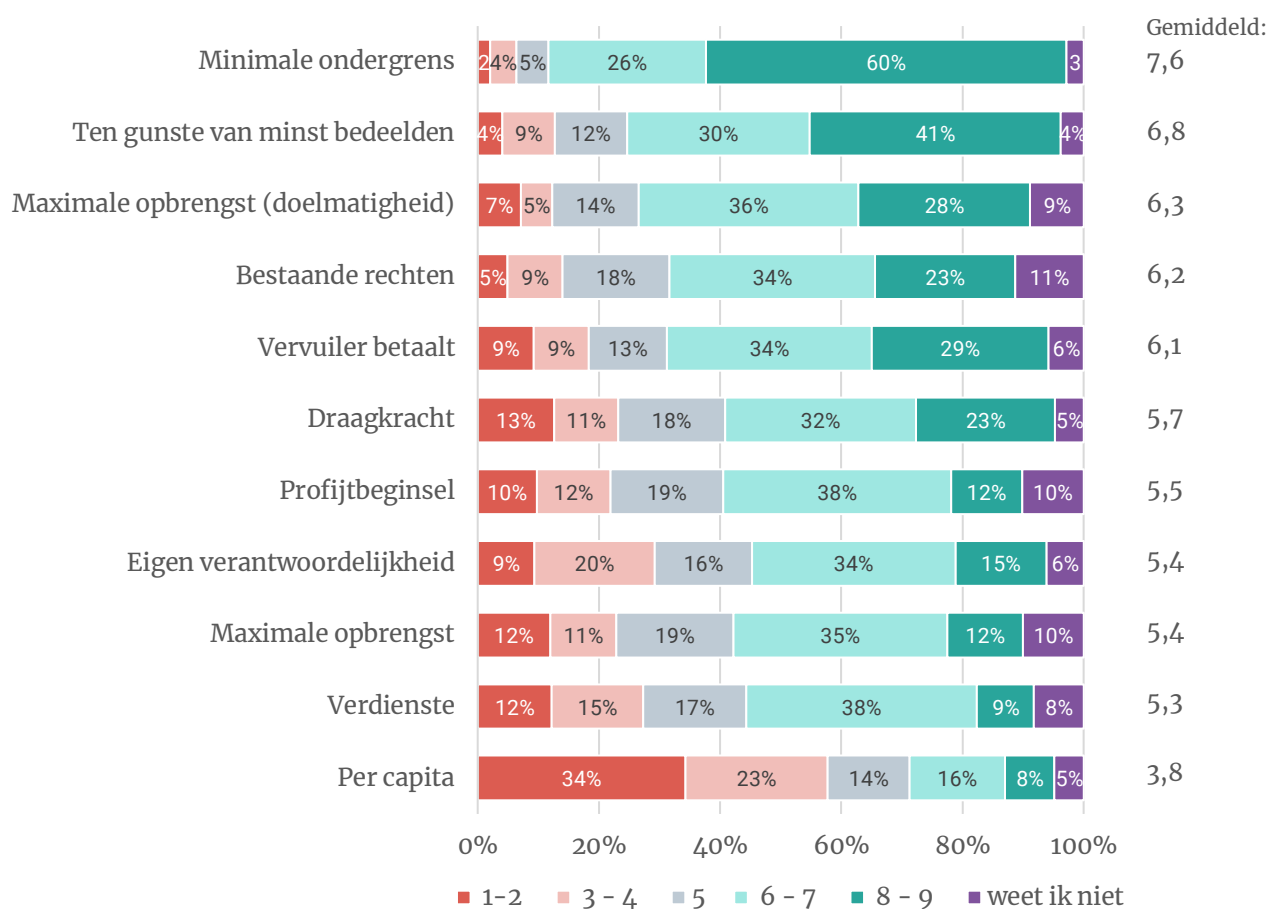
Figuur 5.13 – Steun voor verdelingsprincipes bij extreem weer

Hierna volgen ongeveer dezelfde stellingen als net, maar nu met betrekking tot schade door extreem weer.

Kunt u aangeven in hoeverre u het met elke stelling eens of oneens bent? (schaal 1-9 + weet niet)

1=volledig mee oneens

9=volledig mee eens

Er is weinig verschil naar leeftijd. Het principe “Eigen verantwoordelijkheid lijkt meer steun van 65-plussers te krijgen dan van jongeren tot en met 25 jaar⁴¹.

Tabel 5.15 - Verdelingsprincipes naar leeftijdsgroepen bij casus extreem weer

Principe	Totaal	18-25 (n=68)*	26-34 (n=83)*	35-49 (n=107)	50-64 (n=185)	65+ (n=147)
Vervuiler betaalt	6,9	7,0	7,2	6,7	6,8	6,9
Maximale opbrengst (doelmatigheid)	6,9	6,9	6,7	6,2	6,9	7,5
Maximale opbrengst	6,3	6,4	6,3	6,0	6,2	6,6
Minimale ondergrens	6,0	5,4	5,7	5,7	6,3	6,5
Ten gunste van minst bedeelden	5,9	5,9	6,0	5,5	5,9	6,4
Profijtbeginsel	5,8	5,6	5,5	5,6	5,9	6,2
Draagkracht	5,7	6,1	6,0	5,3	5,4	6,1
Verdienste	5,2	5,1	5,1	4,9	5,3	5,6
Eigen verantwoordelijkheid	5,1	4,4	4,7	4,9	5,3	5,7
Per capita	5,0	4,7	4,1	4,8	5,3	5,5
Bestaande rechten	2,8	2,8	3,2	2,7	2,8	2,7

* indicatief vanwege lage aantallen.

Ook naar opleiding zien we weinig verschillen. Hoger opgeleiden steunen de principes “Ten gunste van minst bedeelden” en “Verdienste” *minder* dan laag opgeleiden.

Tabel 5.16 - Verdelingsprincipes naar opleiding bij casus extreem weer

Principe	Totaal	Laag (n=144)	Middel (n=227)	Hoog (n=219)
Vervuiler betaalt	6,9	7,2	6,6	7,0
Maximale opbrengst (doelmatigheid)	6,9	7,5	6,8	6,6
Maximale opbrengst	6,3	6,4	6,1	6,5
Minimale ondergrens	6,0	7,0	6,2	5,2
Ten gunste van minst bedeelden	5,9	6,8	5,9	5,5
Profijtbeginsel	5,8	5,9	5,9	5,7
Draagkracht	5,7	6,0	5,8	5,4
Verdienste	5,2	5,5	5,2	5,1
Eigen verantwoordelijkheid	5,1	5,5	5,1	4,9
Per capita	5,0	5,7	5,2	4,3
Bestaande rechten	2,8	3,2	2,9	2,4

⁴¹ Indicatief in verband met lage aantallen 18-25 jaar.

Onder mensen met een benedenmodaal inkomen is meer steun voor “Ten gunste van minst bedeelden” (6,5) en “Draagkracht” (6,3) dan onder mensen met een bovenmodaal inkomen (resp. 5,2 en 5,1).

Tabel 5.17 - Verdelingsprincipes naar inkomen bij casus extreem weer

Principe	Totaal	Beneden modaal (n=136)	Rond modaal (n=293)	Boven modaal (n=84)*
Vervuiler betaalt	6,9	6,9	6,8	7,0
Maximale opbrengst (doelmatigheid)	6,9	6,8	6,9	7,0
Maximale opbrengst	6,3	6,4	6,2	6,5
Minimale ondergrens	6,0	6,1	6,1	5,4
Ten gunste van minst bedeelden	5,9	6,5	5,9	5,2
Profijtbeginsel	5,8	5,8	5,9	5,7
Draagkracht	5,7	6,3	5,6	5,1
Verdienste	5,2	5,0	5,3	5,2
Eigen verantwoordelijkheid	5,1	4,9	5,2	5,2
Per capita	5,0	4,7	5,2	4,6
Bestaande rechten	2,8	2,6	2,9	2,6

* indicatief vanwege lage aantallen.

Het principe “Bestaande rechten” wordt vaker gesteund (gem. 6,8 en 67% mee eens) in Zuid-Nederland dan in de andere regio’s (West: 6,1 en 56%, Oost: 5,9 en 54%, Noord: 5,6 en 45%). Naar stedelijkheid zijn geen verschillen gevonden.

Nederlanders met een huurwoning steunen “Ten gunste van de minst bedeelden” meer dan diegenen met een koopwoning (7,3 versus 6,5).

Omdat de aantallen per politieke partij erg laag zijn binnen de casus, is politieke voorkeur buiten beschouwing gelaten.

5.8.3 Tegenstellingen bij extreem weer

Overheid moet betalen bij grote schade door extreem weer

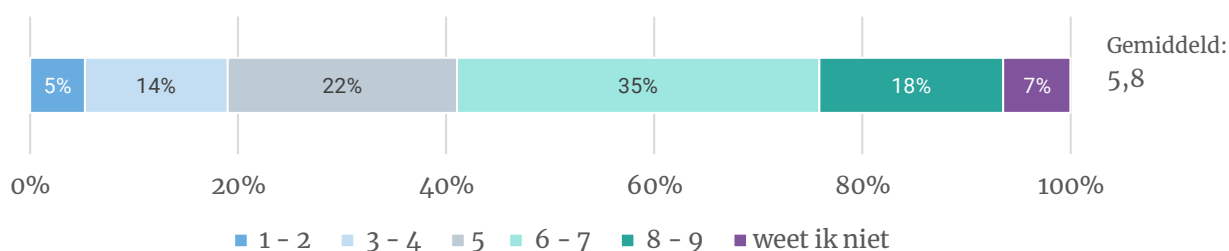
Ook bij deze casus hebben we twee stellingen tegenover elkaar gezet op een 9-puntsschaal. De helft (52%) is meer voorstander van de stelling “bij grote schade door extreem weer moet de overheid altijd de kosten betalen”⁴². Eén op de vijf Nederlanders (19%) is in meer of mindere mate van mening dat Nederlanders altijd zelf moeten betalen voor de schade door extreem weer, of zich daartegen moeten verzekeren. Eveneens één op de vijf Nederlanders (22%) staat hier neutraal in, 7 procent weet het niet.

Figuur 5.14 – Tegenstelling mensen moeten altijd zelf schade betalen versus overheid betaalt

Welke stelling past het best bij uw mening? (schaal 1-9 + weet niet)

1= Nederlanders moeten altijd zelf betalen voor schade door extreem weer of zich daar tegen verzekeren

9= Bij grote schade door extreem weer moet de overheid altijd de kosten betalen

Iedereen moet aanspraak kunnen maken op schadevergoeding

De helft van de Nederlanders (49%) vindt dat iedereen aanspraak moet kunnen maken op vergoeding indien de overheid betaalt voor de schade door extreem weer. Drie op de tien Nederlanders zijn meer van mening dat alleen mensen met lagere inkomens daar aanspraak op moeten kunnen maken.

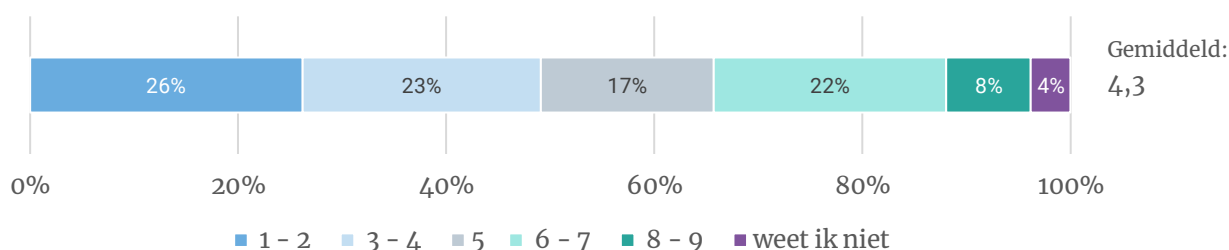
Figuur 5.15 – Tegenstelling schadevergoeding overheid voor iedereen versus alleen lagere inkomens

Welke stelling past het best bij uw mening? (schaal 1-9 + weet niet)

Als de overheid betaalt voor de schade door extreem weer...

1= ... moet iedereen daar aanspraak op kunnen maken

9= ... moeten alleen mensen met lagere inkomens daar aanspraak op kunnen maken

⁴² Uit het kwalitatieve vooronderzoek gaven enkele geïnterviewden aan dat men zich tegen dit soort schades niet kán verzekeren.

6 Samenhang met klimaatrechtvaardigheid

6.1 Inleiding

In dit hoofdstuk gaan we in op de samenhang tussen de steun voor de verdelingsprincipes en de opvatting dat kosten voor klimaatbeleid zo rechtvaardig mogelijk verdeeld moeten worden. We beginnen met een clustering van de verdelingsprincipes, waaruit we kunnen destilleren welke principes in de beleving van de respondenten met elkaar samenhangen.

6.2 Clustering volgens de WRR

De Wetenschappelijke Raad voor het Regeringsbeleid (WRR) gaat ervan uit dat maximale opbrengst het startpunt dient te zijn omdat – zo redeneert de WRR – publieke middelen zó ingezet dienen te worden dat ze maximaal effect hebben. Naast het startpunt, ziet de WRR drie clusterings van verdelingsbeginselen die kunnen bijdragen aan rechtvaardige verdelingen van de lusten en lasten van klimaatbeleid.

- **Solidariteit**

Bij het herverdelen van middelen is oog voor effecten van beleid belangrijk. Belangrijk daarbij is dat de verschillen tussen groepen niet te groot worden. De verdelingsprincipes “Draagkracht”, “Minimale ondergrens”, en “Ten gunste van de minst bedeelden” beogen bij de herverdeling een zekere mate van solidariteit te bewerkstelligen.

- **Bijdrage en profijt**

Gedrag van burgers en bedrijven, en dan met name hun bijdrage en profijt, is daarnaast van belang bij de vraag of een verdeling rechtvaardig is. Hoe gedragen en gedroegen burgers en bedrijven zich? Verdelingsprincipes die hierbij horen zijn “Vervuiler betaalt”, “Verdienste” en het “Profijtbeginsel”.

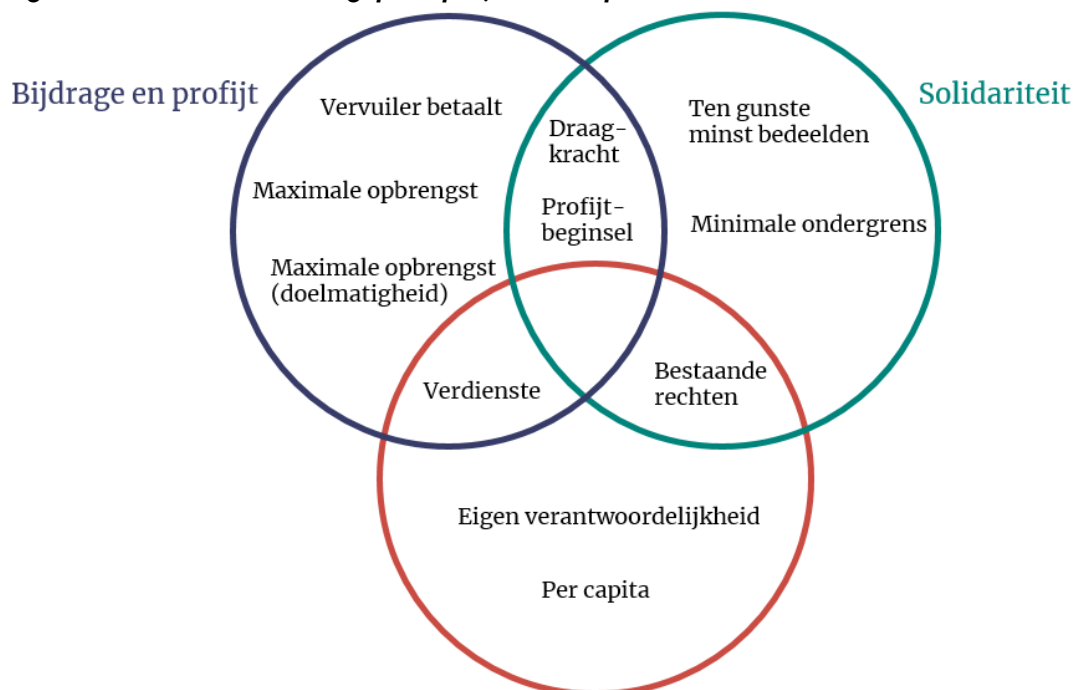
- **Individuele rechten, vrijheden en bestaande afspraken**

Er moet rekening worden gehouden met een cluster dat individuele rechten en vrijheden voorop stelt. Burgers en bedrijven moeten kunnen vertrouwen op bestaande afspraken en regels, ze moeten in beginsel gelijk worden behandeld en ze dienen zoveel mogelijk op hun eigen verantwoordelijkheid te worden aangesproken. Hiertoe rekenen we verdeling op basis van “Bestaande rechten”, “Per capita” en “Eigen verantwoordelijkheid”.

6.3 Verdelingsprincipes zijn te herleiden tot drie clusters

Met een factoranalyse⁴³ hebben we getoetst of en tot hoeveel onderliggende clusters de tien⁴⁴ verdelingsprincipes te groeperen zijn. Na analyse blijkt dat er drie clusters te onderscheiden zijn, zie Figuur 6.1.

Figuur 6.1 - Clusters verdelingsprincipes, met interpretatie WRR

Individuele rechten, vrijheden en bestaande afspraken

* Soms hangt een principe samen met meer dan één cluster. Zo hangt “Verdienste” het meest samen met “Bijdrage en profijt”, maar ook met “Individuele rechten, vrijheden en bestaande afspraken”. “Profijtbeginsel” hangt het sterkst samen met “Bijdrage en profijt”, maar ook met “Solidariteit”. Principe “Bestaande rechten” het meeste met “Individuele rechten, vrijheden en bestaande afspraken” en daarnaast ook met “Solidariteit”. “Draagkracht” hangt meer samen met cluster “Solidariteit” en daarnaast ook met “Bijdrage en profijt”.

De WRR-clustering komt grotendeels overeen met de clusters die I&O Research vindt middels de factoranalyse. Het principe “Maximale opbrengst” wordt door de WRR niet in een van de clusters ingedeeld omdat ze ervan uitgaat dat *maximale opbrengst* het startpunt dient te zijn: publieke middelen moeten zó ingezet worden dat ze maximaal effect hebben. De I&O-factoranalyse deelt dit principe in bij het cluster “Bijdrage en profijt”.

⁴³ Een factoranalyse is een statistische methode die voor een groot aantal variabelen een kleiner aantal achterliggende variabelen identificeert. Deze niet gemeten, achterliggende variabelen worden factoren genoemd. Deze statistische toets geeft aan welke variabelen samenhangen met een onderliggende factor en kan zelf geen interpretatie aan de factoren toekennen.

De factoranalyse toetst in dit onderzoek op basis van de (unieke) onderlinge samenhang tussen de verdelingsprincipes of deze te relateren zijn aan een of meerdere onderliggende clusters of factoren.

⁴⁴ De WRR hanteert 10 verdelingsprincipes, maar na de kwalitatieve fase is besloten elf stellingen voor te leggen: het principe “Maximale opbrengst” in twee varianten. Zie bijlage A voor de precieze formuleringen.

6.4 Samenhang verdelingsprincipes met klimaatrechtvaardigheid

Om de samenhang tussen de verdelingsprincipes en klimaatrechtvaardigheid te achterhalen hebben we een correlatieanalyse⁴⁵ uitgevoerd. Klimaatrechtvaardigheid hebben we gemeten met de volgende vraag: “Kosten voor klimaatbeleid in Nederland moeten zo rechtvaardig mogelijk worden verdeeld (schaal 1-9 + weet ik niet)”, zie paragraaf 3.6, Figuur 3.9.

In Figuur 6.2 is van elk principe de sterkte van de samenhang met klimaatrechtvaardigheid (Y-as) afgezet tegen de steun (gemiddelde score; X-as). De assen snijden elkaar ter hoogte van de gemiddelde steun en de gemiddelde samenhang. Principes die rechts van het snijpunt staan, krijgen bovengemiddeld veel steun en principes die boven het snijpunt staan, hebben een bovengemiddelde samenhang met klimaatrechtvaardigheid.

Alle principes in het vak rechtsboven hangen bovengemiddeld veel samen met het principe dat klimaatbeleid rechtvaardig dient te zijn en kunnen rekenen op bovengemiddelde steun. Het principe dat het sterkste samenhangt met klimaatrechtvaardigheid is “Maximale opbrengst (doelmatigheid)” (*De kosten van het klimaatbeleid moeten zo worden verdeeld dat klimaatverandering zo effectief mogelijk wordt tegengegaan*). Daarna volgen “Vervuiler betaalt”, “Draagkracht” en “Minimale ondergrens”.

Het principe “Per capita” heeft als enige een negatieve samenhang, wat wil zeggen dat naarmate men vaker vindt dat kosten van klimaatbeleid gelijk moeten worden verdeeld, men *minder* vaak vindt dat kosten voor klimaatbeleid zo rechtvaardig mogelijk moeten worden verdeeld (en andersom).

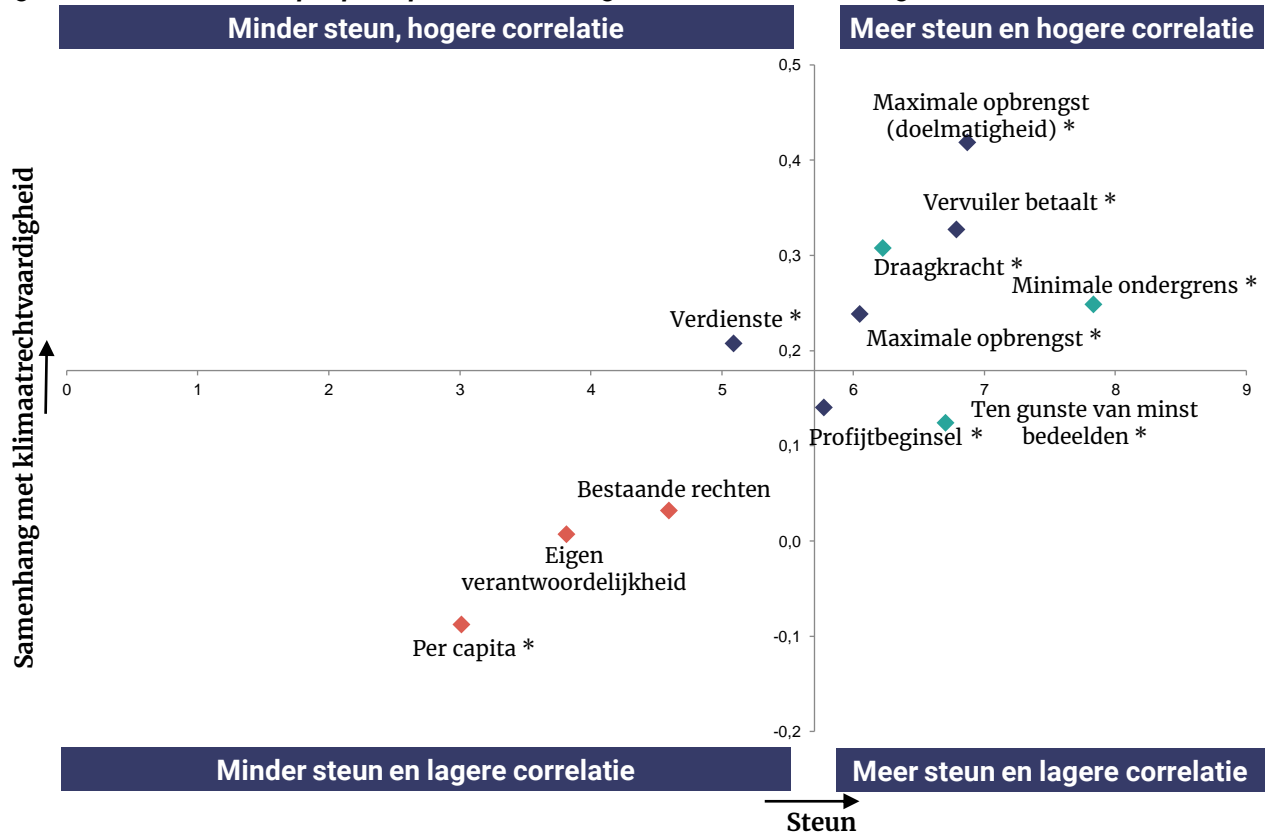
De principes “Bestaande rechten” en “Eigen verantwoordelijkheid” hebben geen significante samenhang met klimaatrechtvaardigheid.

In de matrix is, middels de kleuren, ook te zien dat de clusters uit de factoranalyse ook hier redelijk gegroepeerd zijn. Waarbij de clusters “Solidariteit” en “Bijdrage en profijt” een sterker verband hebben met klimaatrechtvaardigheid en meer steun krijgen dan het cluster “Individuele rechten, vrijheden en bestaande afspraken”.

⁴⁵ Een correlatieanalyse is een statistische techniek die de samenhang tussen twee variabelen toetst. Een sterke correlatie betekent dat een hogere score op variabele A samengaat met een hogere score op variabele B.

De uitkomst van deze toets ligt altijd tussen de -1 en 1. Een hoge correlatie (>0,3) betekent een sterke samenhang. Een getal rond de 0 geeft aan dat er geen of weinig samenhang is, en een negatief getal betekent dat er een tegengestelde samenhang is (een hogere score op variabele A gaat samen met een lagere score op variabele B). Correlaties tonen een verband aan en geen oorzaak-gevolg.

Figuur 6.2 – Matrix steun per principe en samenhang met klimaatrechtvaardigheid

* significante correlatie

Bijlagen

A Vragenlijst

Algemene houding

Dit onderzoek gaat over klimaatverandering en klimaatbeleid en de verdeling van de kosten om hiermee om te gaan.

We vinden het heel fijn dat u meedoet, ook als u misschien minder weet van deze thema's. Alle antwoorden zijn voor ons even waardevol.

Programmeren: Respondenten krijgen random één casus voorgelegd.

V1.

Is er op dit moment volgens u sprake van klimaatverandering?

1 (helemaal niet) – 2 –3 –4 –5 –6 –7 –8 – 9 – 10 (in zeer sterke mate) + weet niet

V2.

Hoe ernstig is de klimaatverandering op dit moment volgens u?

1 (helemaal niet ernstig) – 2 –3 –4 –5 –6 –7 –8 – 9 – 10 (uitermate ernstig) + weet niet

V3. **In welke mate maakt u zich zorgen over klimaatverandering?**

1 (helemaal geen zorgen) – 2 –3 –4 –5 –6 –7 –8 – 9 – 10 (uitermate veel zorgen) + weet niet

Programmeren: Indien V1 ≠ 1

V4.

In hoeverre is de klimaatverandering volgens u veroorzaakt door mensen?

1 (helemaal niet door mensen) – 2 –3 –4 –5 –6 –7 –8 – 9 – 10 (volledig door mensen) + weet niet

Algemeen oordeel verdelingsprincipes

V5.

De Nederlandse regering heeft zich voorgenomen de klimaatverandering tegen te gaan en de effecten daarvan te verminderen. De maatregelen kosten veel geld en vragen inspanningen van burgers en bedrijven.

In welke mate bent u het eens of oneens met deze stelling?

Waarbij 1 = volledig mee oneens en 9 = volledig mee eens

U kunt ook een tussen- of middenpositie of 'weet ik niet' kiezen.

Kosten voor klimaatbeleid in Nederland moeten zo rechtvaardig mogelijk worden verdeeld

1	2	3	4	5	6	7	8	9		99
volledig mee oneens								volledig mee eens		weet ik niet

V6.

In welke mate worden de kosten van klimaatbeleid in Nederland momenteel rechtvaardig verdeeld, volgens u?

Wilt u, ook als u het niet precies weet, toch een schatting maken?

Waarbij 1 = zeer onrechtvaardig en 9 = zeer rechtvaardig

1	2	3	4	5	6	7	8	9		99
zeer onrechtvaardig								zeer rechtvaardig		weet ik niet

V7.

Kunt u in uw eigen woorden zeggen wat volgens u rechtvaardig of onrechtvaardig is als het gaat om de verdeling van kosten van klimaatverandering en klimaatbeleid?

< open >

V8.

Hierna ziet u steeds twee stellingen over de verdeling van kosten van klimaatbeleid tegenover elkaar.

Welke vindt u het belangrijkste?

U kunt ook een tussen- of middenpositie of 'weet ik niet' kiezen.

Programmeren: Random aanbieden – TWEE STELLINGEN OP 1 SCHERM

1	2	3	4	5	6	7	8	9		99
Zo min mogelijk CO2-uitstoot is het belangrijkste								Een zo rechtvaardig mogelijke verdeling van kosten van klimaatbeleid is het belangrijkste		Weet niet
Zo min mogelijk CO2-uitstoot is het belangrijkste								Een voor iedereen betaalbaar klimaatbeleid is het belangrijkste		Weet niet

V9.

Hieronder een aantal stellingen die gaan over de verdeling van de kosten van klimaatbeleid onder burgers.

Kunt u aangeven in hoeverre u het met elke stelling eens of oneens bent?

Waarbij 1 = volledig mee oneens en 9 = volledig mee eens

U kunt ook een tussen- of middenpositie of 'weet ik niet' kiezen

Programmeren: Random aanbieden (k altijd als laatste) – tekst tussen haakjes niet meenemen. Zo programmeren dat 1 stelling tegelijk in beeld komt.

- a) Kosten van het klimaatbeleid moeten gelijk worden verdeeld over alle Nederlanders: iedere Nederlander betaalt precies hetzelfde bedrag (*per capita*)
- b) Kosten van het klimaatbeleid moeten zo worden verdeeld dat Nederlanders met lagere inkomens er financieel in ieder geval niet op achteruit gaan (*ten gunste van minst bedeelden*)
- c) Klimaatbeleid levert ook iets op. Nederlanders voor wie het veel oplevert moeten het meest meebetalen aan het klimaatbeleid (*profijtbeginsel*)
- d) Nederlanders die meer CO₂ uitstoten moeten meer meebetalen aan klimaatbeleid dan degenen die minder CO₂ uitstoten (*vervuiler betaalt*)
- e) Nederlanders die nu al zoveel mogelijk hun best doen om klimaatverandering tegen te gaan, hoeven minder te betalen aan klimaatbeleid dan degenen die dat nog niet doen of hebben gedaan (*verdienste*)
- f) Nederlanders met hogere inkomens moeten meer betalen aan klimaatbeleid dan Nederlanders met lagere inkomens (*draagkracht*)
- g) Kosten van het klimaatbeleid moeten zo worden verdeeld dat niemand onder het bestaansminimum⁴⁶ komt (*minimale ondergrens*)
- h) Nederlanders die te maken krijgen met schade als gevolg van klimaatverandering moeten daar zelf de kosten van dragen (*eigen verantwoordelijkheid*)
- i) De kosten van het klimaatbeleid moeten zo worden verdeeld dat klimaatverandering zo effectief mogelijk wordt tegengegaan (*maximale opbrengst*)
- j) Nederlanders die vanwege eerdere aankopen in een situatie zitten waardoor verduurzaming duurder wordt, hoeven minder mee te betalen aan het klimaatbeleid (*bestaande rechten*)
- k) De kosten van het klimaatbeleid moeten zo worden verdeeld dat klimaatverandering zo effectief mogelijk wordt tegengegaan, ook als dit betekent dat sommige mensen veel meer moeten betalen dan andere mensen (*maximale opbrengst context*)

1	2	3	4	5	6	7	8	9		99
volledig mee oneens								volledig mee eens		weet niet

⁴⁶Informatieballon met:

Bestaansminimum = het laagste inkomen waarbij men nog een 'aanvaardbaar' bestaan kan hebben

Casus: Energietransitie

Leest u onderstaande tekst a.u.b. rustig door.

De energietransitie

Veel woningen in Nederland worden verwarmd met aardgas. Hierdoor stoten huishoudens broeikasgassen uit. In de komende jaren worden veel huizen van het gas afgesloten en worden huishoudens gestimuleerd over te gaan op duurzame alternatieven (bijvoorbeeld zonnepanelen en warmtenet). Deze overgang kost veel geld en is een onderdeel van de energietransitie.

Hierna volgen ongeveer dezelfde stellingen als net, maar nu met betrekking tot de energietransitie.

< NIEUWE PAGINA >

V10.

Kunt u aangeven in hoeverre u het met elke stelling eens of oneens bent?

Waarbij 1 = volledig mee oneens en 9 = volledig mee eens

Programmeren: Random aanbieden (k altijd als laatste) – tekst tussen haakjes niet meenemen. Zo programmeren dat 1 stelling tegelijk in beeld komt.

- a) Kosten van de energietransitie moeten gelijk worden verdeeld over alle Nederlanders: iedere Nederlander betaalt precies hetzelfde bedrag (*per capita*)
- b) Kosten van de energietransitie moeten zo worden verdeeld dat Nederlanders met lagere inkomens er financieel in ieder geval niet op achteruit gaan (*ten gunste van minst bedeelden*)
- c) De energietransitie levert ook iets op. Nederlanders voor wie de energietransitie veel oplevert moeten het meest hieraan meebetalen (*profijtbeginsel*)
- d) Nederlanders die meer vervuilende brandstoffen gebruiken bij het verwarmen van hun huis moeten meer betalen aan de energietransitie dan degenen die minder vervuilende brandstoffen gebruiken (*vervuiler betaalt*)
- e) Nederlanders die al zoveel mogelijk hun best hebben gedaan om hun huis te verduurzamen, hoeven minder mee te betalen aan de energietransitie dan degenen die tot nu toe niets hebben gedaan (*verdiensite*)
- f) Nederlanders met hogere inkomens moeten meer betalen aan de energietransitie dan Nederlanders met lagere inkomens (*draagkracht*)
- g) Kosten van de energietransitie moeten zo worden verdeeld dat niemand onder het bestaansminimum⁴⁷ komt (*minimale ondergrens*)
- h) Nederlanders moeten zelf de kosten dragen voor het verduurzamen van hun huis (*eigen verantwoordelijkheid*)
- i) De kosten van de energietransitie moeten zo worden verdeeld over Nederlanders dat het gebruik van fossiele brandstoffen zo effectief mogelijk wordt tegengegaan (*maximale opbrengst*)
- j) Nederlanders die vanwege eerdere aankopen in een situatie zitten waardoor verduurzaming duurder wordt, hoeven minder mee te betalen aan de energietransitie (*bestaande rechten*)

⁴⁷ Informatieballon met:

Bestaansminimum = het laagste inkomen waarbij men nog een 'aanvaardbaar' bestaan kan hebben

- k) De kosten van de energietransitie moeten zo worden verdeeld over Nederlanders dat het gebruik van fossiele brandstoffen zo effectief mogelijk wordt tegengegaan, ook als dit betekent dat sommige mensen veel meer moeten betalen dan andere mensen (*maximale opbrengst context*)

1	2	3	4	5	6	7	8	9		99
volledig mee oneens								volledig mee eens		weet niet

V11.

Hieronder ziet u opnieuw enkele tegenstellingen, nu over de verdeling van kosten van de energietransitie.

Welke stelling past het best bij uw mening? U kunt ook een tussen- of middenpositie of 'weet ik niet' kiezen.

Programmeren: Random aanbieden – 1 stelling per scherm

1	2	3	4	5	6	7	8	9		99
Kosten voor de energietransitie moeten volledig <u>door burgers</u> worden betaald							Kosten voor de energietransitie moeten volledig <u>door bedrijven</u> worden betaald			Weet niet
Kosten voor de energietransitie moeten volledig worden betaald door de <u>huidige generatie</u> (mensen die nu volwassen zijn)							Kosten voor de energietransitie moeten volledig worden betaald door de <u>volgende generaties</u> (mensen die nog geboren moeten worden)			Weet niet
Iedereen heeft recht op subsidies voor het verduurzamen van hun woning							Alleen woningeigenaren met een lager inkomen mogen nog subsidies ontvangen voor het verduurzamen van hun woning			Weet niet

V11b.

In welke mate bent u het eens of oneens met deze stelling?

Waarbij 1 = volledig mee oneens en 9 = volledig mee eens

U kunt ook een tussen- of middenpositie of 'weet ik niet' kiezen.

Bedrijven die de meeste CO2 uitstoten moeten ook het meest meebetalen aan de energietransitie.

1	2	3	4	5	6	7	8	9	99
volledig mee oneens								volledig mee eens	weet ik niet

Casus: Waterveiligheid

Leest u onderstaande tekst a.u.b. rustig door.

Waterveiligheid

Een groot deel van de inwoners van Nederland leeft onder de zeespiegel. Dijken en keringen zorgen ervoor dat we veilig zijn. Maar door de klimaatverandering stijgt de zeespiegel. Om onze veiligheid te waarborgen, zullen dijken en keringen moeten worden verhoogd en verstevigd. Dit kost veel geld.

Hierna volgen ongeveer dezelfde stellingen als net, maar nu met betrekking tot de waterveiligheid en overstromingen.

< NIEUWE PAGINA >

V12.

Kunt u aangeven in hoeverre u het met elke stelling eens of oneens bent?

Waarbij 1 = volledig mee oneens en 9 = volledig mee eens

Programmeren: Random aanbieden (k altijd als laatste) – tekst tussen haakjes niet meenemen. Zo programmeren dat 1 stelling tegelijk in beeld komt.

- Kosten voor dijken moeten gelijk worden verdeeld over alle Nederlanders: iedere Nederlander betaalt precies hetzelfde bedrag (*per capita*)
- Kosten voor dijken moeten zo worden verdeeld dat Nederlanders met lagere inkomens er financieel in ieder geval niet op achteruit gaan (*ten gunste van minst bedeelden*)
- Nederlanders die het meest beschermd worden door dijken, moeten het meeste hieraan meebetalen (*profijtbeginsel*)
- Nederlanders die door hun CO₂-uitstoot meer bijdragen aan klimaatverandering (en dus aan wateroverlast) moeten meer meebetalen aan de kosten van dijken dan degenen die minder CO₂ uitstoten (*vervuiler betaalt*)
- Nederlanders die al zo veel mogelijk hun best hebben gedaan om overstromingen tegen te gaan, hoeven nu minder te betalen (*verdiensite*)
- Nederlanders met hogere inkomens moeten meer meebetalen aan de kosten van dijken dan Nederlanders met lagere inkomens (*draagkracht*)
- Kosten voor dijken moeten zo worden verdeeld dat niemand onder het bestaansminimum⁴⁸ komt (*minimale ondergrens*)

⁴⁸ Informatieballon met:

Bestaansminimum = het laagste inkomen waarbij men nog een 'aanvaardbaar' bestaan kan hebben

- h) Nederlanders die te maken krijgen met schade als gevolg van overstromingen, moeten daar zelf de kosten voor dragen, bijvoorbeeld door het afsluiten van een verzekering (*eigen verantwoordelijkheid*)
- i) De kosten voor dijken moeten zo worden verdeeld dat overstromingen zo effectief mogelijk worden tegengegaan (*maximale opbrengst*)
- j) Nederlanders die al jarenlang op een plek wonen waar ze minder hoeven te betalen voor dijken, behouden ook in de toekomst het recht om minder mee te betalen aan de dijken (*bestaande rechten*)
- k) De kosten voor dijken moeten zo worden verdeeld dat overstromingen zo effectief mogelijk worden tegengegaan, ook als dit betekent sommige mensen veel meer moeten betalen dan andere mensen (*maximale opbrengst context*)

1	2	3	4	5	6	7	8	9		99
volledig mee oneens							volledig mee eens			weet niet

V13.

Hieronder ziet u opnieuw enkele tegenstellingen, nu over de verdeling van kosten voor dijken en keringen.

Welke stelling past het best bij uw mening? U kunt ook een tussen- of middenpositie of ‘weet ik niet’ kiezen.

Programmeren: Random aanbieden – 1 stelling per scherm

1	2	3	4	5	6	7	8	9	99
Alle Nederlanders moeten precies even goed beschermd worden tegen overstromingen							Nederlanders hoeven <u>niet allemaal</u> even goed beschermd te worden tegen overstromingen, zolang een minimaal beschermingsniveau ⁴⁹ gegarandeerd is		Weet niet
Mensen die wonen in gebieden met meer gevaar voor overstromingen (bijvoorbeeld lager gelegen gebieden) moeten meer betalen voor dijken							Alle Nederlanders moeten hetzelfde betalen voor dijken, het maakt niet uit waar ze wonen		Weet niet
Mensen die er bewust voor kiezen buiten de dijken te gaan wonen hoeven <u>niet</u> mee te betalen aan dijken							Mensen die er bewust voor kiezen buiten de dijken te gaan wonen moeten <u>wel</u> meebetalen aan dijken		Weet niet

⁴⁹ Informatieballon:

Dit is de kans dat je last krijgt van een overstroming, bijvoorbeeld 1 keer in de 100.000 jaar. Voor iedereen geldt deze minimale veiligheid, maar daarnaast zijn sommige mensen beter beschermd dan andere mensen.

Casus: Klimaatschade

Leest u onderstaande tekst a.u.b. rustig door.

Schade door extreem weer

Naarmate de aarde verder opwarmt wordt de kans op extreem weer, zoals veel regen, wind of droogte, groter. Dit kan schade veroorzaken. Denk bijvoorbeeld aan de schade na de extreme regenval in Zuid-Limburg in de zomer van 2021, die honderden miljoenen euro's aan schade veroorzaakte. Veel van deze kosten worden door verzekeringen gedekt, andere door speciale rampenfondsen of door de rijksoverheid.

Hierna volgen ongeveer dezelfde stellingen als net, maar nu met betrekking tot schade door extreem weer.

< NIEUWE PAGINA >

V14.

Kunt u aangeven in hoeverre u het met elke stelling eens of oneens bent?

Waarbij 1 = volledig mee oneens en 9 = volledig mee eens

Programmeren: Random aanbieden (k altijd als laatste) – tekst tussen haakjes niet meenemen. Zo programmeren dat 1 stelling tegelijk in beeld komt.

- a) Kosten van schade door extreem weer moeten gelijk worden verdeeld over alle Nederlanders: iedere Nederlander betaalt precies hetzelfde bedrag (*per capita*)
- b) Kosten van schade door extreem weer moeten zo worden verdeeld dat Nederlanders met lagere inkomens er financieel in ieder geval niet op achteruit gaan (*ten gunste van minst bedeelden*)
- c) Nederlanders die het meeste voordeel hebben van maatregelen tegen schade bij extreem weer, moeten hieraan het meeste meebetalen (*profijtbeginnsel*)
- d) Nederlanders die door hun CO₂-uitstoot meer bijdragen aan klimaatverandering (en dus aan schade door extreem weer) moeten meer meebetalen aan het herstel hiervan dan degenen die minder CO₂ uitstoten (*vervuiler betaalt*)
- e) Nederlanders die al zoveel mogelijk hun best hebben gedaan om schade door extreem weer te voorkomen, hoeven nu minder te betalen dan degenen die tot nu toe minder hebben gedaan (*verdiensite*)
- f) Nederlanders met hogere inkomens moeten meer betalen aan herstel van schade door extreem weer dan Nederlanders met lagere inkomens (*draagkracht*)
- g) Kosten van schade door extreem weer moeten zo worden verdeeld dat niemand onder het bestaansminimum terechtkomt (*minimale ondergrens*)
- h) Nederlanders die te maken krijgen met schade als gevolg van extreem weer, moeten daar zelf de kosten voor dragen, bijvoorbeeld door het afsluiten van een verzekering (*eigen verantwoordelijkheid*)
- i) De kosten van klimaatschade moeten zo worden verdeeld over Nederlanders dat schade door extreem weer zo effectief mogelijk wordt voorkomen (*maximale opbrengst*)
- j) Nederlanders die al jaren grond en bezittingen hebben in gebieden waar de kans op schade door extreem weer groot is, behouden in de toekomst het recht op schadevergoeding (*bestaande rechten*)
- k) De kosten van klimaatschade moeten zo worden verdeeld over Nederlanders dat schade door extreem weer zo effectief mogelijk wordt voorkomen, ook als dit betekent dat sommige mensen veel meer moeten betalen dan andere mensen (*maximale opbrengst context*)

1	2	3	4	5	6	7	8	9		99
volledig mee oneens								volledig mee eens		weet niet

V15.

Hieronder ziet u opnieuw enkele tegenstellingen, nu over de verdeling van kosten bij schade door extreem weer.

Welke stelling past het best bij uw mening? U kunt ook een tussen- of middenpositie of 'weet ik niet' kiezen.

Programmeren: Random aanbieden – 1 stelling per scherm

1	2	3	4	5	6	7	8	9		99
Nederlanders moeten altijd zelf betalen voor schade door extreem weer of zich daar tegen verzekeren								Bij grote schade door extreem weer moet de overheid altijd de kosten betalen		
Als de overheid betaalt voor de schade door extreem weer, moet <u>iedereen</u> daar aanspraak op kunnen maken								Als de overheid betaalt voor de schade door extreem weer, moeten alleen mensen met <u>lagere inkomens</u> daar aanspraak op kunnen maken		

Casus: Verdeling bedrijfssectoren

Leest u onderstaande tekst a.u.b. rustig door.

Vermindering CO₂-uitstoot bij de sectoren

Nederland moet 55% minder CO₂ uitstoten in 2030. Alle sectoren moet daaraan meewerken: industrie, elektriciteit, landbouw, mobiliteit en gebouwde omgeving. De totale opgave moet worden verdeeld over deze sectoren.

Hierna volgen ongeveer dezelfde stellingen als net, maar nu over hoe deze drie sectoren de vermindering van CO₂-uitstoot moeten verdelen.

< NIEUWE PAGINA >

V16.

Kunt u aangeven in hoeverre u het met elke stelling eens of oneens bent?

Waarbij 1 = volledig mee oneens en 9 = volledig mee eens

Programmeren: Random aanbieden (k altijd als laatste) – tekst tussen haakjes niet meenemen. Zo programmeren dat 1 stelling tegelijk in beeld komt.

- Alle sectoren moeten in dezelfde mate minder CO₂ uitstoten: iedere sector moet zijn CO₂-uitstoot even sterk terugbrengen (*per capita*)
- Doelstellingen voor verminderen CO₂-uitstoot moeten zo worden verdeeld dat de meest kwetsbare sector er financieel in ieder geval niet op achteruit gaat (*ten gunste van minst bedeelden*)
- Verduurzaming levert ook iets op. Sectoren voor wie het veel oplevert, moeten het meest bijdragen aan het verminderen van CO₂-uitstoot (*profijtbeginself*)
- Sectoren die meer CO₂ uitstoten moeten hun CO₂-uitstoot sterker gaan terugbrengen dan sectoren die minder CO₂ uitstoten (*vervuiler betaalt*)
- Sectoren die al zoveel mogelijk hun best hebben gedaan om CO₂-uitstoot te verminderen, hoeven hun CO₂-uitstoot minder terug te brengen dan sectoren die dat tot nu toe weinig hebben gedaan (*verdiensfe*)
- De financieel sterkste sectoren moeten hun CO₂-uitstoot sterker gaan terugbrengen dan de financieel zwakkere sectoren (*draagkracht*)
- Doelstellingen om CO₂-uitstoot te verminderen moeten zo worden verdeeld dat geen van de bedrijven hierdoor failliet gaat (*minimale ondergrens*)
- Sectoren zijn zelf verantwoordelijk voor het realiseren van de doelstellingen om minder CO₂ uit te stoten (zonder financiële steun van de overheid) (*eigen verantwoordelijkheid*)
- Doelstellingen om CO₂-uitstoot te verminderen moeten zo worden verdeeld dat de CO₂-uitstoot zo effectief mogelijk wordt tegengegaan tegen de laagste kosten (*maximale opbrengst*)
- Sectoren die in het verleden veel CO₂ mochten uitstoten, hoeven in de toekomst hun CO₂-uitstoot minder te beperken (*bestaande rechten*)
- Doelstellingen om CO₂-uitstoot te verminderen moeten zo worden verdeeld dat de CO₂-uitstoot zo effectief mogelijk wordt tegengegaan tegen de laagste kosten, ook als dit betekent dat sommige sectoren veel meer CO₂ moeten besparen dan andere sectoren (*maximale opbrengst context*)

1	2	3	4	5	6	7	8	9		99
volledig mee oneens								volledig mee eens		weet niet

V17.

Hieronder ziet u opnieuw een tegenstelling, nu over de verdeling per sector van de doelstellingen om minder CO2 uit te stoten.

Welke stelling past het best bij uw mening? U kunt ook een tussen- of middenpositie of 'weet ik niet' kiezen.

1	2	3	4	5	6	7	8	9	99
Alle sectoren moeten hun CO2-uitstoot procentueel evenveel terugbrengen							De sector die dat het goedkoopst kan moet zijn CO2-uitstoot het meest terugbrengen		weet niet

Eigen positie

V24.

Deze vragenlijst ging over hoe kosten van het klimaatbeleid verdeeld moeten worden. Is dit een onderwerp waar u vaker over heeft nagedacht?

1 (nooit) – 2 –3 –4 –5 –6 –7 –8 – 9 – 10 (heel erg vaak) + weet niet

V18. Tot slot nog drie vragen over uw eigen positie en bijdrage.

Hoe schat u uw eigen financiële positie in in vergelijking met die van de meeste anderen in Nederland?

In vergelijking met anderen is mijn financiële positie...

1. veel slechter
2. iets slechter
3. ongeveer gelijk
4. iets beter
5. veel beter
6. weet ik niet
7. wil ik niet zeggen

V19. Hoe slecht is uw gedrag voor het klimaat (bijvoorbeeld door CO2-uitstoot) in vergelijking met de meeste anderen in Nederland, schat u?

In vergelijking met andere Nederlanders, is mijn gedrag...

1. heel slecht voor het klimaat
2. vrij slecht voor het klimaat
3. niet slecht maar ook niet goed voor het klimaat
4. niet zo slecht voor het klimaat
5. helemaal niet slecht voor het klimaat
6. weet ik niet

V20. Hoeveel last verwacht u zelf de rest van uw leven te gaan krijgen van de gevolgen van klimaatverandering?

1. heel veel last
2. enige last
3. niet zo veel last
4. geen last
5. weet ik niet

V20b. Indien u kinderen heeft of hoopt te krijgen, hoeveel last verwacht u dan dat uw kinderen zullen krijgen van de gevolgen van klimaatverandering?

1. heel veel last
2. enige last
3. niet zo veel last
4. geen last
5. weet ik niet
6. ik heb en krijg geen kinderen

V20c. Als er nu verkiezingen voor de Tweede Kamer worden gehouden, op welke partij zou u dan stemmen?

1. VVD
2. D66
3. PVV
4. CDA
5. SP
6. PvdA
7. GroenLinks
8. Forum voor Democratie
9. Partij voor de Dieren
10. ChristenUnie
11. Volt
12. JA21
13. SGP
14. DENK
15. 50Plus
16. BoerBurgerBeweging
17. BIJ1
18. Belang van Nederland (van Haga)
19. Andere partij, namelijk:
20. Blanco / ongeldig
21. Weet ik (nog) niet
22. Wil ik niet zeggen
23. Ik zou zeker niet gaan stemmen

V21.

Tot slot, in hoeverre vond u dit een moeilijke vragenlijst?

1 (heel erg moeilijk) – 2 -3 -4 -5 -6 -7 -8 – 9 – 10 (helemaal niet moeilijk) + weet niet

V22. Hoe prettig vond u het om deze vragenlijst in te vullen?

Kunt u de vragenlijst beoordelen met een cijfer van 1 tot en met 10?

(Waarbij een 1 is helemaal niet prettig en een 10 heel prettig)

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	weet niet
☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐

V23.

Hartelijk dank voor uw medewerking.

Heeft u nog opmerkingen over dit onderwerp of over de vragenlijst?

<open>

STANDAARD AFSLUITING

B I&O Research Panel

Wat is het I&O Research Panel?

Het I&O Research Panel is een online access panel met betrokken respondenten. Het I&O Research Panel telt ruim 32.000 actieve leden en is geworven op basis van aselecte personen- en huishoudensteekproeven. De respondenten hebben geen financiële vergoeding gehad voor hun aanmelding voor het panel. In overleg met u trekken wij een steekproef die representatief is voor alle Nederlandse inwoners (18+) wat betreft leeftijd, geslacht, opleiding en regio⁵⁰. Dit wordt uitgevoerd conform de richtlijnen van de Gouden Standaard. Het I&O Research Panel is gecertificeerd volgens ISO 20252:2019, appendix A. Dit is de ISO-norm voor access panels. De ISO-norm waarborgt de kwaliteit van het uitgevoerde onderzoek.

Waarom kiezen voor het I&O Research Panel?

Het I&O Research Panel is een initiatief van I&O Research om overheden, bedrijven en instellingen de mogelijkheid te bieden voor betrouwbaar én betaalbaar onderzoek. Het I&O Research Panel heeft een aantal unieke kenmerken die zorgen voor een kwalitatief hoogwaardig resultaat. Zo zijn de deelnemers offline geworven via ander enquêteonderzoek van I&O Research met steekproeven uit het bevolkingsregister. Panelleden nemen automatisch deel aan een spaarprogramma. Zij ontvangen spaarpunten voor het invullen van vragenlijsten. Het aantal punten is afhankelijk van de lengte en complexiteit van de vragenlijst. Deze punten kunnen zij inwisselen voor Bol.com-tegoed of een donatie aan een goed doel. Door het spaarprogramma zorgen we voor een goede balans tussen enerzijds panelleden die meedoen omdat ze betrokken zijn of onderzoek interessant vinden, en anderzijds panelleden die meedoen omdat ze er wat aan kunnen overhouden.

Voor wie is het I&O Research Panel?

Het panel is bedoeld voor universiteiten, instellingen, overheden en bedrijven in Nederland die meer willen weten over hun doelgroep of de algemene opinie over actuele onderwerpen. Onze opdrachtgevers zijn onder meer ministeries (BZ, VWS, IenW) en andere overheden (diverse gemeenten en provincies), media (NOS, de Volkskrant, Binnenlands Bestuur), ngo's en maatschappelijke organisaties (Amnesty, Milieudefensie, NOC*NSF), kennisinstututen (WODC, SCP, Trimbos Instituut, TNO, SEO) en hogescholen/universiteiten (o.a. Haagse Hogeschool, UvA, VU, UU en Radboud Universiteit). Geregeld wordt in regionale en landelijke media aandacht besteed aan onderzoek dat met het I&O Research Panel is uitgevoerd.

Wat meet het I&O Research Panel?

Het I&O Research Panel meet meningen, houdingen en gedrag van inwoners van Nederland. Het I&O Research Panel wordt gebruikt voor het meten van naamsbekendheid en klanttevredenheid, maar ook voor het meten van de behoefte aan bepaalde producten of voorzieningen. Verder wordt het I&O Research Panel ingezet voor opinie- en imago-onderzoek. Het panel kan ook worden gebruikt om deelnemers te werven voor offline kwalitatief onderzoek, diepte-interviews en testpanels.

⁵⁰ Bij het trekken van de steekproef voor dit onderzoek is daarnaast rekening gehouden met voldoende respondenten met een (niet-westerse) migratieachtergrond. Zie hoofdstuk 2.3.2 voor meer informatie.

Hoe werkt het?

U kunt op elk gewenst moment een peiling laten uitvoeren onder deelnemers van het I&O Research Panel. De doorlooptijd van een peiling is doorgaans niet meer dan een week. Wij adviseren u over de vragen die u wilt stellen en de wijze van steekproeftrekking. Wij programmeren de vragenlijst tot een online enquête en leggen die voor aan de panelleden. Na afloop ontvangt u de resultaten in elk gewenst format (databestand, factsheet, tabellen of overzichtelijk rapport).

Meerwaarde van het I&O Research Panel

- Uniek panel; met offline werving.
- Expertise met betrekking tot uw sector.
- Uitgebreide ledenprofielen, elke steekproef mogelijk.
- Landelijke dekking, ook uitspraken voor uw verzorgingsgebied of regio mogelijk.
- Fraai vormgegeven online vragenlijst, geschikt voor tablet en smartphone.
- Al ons onderzoek is maatwerk.

Samenstelling I&O Research Panel

Het I&O Research Panel telt ruim 32.000 actieve panelleden, die het afgelopen jaar aan onderzoek hebben deelgenomen. Van onze panelleden zijn de volgende gegevens beschikbaar:

- geslacht;
- leeftijd;
- opleidingsniveau;
- postcode (woonplaats), en afgeleide variabelen, zoals gemeente en provincie;
- geboorteland (zelf, vader, moeder);
- gezinssituatie;
- omvang huishouden;
- inkomen;
- werksituatie;
- woonsituatie;
- politieke voorkeur, stemgedrag;
- bezit rijbewijs.

Op basis van deze achtergrondkenmerken is het mogelijk om heel gericht uw doelgroep te benaderen. Afwijkingen ten opzichte van de Nederlandse populatie worden door middel van steekproeftrekking en eventueel herweging gecorrigeerd. Mocht u meer informatie willen ontvangen over de samenstelling van het panel, neemt u dan gerust contact met ons op.

Respons

Met het I&O Research Panel wordt gestreefd naar een zo hoog mogelijke respons. We realiseren doorgaans een respons van 50 tot 60 procent. Dit maakt het mogelijk om betrouwbare uitspraken te doen over uw doelgroep, eventueel gesplitst naar verschillende achtergrondkenmerken. De exacte respons hangt mede af van de doelgroep, het onderwerp, de lengte van de vragenlijst, het aantal herinneringen en de doorlooptijd. Dit wordt in nauw overleg met u afgestemd.

I&O Research Enschede

Zuiderval 70
Postbus 563
7500 AN Enschede
T (053) 200 52 00
E info@ioresearch.nl
KVK-nummer 08198802

I&O Research Amsterdam

Piet Heinkade 55
1019 GM Amsterdam
T (020) 308 48 00
E info@ioresearch.nl